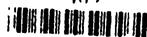
JAMES DOKHUMA

Rilru Tar Chhuak - 38.

(Lawrkhawm)

1972 - 1984.

Rs.35/-

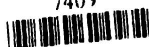
JAMES DOKHUMA

Rilru Tar Chhuak - 38.

(Lawrkhawm)

1972 - 1984.

First Edition.
1995.

Published by James Dokhuma, at the J. D. Press,
Kulikawn — 796005. Aizawl,
Mizoram. C/1000

THUHMAHRUAI

Ka thu ziak 'Articles leh Essay' ţhenkhat hi a bu-a chhuah turin mi ţhenkhatin min ngen ţhin a. Kei pawhin ţul ka tih ve avangin 1972 aţanga 1984 inkar kum 12 chhunga ka ziak ka dah ţhat 116 aţangin 38 chauh la chhuakin heti hian a bu-ah ka siam a.

1975 aţanga 1995 thlenga ka ziak pawh ka kawl ţha hlawm a. Mahse bu khata chhuah tur chuan a chhah lutuk theih dawn avangin kum 12 kal ta chhung ami chauh ka lawr khawmin ka chhuah ta rih a ni. 1985 hnu lama ka ziak chu tam tak a ni zawk bawk nen. Chhuah leh thei ta ngai ka nih leh ka la chhuah leh hran mai ang chu ka ti a ni.

Ni 15th. June 1995 James Dokhuma.

THU CHUANG THUPUI

(Contd on.........ii)

1. KUT HNATHAWH HLUTNA

Kolasib Y M A -in June ni 15, 1974 Y. M A. Day Essay inziak siakna a siam tuma lawmman pakhatna a lakna a ni. —Ed.)

Phungpuinu chuan, "Chhura, tlan lang," a ti a. Chhura chuan, "Engin maw?" a ti a. Phungpuinu chuan, "Hreipui khuaitu theiin," tiin a chhang a. Chhura chuan, "Tha a ngai em?" tiin a zawt a, Phungpuinu chuan, "Kut leh ke chu ngai ve bawk e," tiin a chhang leh a.

A ni tak a, he leilung kan luah chhung zawnga mihringte'na kan pumpelh hauh loh tur, kut hnathawh hi chuan phungpuinu tak ngial pawh chu a lo sal bik awzâwng lo ve. Samdala pawhin dem a kai phah a ni reng lawm ni kha? Aw .. .. he kut hnathawh hrehawm tak, mi tinina kan thil châk bera kan chhal loh theuh si, mahse thawk peih lote chu khawvel (Society)-in a dem leh si hi, engtin nge kan tih tak ang le? Tunlai khawvel hmasawnna sang tak leh themthiamna sawi hleih theih loh chhawrtute pawh hian, an khawl chakna leh an boruak hmaw thiamnate chu chhawrin, tuna keini khawsak dante nena khaikhin ralah phei chuan pialrala cheng ang an nih nachhante hi, kuta rimchai taka, beka thlan (sa) luang zawih zawih khawpa kum zabi eng emaw ti lai atang tawha an lo thawhrimna rah chu tunah an seng ta a ni zawk e Aw le, chuti khawpa kuta hna thawktute chuan eng hna hi nge an lo thawh a, kuta hna thawk an nihna chhan le? Kuta hnathawk tih hian a huap chin kan hriat loh chuan a hlutna pawh kan hriat dawn loh avangin, a huap chin lo thlir hmasa phawt ila a ṭha awm e.

A HUAP CHIN: Khawvel ram bung hrang hranga chengte, nì tina kan kut hnathawh a man loh em avangin, azawng aṭa chuan sawi hleih theih pawh a ni lo vang a. Mahse a tlangpui thu chuan inanna lai chu a nei ṭheuh ang chu. Chu chu thiamna (Qualification) lam ngai teh chiam lo, rilru lam aia taksa leh tha leh zung ngai chi, 'Labouring Work' a ni zawk ang a. Chungte chu kan ram bikah pawh hian; thlawhhma lak leh huan thlai lam (Agriculture) te, ran vulh chi hrang hrang (Livestock) te, thiamhnâng (Cane Work) leh thing leh lung lam hna chi hrang hrang bakah pawh eng emaw thil tenau tê tê chu a la

huap thei awm e. Tin, ka ngaihdan chuan Sawrkar hnathawh leh sum-dawnna thil bik ngau ngau hi chu kan chhiar ngai lo niin a lang. Aw le, chuti a nih chuan, chung hlutnate chu eng nge a nih tih kawng thumin lo sawi ta ila:

KRISTIAN NUN DAN THA A NI: Sual vanga thawhrimna hi kan chunga innghat mah ni se la, chu thupek leilung pian tirha bawhchhiatna avanga Evi leh Adama hnena Pathian thupek zawmtu chuan Amah (Pathian) chu a tilawm a-ni, tih a Lehkhabu Thianghlimah kan hmu. Tin, chu lehkhabu chang dangte kan en chuan, 'Thawk peih lo chuan ei pawh ei suh se,' a ti si a. Tin, Tirhkoh Paula chuan, 'He kutte hian keimah leh ka thiante chakkhai a deh chhuah thin kha,' (T.T. 20:34) a ti si a. Chuvangin, Pathian hmangaihtu chuan, he khawvel, lungdum taka Siamtu lo siam tawh chu, kut kuangkuahsan mai mai lovin, Pathian kuthnu chu an lo chhui a, ropuina leh chawimawina thlengin an lo thawk chhuak tawh thin a ni. A nih leh an kut ngeia hna thawk a, ropuina leh chawimawina la hlawh chhuaktute chu tutenge ni? Nova chuan rim taka lawng a lo tuk avangin, a thlahte leh khawvela nungcha tinrengte nen chuan chhanchhimna leh ropuina an chang a. A thlah te chuan he leilung vang hi dâp chhuak khawp hmala hmaingihin tunlai khawvel ropui tak hi an lo din chhuak ta a nih hi.

Jakoba pawhin kum sawm pali tlawng a pu Labana hnena a thawh hnuin a thawh rim rah chu a seng a. Thlahtu pul leh hnam sawm leh pahnihte 'PA', Israelte ropuina dintu a nih phah ta a ni lawm ni kha. Al chu chang pawh chu em hi dawn? Isua Krista meuh pawh kha? Thingrem Siamtu hlawh chhuah ringa seilienin, chu Mitiri thawh rimna chuan khawvel chhandamna chu a tihpuitlinpui ta kan ti ngam dawn lawm ni?

RAM HMASAWNNA A NI: Tunlai khawvel thiltihtheihna leh thiamna sawi siak lo hi kut ngeia an lo thawh rimna avanga puitling vek a ni. Japan ram aia hmasawn chak ram khawi ram nge awm chuang? Khawpui jian per berte leh khawl chakna te, ei leh bar tur leh silh leh fen tur tha tinrengte hi kuta deh chhuah a nih vek hi Chuvangin,

hmathawk rim ram apiang an changkangin hma an sawn chak thin tih chu khawvelah hian thuhruk theih a ni lo ve. Khawlaia vah he-heu-na hian ram hmasawnna a siam lo va, Cinema Hall leh Club (Lamna) hmunah te an lam chhuah ngai na hek lo. Tin, heng nawm chenna zawng zawng pawh hi tih tak emah chuan, thanghlui mual lo liam tawh te khan an kut ngeia lo thawk rim tawhin, keini thang leh tharte tan hlimhlawp bawlna an lo thawk chhuak a ni zawk a, an lakah bat kan va han ngah em!

Tunlai kan buhfai Kuata (Quota) leh kan chithlum inhnangfakna te hi phaizawl chirhdupa an pal chhuah a ni a. Chung lama thlawhtheih-na te, mei-lawng ropui tak tak te, indona hriamhrei hlauhawm ber berte leh thil siamna (Factory) ropui tak tak te, silh leh fen leh, ei leh bar tur tuihmel tak takte hi kuta rim chhi taka deh chhuah vek a nih hi. Tin, vawiin ni thlenga khawvela Scientist thiam ber te, Politician hming-thang tak takte pawh hian, an finna vawrtawp pawh chuan han ngaih-tuah nawn leh thin mah sela, kuta thawh chhuah ram tih-hmasawn bak chu thil dang an ngaihtuah chhuak tak tak thei chuang lo vang. Khaw-vela zirna sang (University) hmingthang ber ber leh kawng dang zirna (Institution) hmun tha ber berte pawh chuan mithiam duhawm tak takte pawh chu han chhuah thin mah se, chung mithiamte pawh chuan kuta thawh chhuah bak thil hlu dang chu chatuan pawhin an ngaihtuah chhuak zo tak tak chuang dawn lo ve. Chung zawng zawng tihhlawh-tling tura Pathianin kut leh ke min pe hi a va han hlu tak em!

Lunglei khawpui motor-in a thlen hma khan, an chakkhai zawng zawngte kha Matu puakphur puak zawh vek leh, Mizoram chhim bial a ni hial awm e, 'Matu hnungzanga do din a ni ringawt a ni lawm ni kha? Chuvangin, mi thawhchhuah saa duhtawka lo inhnangfak a, nuam chena awm awl mai kan tum a nih chuan,' Siamtu Pathian leh khawvel leilung dan hi phatsantu kan ni ang a, kan dam chhung nite hi thlana kan pelh thuai a tha zawk mai lo vang maw?

HUN AWL HMAN THATNA A NI : Hun awl hi mahni hnapui ber atanga awlthawn lai hi a ni ber a. Chu chu hmang tha tur chuan,

hun awl kha awl lova siam a pawimawh thin a Hnam fing apiangin hun awl an nei tlem a, mimal khawsak leh rani pum pawhin hma a sawn chak bawk thin a ni. Sawrkar hnathawk leh sumdawng zawng zawng pawh hian an hnapui karah in lam hna sekrek leh tangka ngaia lei tul si deh chhuah nan hun hmang thiam apiang an intodelh thin a ni.

Entir nan· Abraham Lincoln-a America President hmingthang tak pawhin a hna bakah la hmun a siam thin a. Chu a kut hna thawh chuan a in chhung mamawh zawng zawng chu a intum theih bakah pawh mirethei hlawmna tur eng emaw zat a la theh chhuak leh thin a ni. Tirhkoh Paula pawhin a hun awlah puan-in a siam thin a, ama mamawh leh thiante chakkhai pawh a dek chhuak bawk thin a ni, Chungte chuan an hun awla an hna thawhte chu vawiin ni thlenga kan entawn leh kan zir atan min lo hnutchhiahin Baibul-a ziak tling hialin, keini thang leh tharte tan rochun tur min lo hnutchhiah ta a ni

Kan tualai khawvel hi lawm avanga thawh a ni lo va, thawh avanga lawm hun a ni si a. Lei mihringte hi seki-buhchhuakah chawm kan ni lo va, thangchhuahpa pialral kai anga fai hawta chawm kan ni hek lo Vawi khat chauhin i han thlir nawn leh teh ang : Khawvela hausakna luang zeih-zuih tangka leh rangkachak te, sum leh pai chatuana kan chen sen loh tur khawpa tamte hi, Israelite thlalera an kal lai hun anga van atanga lo tla em ni? A nih loh leh ei leh bar tur tui tinreng nena khawpui kawtthler suartluan a, chung nawmsip bawl a, chatuan ram ngai lo hrima leng suau suaute, eng vanga chuti fakaua nuam ti a, chuti khawpa hlima lawm bik chu nge an nih? An nu leh pa, pi leh pu atanga rimchai taka an lo thawh avanga, chutiang hlimhlawp chu bawl thei an ni a ni. Chutia anni pawhin an thei a nih chuan, keini pawh hian kan tha tawpin kan thawk ang a, kan hmu ang, kan bei ang a, kan chang ang. Chung hlutna zawng zawng chu thawh avanga lo awm, thawh a vanga hlu a ni si a. Thawh hi khawvela thil hlu ber hmuh chhuahra bul awm chhun a ni tih ka han tui hnih a ni.

(He Article hi tuna 'MEICHHER' ni ta Adult Education Wing chhuah 'Zoram Eng' a nih lai kum 1975 March-April-a chhuah hmasakber-ah leh YMA chanchinbu May, 1975-ah chhuak a ni - Ed)

2. KA MITTHLA MAI A NI LO.

Zan a rei thawkhat hle tawh a, kan nu te leh naupangho pawh an zanlaina a rei hle tawh a. Kei erawhchu ka lehkha ziak a tui em avangin, dar sarih vela ziak ṭan ka ni na-in, dar sawm-pakhat te pawh chuan ka la bur ta ngar ngar a. Dar sawm pakhat leh a chanve vel a rik chuan, ka kâwng te a khamin mutchhuak chuan min rawn zem ṭan a. Ka thil ziak lai chu ka chawl a, mei ka han ṭan a, ka han inthing pharh vel a. Chutih lai tak chuan, a mak lutuk! A mak lutuk! Thawn lawk pawh awm hauh lovin kan kawngkhar chu a rawn ri rawk a. Ka han hawi thuai a, kum 30 dawn lai tawha ka pa, kum 90 mi lai kan lo ṭhen tawh chu a lo lut hlawl mai a.

Ka hmuh tirh phat chuan ka thin a ṭhawngin ka phu zawk a. Amah chu kum 1942 lai vela Aizawl a kal ṭum a, ka ute kawrchung hring dum lo pek, meivâp tlak var nguai khawpa mei lum a aipui ṭhin, fai vak lo va a hak ṭhin chu a rawn ha a. Puan tlang sendâng hnuk chhawlh hi a veng bawk a. A lu ṭuak meh fafu, var vo tawh leh a hmuihmul var vah tawh te chuan, tu khaw hrilh ngai miah lovin ka pa ngei a ni tih chu ka thinlungah chuan a nemnghet nghal mai a. Tin, a mit ṭha chiah tawh lo tih hriat tak a, tar mit pawl rajh tawh chuan zan thim khawnvar eng tawk chiah lo karah chuan ngun takin min han en vawng vawng a. Ani tar mit tawh leh naupang mai ka nih laia min kalsan aṭanga ka hmel danglam tawh dan tur suangtuah telin min en tih chu ka hre nghal bawk a. Ka lu a buk deuh vang nge, ka ṭhu mi kuai vanvadak meuh chuan min han en vawng vawng a.

A hmel ka hmuh phat chuan ka pa a nih avanga a zahawmna chuan ka thinlungah ro a rel nghal a. Chutah kan in chhung chu a han thlir vel ruai ruai a. Kan ina tlangnel tawk tur chuan, a fatlumber ka nih anga min enna mitmei chu a lang nghal bawk a ni. Chutia kan han inhmu phat chu, kum 30 dawn lai thihna avanga lo inṭhen tawh mah ni ila, ka hamhaih deuh bawk nen, thu han pak chhuah mai tur ka hre hauh lova. Ani lah chu, chuti kauva min ngai awm lah chuan a lang mang hek lo Mahse a mit mengah chuan mi duhsakna mitmei leh a

mi hmangaihna hmel chu ngaihawm takin a lantir thung a ni. In-lo mual vawm hranga ka awm ve achinah chumi ṭum chauh chu ka pain kan in a la chuankai ve chhun a ni nghe nghe a.

Chutia hrilhhai taka ka en lai chuan, a mi koh dan pangngai tê chuai min han ko phawng mai a Ka hnenah eng thu emaw sawi duh a rei a ni ngei ang tih ka ring a "Ka pa, thu teh," ka tih lai chuan naupang hritlang mu chu an rawn khuh khak khak a, ka pa chuan, "Chu. i fate em ni?" tiin min zawt a. Kei chuan, 'Ni e, ka pa, ka han kaitho vek ang e aw, anni chu sawi loh, kan nu pawh i la hmu hauh hlei nem,' ka tih lai chuan engmah sawi lovin mutna pindan lamah chuan a lut a Laltin a heih sang a, thosilen chu a hlim a, naupangho mu chu an biangah chuan a han chulsak liam liam hlawm a Naupangho pawh chuan an mang hriat deuh zawng a ni ang, an tal zi ar ar hlawm a.

Zan reh lai tak a ni a, râpna lam chu chhe tê mahin ka nei hauh lo va. Thawm dang lah chu, chumi zai kler kher chuan a awm lo, a reh hian a reh tlawk tlawk mai a. Ka pa chu Lerhsawp thuttalengah hian a thu a. A'mah ngai pawimawh tih hriat takin ka lehkha ziakna hmanraw inchhawp zawng zawng chu ka khawm fel sawk sawk a. Ka hian en ṭhin a, ka pa a nih avanga a zahawmna leh a upatna chuan, kei naupang leh a fapa ngei chu min tlawm em em hian ka hria a. Thu han zawt hmasa tur emaw, a hmaa, 'Ka pa chu la dam se, a hre ngei ang.' ti-a ka lo ngaihtuah ṭhin leh thil zawh ka lo châk em em thinte pawh chuan, ka rilru chu a ṭin zawhsan duak hian ka hria a. Ka lungphu chauh chu a inthum rawn tlut tlut a.

Chutah ka kut chu a la a, a chul pawr pawr a, thu a sawi ta a. "Hei, nangmah avang chauhin ka lo kal leh a nih hi, ka fatlum i ni a Mahse kum i tlin chiah hma-in min tlanbosan a, nu leh pa zilhna leh kaihhruaina dawng ve hman hauh lovin, mahni thuin min tal chhuahsan ta kha a ni a. Nang chuan min thlahlel vak lo pawh a ni ang. Mahse keini i nu leh i pa te hi chuan eng ang pawhin awm mah la, kan hmangaihna che hian tawp-in-tai a nei lo vang. Chuvangin. lei dan leh van

dan pawh pawisa zo lovin, he khawvel boruak rimchhe tak hi dawng leh turin ka lo kal leh ta chawih mai a nih hi Khawvela ka awm ve lai kha a rei ta fu a Aizawl phei chu kum 1942-a ka tlawh tih loh kha chu tun hi ka lo kal lehna chu a ni chauh a Khang hun lai nun te leh tunlai in nun dan te ka han khaikhinin a lo danglam ta em mai a. Nun dan pawh kan thiam ve tawh lo vang

"Hei avang tak hian a nia i hnenah pawh ka lo kal tak hial ni In tunlai khawvel nunphung ka han thlirin, heti ang nungchang karah hian in nung thiam lo vang tih mawlh ka hlauhpui che a Chuvangin, kan pi leh pute nungchang mawi tak kha thei htawp chhuahin tun din leh lo tum hram hram ang che Ietia nula leh tlangvalte ui leh ar ang mai a, serh leh sang pawh awm lo vin an lo ningsual khawlo zo ta tih ka hmuhin, nang zawng i hmingin puthin i nih ve tawh hi i fate i kil-kawi danah i rawn fimkhui hle dawn nia In khawvel lei lai dan ka hmuhin kan hman'ai nungchang mawi tak kha i bo ta ti' i lang chiang hle a Inchei dan te ringawt ni chuan awmzia a nei vak lovah lo ngai ta ila, nungchang mawlh mai hi a nia pawimawh ber mai chu ni.

"I mawi leh mawi lohna hi i thenawm khawvengte chi nga innghat a ni lo va, nangma mawh lian hlau a ni tih rawn hre hram ang che In tunlai nun dan pawlawh tak hi rawn ching ve hauh suh Hei kei pawh kum 90 lai kha khawvelah ka lo cheng ve tawh a A dam rei pawl tak pawh ka ni ve mai awm e. Mahse ka thih hnua ka hun hman leh tur reizia ka hmuhin, ka damlai hun rei zawng lena leh rual lohin a in-rei hleih dawn tih ka hmu chiang ta i-hzual i Chuvangin, thih hnua nun nawmna mawlh hi rawn zawng hram hram ang che aw Mite mit hmuha mi sakhaw mi tak ang chuan i awm thei kher lo a nih pawhin, thih hnua nun hlimna khawp tal chuan i hun hi rawn vawng ngei ngei ang che.

"Tin, chu lo chu heti ang tlawmngaihna hr tawh lo chenna khawvel hi ka rawn tlawh tawh zen zen kher lo vang a Tlangval lam hi chuan kan hmanlai nun kha tihtur thilah chuan an la kerg viauin ka hmu a Zu in an thiam lo tih thu mai loah chuan an la fakawm hle-in ka hmu.

Nula lam mawlh hian an lo thlahthlam a nih hi, an nungchang buaipui awm tak hi, nangni a hminga nu leh pa chan chang tawhte hian rawn ngaihthah hauh suh ang che u. Nang pawhin i fate kilkawina kawngah a ṭha ber tur rawn zawng hram hram la, i nu leh pa thlarau zah vang talin theihtawp rawn chhuah mawlh ang che. Aw le, Zoram hmun tin tlawha thu sawi tak hi ka nâp a, mahse kal thei dinhmuna ding ka ni tawh si lo. Mahse nanga hnen bera ka sawi tawh zawngin ka lung a dam ta e. Vawi duai lo lo kal ka tum tawh a, mahse a har a ni. Zan-in bak chu engtikah mah ka lo kal thei tawh lo vang. Hei, zan pawh a rei a, ka hun pawh a tawp hnai leh ta, kalsan lo thei che u ka ni si lo, ka va han thlahlel tehlul che u em! I nu pawhin lo kal a duh hle a, a remchang hmasaberah a lo kal ve ang. Ka ruala lo kal tur hi zawng a ni a. Mahse kan duh anga i hnena thu sawi dunna hun kan pahnih atan a awm chuan dawn loh avangin, hun hrang ve ve-a thawl deuh hleka rawn hmuh che hi kan thlang ta zawk a ni e," a ti a.

Ka pa meuh, mitthi lo ni tawhin chutiang thu ka hnena a han sawi leh ta mai chu, ka rilru a dek em em mai a. Ka zawm vek thei lo vang tih chu ka ring a, tin, ani pawh chuan a hre sa a ni thei e. Mah-se a thlarau chu zahawm ka ti em em a, leilung lo chang tawh, mita hmuh leh ka beisei phak tawh lovin ṭhahnemngai taka ka hmai hma ngeia mi han hrilh leh ta mai chu, ka lung a chhe em em bawk a ni. Tin, khawvel hi lo chhuahsan tawhin thlarau khawvelah min lo chensan tawh mah se, keini an tu leh fate hian an sulhnu duhawm tak mai chhui tur leh, kawng engkima kan ṭhatna duhin min lo vei em em reng a ni tih ka ngaihtuahin ka lawm bawk si, zahthlak ka tiin ka lung a chhe bawk si. An thlarau chuan min rawn thlir reng ṭhin a, kan lut leh chhuak te pawh hi sal lovin min la rawn hmu kilkelh vek a ni tih ka hmuhin ka pa mah ni se la, a zah pawh ka zah fawm bawk si a ni.

Kal tum chuan a tho ta ṭuih ṭuih a, a thawh zâwnga a thla han zap rim ka hriat te chu a damlai rim, fai chiah lo leh tar rim kha a la nam a. A kut chu vawna han pawh ṭhut leh mai ka tum lai chuan, a rai ta riai riai a. Ka sana chu ka han en a, dar khat a lo hnai thuak

tawh a. Pawnah chuan ka va chhuak a, a kalna lam tur ni-a ka rin lam chu ka han thlir vang vang a, Boruaka ka mitthla-ah chuan, chhim khawthlang lam lam pan ni berin ka hria a ni. Chutah mut zai ka rel ve ta a. Ka muthilh hma chuan ka thinlungah aw thingkhawk ni awm tak hian:—

"I pa bik a ni lo, nangmahni hringtu ZORAM hian a sit che u a ni zawk e. In thlahtu muhil tawhte thlarau khan, ni tinin zilh che u an bang hlei nem Anmahni kha zahtlak an ni asin,"

rawn ti hian ka hria a. KA MITTHLA MAI A NI LO, tute pawh hi min hringtu kal hmasc tawhte khan kan ram hi din thar leh turin min fuih mawlh mawlh reng a ni tih ka hre chhuak ta a. KA MITTHLA MAI a ni lo.

(Meichher Chanchinbu 'Zoram Eng' tih a nih lai 1975, September thla chhuaka chhuah a ni. — Ed)

3. KA THU HRETU

Amah upa ṭawng takin, kawlva-lenchham leh hla te khua aṭanga lo ṭalin; amah chu mi inngaihlu lo tak leh ka thu leh hla a kawi a ngila ṭawm ṭhin, he ka ṭhian duh tak leh ka thuruk tinreng hretu hi, tunge a nih ka sawi hma hian, ka laka a rinawmna tawpintai nei lo chu, thil dang zawng zawng ai pawhin ka sawi hmasak duh chu a ni. Ei leh bar leh zuk leh hmuamah a hautak si lo. Silh leh fen mawihawih leh incheina leplerh a ngaina bawk si lo. Ka tan lah sawisel bovin a rinawm si a. Khawi kipah pawh kalin vak chhuak mah ila, a tel lo chuan ka kal ngai lo va. Athim a var thlu lo leh a sur a sa hnuaiah, a chhuk a chhova a serh zinga a mei an sawi ang maiin kan lo inhnuk dun ṭhin a. Amah chu mamawh loh lai reng ka neih loh avangin ka thuruk engkim ka hrilh si se zel a Hma ka tawn ngam lohna thilah te, sul

ka sut theih loh leh ka thin lohna chenah, kei ka kal thian lohna hmunah leh min khapna hmunah ngei te pawh ani hi ka hmatawn zel thin a ni Amah hian hmaingthanna leh thangṭhatna mahni tawka nawmsakna leh ropuina chenin min khuumtir a. Khawvel lal leh roreltu hmaah ni se ka aiawhin vawi duai lo a ding tawh bawk a Chuti khawpa min hmangaihtu chu, he khawvel eng hmu theia ka awm chhung leh ka thawk feih feih theih chhung chuan ka phatsan ngai lo vang

Ka thu puan ngam loh ṭha zawng zam hauh lovin min puanzar sak a. Ka lungawi lohna thu leh ka thinrimna chenin, ani hian a hun takah min hrikthlak sak thin si a. Ka duhna tipuitling tura ka tha leh zungin a phak bakah, ka chakna thahrui leh ka mit leh bengin awmzia a neih tawh lohna hmunah ngei pawh, ani hian thu tinreng min vawn that sakin a hunah zep nei hauh lovin min hrilh chhawng leh leuh thin a ni. Heti khawpa ṭhian tha, thu tinreng hrilhna ngam ka chhar hi, kei zawng vannei ka inti lo thei lo a ni. Lehkha zira A AW B ka ṭan lai aṭanga vawiin ni thleng hian ka thachhangdalin, vawi te khat mah min la phatsan ngai lo va, englai mahin ka mamawhna thilah reng reng hreh hmel leh hna zal lo hmel taka a lan ka la hmu ngai na hek lo.

Ka tlangval lai (ti ve tawh mai ila)-a ka nula hmel duh leh ka ngaih varung thawngte lakah ni se, vawi duai lo ka tan, keia tan ngei hian a lo inhmang ral tawh a. Puarak leh kara palaiah ṭum tam ka lo tir tawh bawk a Chuti anga ka tirh tawhnaah reng reng chuan vawi te khat mah a rinhlelhawmna ka la hmu ngai lo. Ka thuchah chiah chu belhchhah chuang hauh lo leh uar hauh lovin a sawina tur dik tak hnenah chuan min sawi sak ṭhin a ni. Amah a bengvar em avangin ka sawi rik kher lo pawh a sawi chhuak thei a, mahse eng thu pawh ni se, kamtam vangin tuma hnenah a sawi nawn leh tawh ngai lo. Thuruk zep theihna kawngah leh sawi tur chauh sawi ṭhin a nihna kawngah hian, tuman an malmak ngai lo vang. Tin, hetia pa rawngkhawr ni a; nupui fanau ren, in-mual vawm hranga ka awm ve chinah pawh hian, a tel lo chuan ka khawsa thei ngang lo zawng a ni e

Tin, rál kara ring rawlh a, hmelma leh dosi kara ka awm lai te leh

altîtna hmunah leh hliampui tuara ka rum lai ni-ahte, tin, khawhar taka an in chhungah leh hrenga khurkhung ka nih lai ngeite pawhin aw, chawvel hian min maimitchhinsan a, laina leh ṭhen leh rualten min hriat luh loh hun a lo thlen lai meuh pawhin, ani erawh hi chuan min phatsan ve duh lovin. hmangaihte hnenah hmangaih palai hna min thawh sak a. Ka vui ka vainate lakah vui thu tinreng sawiin mahni ṭanghma sial nauh lo leh ka ṭanghma chauh ngaiin mawng a hung hman ngai lo. Thu a chhia a tha, a ṭul dan ang chiah zelin pehhel hauh lo leh thu khuh hauh lo va min puan sak ṭhin avangin, ka ṭhiante pawhin an han pawh pen chang pawhin ka laka a rinawm ang chiahin, tha na miah lo leh inthlahdah hauh lovin a hma sak tho bawk thin a ni.

Aw le, chu chang pawh chu a la ni nem, kan chhungkaw khawsak ṭel nana kawng min zawnpuiin vawi chhiar sen loh kan chhungkaw tan a rawngbawlna a lo leihbaw tawh a. Ka rili rah leh ka tu leh fa te, kan laina leh thenawmte lakah pawh aw..... he ka ṭhian, ka thu hretu hi zawng a rinawm tluan chhuak dawn tih ka hre chiang si a. Chuvangin, heti kauva ka tana inpumpek hi zawng mi â nileng lo tan chuan ngawihpui mai mai chi a ni ta lo a nih hi. Tawngkhawlo ni suh se la, kei zawng rualawt leh mite hnu um reng rengin awm mahila, tin, ka damchhung nite hi leilungah mite ain riang chuangin hmang tlingtla bik dawn ta mahila, he ka thian, ka thu hretu hian ka damlai chanchin sawi tlak loh tak takte leh ka thuruk chen hian, puanzar tur awm ve ngaite a nih chuan a la rawn puan chhuah atan a kutah ka dah ta a ni. Mite angin ka nunah entawn tur awm ve mah suh se la, tin, ṭhang leh chhuan lo kal zel turte tan rochun tur hnutchhiah nei ve mah suh ila, he khawvela ka cham ve chhung ni reilote hi thlangah ka la pelin, leilung ka chan tikah pawh, he ka thian, ka thu hretu bawk hian, ka thlan lunga a rawngbawlna hnuhnung ber tal chu a la hlen chhuak tho tho ang. Kei, a ṭhian chhar chhun hian rual ka ban loh em avangin, he ka thu hretu hi a ropui tur ang leh a hmingthan tur angin tilar chhuak ve zo lo mah ila, ani erawh hi chu, chhuan awm chhung zawngin an la chhawr zui zel dawn tih ka hriatin, ka thla zawng a muang tho va Mahse a tan ka iniai em em a, ka insit a, ka inzahpui bawk

a ni.

Tunlai khawvel finna chuan, van boruakte chu pal tlangin, thla-ah te khian in hmun lo ram tan perh han zep mah sela, tin, Sikeisen leh arsi hmingthang Chawngmawii-ah meuh pawh khian nun thiam hai zir ta pawh ni se, he ka thu hretu hi chu a la'pawimawh tho ang. An khawl thluak nei leh Atom thahrui te, khawlphetha leh tuipui leh thli chakna chenin chhawr mek mah se, Jet thlawhnate chu hmuh hman loh khawpa rangin thlawk zir zer zer mah se, van boruak hleuh dan leh mihring siam danglam dan chenin lo thiam ta mah sela, he ka thian ka thu hretu hisap chhuah sa bawk lo hi chu rin tur dang an hmu chuang tak tak lo vang. Chu ka thu hretu chu, "FOUNTAIN PEN" hi a ni.

(He Article hi tuna 'MEICHHE' chanchin bu-ah kum 1976 May-June-a chhuah a ni. Class VII zirah an hmang bawk. — Ed)

4. TLAWMNGAIHNA

'Tlawmngaihna' hi kan hnam nun tinuamtu ber ngang a nih avangin sawi leh ziak hlawh ber leh fak kai ber a ni hial awm e. Thenkhatten fiah tak leh thiam takin lo tar lang fo tawh mah se, keini ang rual tan chuan zawm chu sawi thu cheng lo, sawi fiah ngawt pawh huphurhawm tak a ni. Chuti chung chuan ka han sawi talh teh ang.

Tlawmngaihna hi 'MIDANG THATNA TURA PHUT LUIHNA NI LO VA THIL TIH' a ni a. Chuti ang chu a nih avangin, mi tlawmngai ni tur chuan, huaisenna te, taimakna te, mahni hmasialna ritu neih loh te, dawhtheihna te leh chhelna te a mamawh hle a ni. Mi tlawmngai chuan, 'Keiin nghei ila, midang puar se la, mite nuam sa se, kei rethei ila, midang dam se la, kei thi ila 'tibial khawpin rilru an pu thei a. Chuti ang em rilru pu'lo pawh chuan mi tlawmngai nih chu a theih tho bawk si a. Tlawmngaihna chu a inchen lo thei hle a. Inchen lo ve ti lo chuan tehkhawng chu a nei tak tak chuang si lo. Bituk chin leh thliah chin emaw, huap chin leh inrawlh theih lohna hlei a nei loh avangin, mi fing leh bengvar apiangin an hmang zau thiamin hman hun an hria a.

An aia tlawmngai zawkte pawh thangthat an lak khalh ṭhin a ni. Mahse tlawmngaihna chuan mite thangthat lak khalh chu a tum si lo.

Tin, dana chhiar tel loh, dan ang tlata kal, tlawmngaih loh avanga chawina tling si lo hmingchhiat hlawhna awlsam tak, mite tih ang chauh tiha mi fakawm nihna ni si lo, mite aia filawr leh chungchuangte erawh chu khawtlang chawimawina hlawh theihna ber, mi tin laka bat anga kal bat ni si lo, nula leh tlangval laka phut san bik, phut lan si loh a ni a. Tin, midangte phut lo, a phuttu chu tlawmngaia chhiar tlak loh, chawimawina pawh phut lo, chawimawina phu ber, chawimawi dawnna duh si lo, chawimawi avanga zual si, chawimawi hlawh ber, chawimawi loha vui si lo a ni a. Khawtlang nunah dan anga kal tel tlat mah ni se, mite ruala kal ringawt chuan fak a hlawh tak tak chuang lo va, dem a kai na-hek law, a tihtur a ti a ni ve mai. Mahse tlawmngaia ti a nih tho si avangin Mizo nun rual ban phak a ni ve mai a ni.

Tun thlenga kan ram a la nawm bikna pawh tlawmngaihna avang chauh hi a ni. Mahse nun dan a inher danglam zel a. Hmanlaia tlawmngaihna hna an lo thawh ṭhin ang hna kha a tlem tial tial a. Mahse a ṭulna a awm chi-ah erawh chuan kan la chhunzawm ve ta fan bawk a. Mahse mite aia tlawmngai chu mi â nihna lamah kan kai ta lek lek emaw ni chu aw, tih turin kan nun a danglam ta hle zawng a nih hi. Mi tlawmngaite chu kan kâ chuan fak ṭhin mah se, tlawmngaih tum vena lam chu kan tlachham ta hle ni pawhin a lang thei awm e. Tin, hmanlai ai chuan kan khawsak a lo sang ta deuh a. Zualko tlan leh mizawn chenin lir thei leh biakhlatna kan hmang thei ta a Chu chuan tlawmngaite ngaltha a awl ta a, a hahdamthlak hle mai. Tlemin mihring kan lo neinung ta deuh a, mi tlawmngaite induatna tur chenin kan lo chenghnawng ta a. Ei tur tui ṭha ṭha invulhna leh induhsakna kan lo nei ta a, a lawmawm hle mai. Mahse heti anga induatna thil hi dan anga kan kaltir dawn a nih chuan vui leh vaina a chhuak mai dawn a Chuvangin, mi tlawmngai tan chuan heti ang ei leh bara induatna hi a tur renga ruat loh thi im a ṭha hle ang. Tur renga kan ngaih chuan tlawmngaihna a tihmingchhia ang a, um bovin a awm bawk ang a. Mizo hmelṭhatna lai tak hi a tihmelhem nghal bawk ang. Tlin ve lote a demtir

ang a, phûtna rilru a thlen bawk ang a, mirethei a timualpho nghal bawk ang. Entir nan:-

(1) Khawhar chhungte chuan an inriakte tan bik chawhlui an siam lo ni ta se la.

(2) Tin, tuitla leh mibo zawn thilah emaw, mizawn hmuah leh thlan lai hahte tan a neitu-in eng emaw ei leh bar tur pek ngei ngei thin lo ni ta bawk se la.

Mihring kan khawsak dan a inchen lo va, thenkhat tan engmah tham lo a nih laiin thenkhat tan chuan khawsak tlawlhna khawp hial a lo tling ta a. Chuvangin, mirethei tan chuan chhiatni thatni hi tlin loh hun a awm mai dawn ang. Hetiang induatna thil hi dan anga a kal chinah chiah chuan tlawmngaihna pawh chu a chhhe nghal ang. Ei leh bar tur nei lo lakah tunge tlawmngai peih awm ang? Ei leh bar avang chauha tlawmngaih kan tum a nih chuan, tlawmngaihna a tling tawh bawk hek lo vang a, inhlawhfa chauh kan ni tawh zawk ang. Mi tlawmngai chuan, rilru pawhin ei leh bar a phût tur a ni lo va, a phût rilru a nih pawhin a inthup tlat a, ei leh bar a hmuh pawhin ei loh leh bar loh chu tlawmngaihna a ni tih hrerengin pumpelh a tum ran thin a ni. Chuvangin, ei leh bar hian tlawmngaihna a tichhia kan ti thei ang a, mirethei lakah tlawmngaih a tibarsa-in, mi neinung tih ang tlin ve talh an tumna avangin senso a titam bawk ang. Neih zawh zai sen a nih bawk loh avangin zahna a siam sak thuai bawk ang. Mirethei tana tul zing ber tlawmngaihna hi mi neinungte tan chauha a awm hma hian i ngaihtuah tha leh teh ang u. Tin, kan rama tlawmngaihna lo chhe ta deuh deuh hi mawhchhiat tur dap kual ta mai mai ila:-

(1) In chawimawi kan tum loh vang em ni?

(2) Kohhranin an uksak tawk lo em ni?

(3) Sikul lamah inzirtir kan tum lo em ni?

(4) Chhungkua-ah kan la lut lovin, kan inzirtir ngai lo em ni?

(5) Kan ram roreltute hian an mangnghilh palh hlauh em ni?

(6) Ei leh bar tel lo hian kan tunlai nunah tlawmngaihna hi hman a harsa ta hrim hrim em ni zawk?

(7) Kan hnam tan hian a ṭul nep ta deuh zawk em ni ang?
(8) Tlawmngaihna ai hi tangka-in a awh zo ta hial em ni zawk?
(9) Kan rilru hi a piangsual ta hrim hrim a, tlawmngaihna leng lo khawpin mabni hmasialnaa kan khah tak vang em ni?

(1976, April MEICHHER-a chhuak. —Ed)

5. ZAN

Mihring nun min chhawk zangkhai tura thawhrimna lak ata hahchawlhna hun hlu tak atana Siamtu lo ruat ZAN thlakhlelhawm tak hi, leilung luahtute hian kan hman hun chu inang hlawm lo mah se, lei pang lehlama chengte tan pawh a lem chuanna a awm lo. An nunna atana a hlutna chu keini khawchhak lama khawsa ṭhinte tan pawh hian, khawthlang lam unaute tan aiin a pawimawh chuang lo va, a ṭul dan a nep deuh chuang bik na-hek lo. Mihring nuna ro a rel dan leh, chungleng savate leh fuliafate tan te, nungcha leh thing leh mau tan chen pawh he zan hi zawngin angkhatin ro min rel sak ṭhin zawng a nih hi.

He hun hi mi ṭha leh ṭaktlaka nung ṭhinte tan chuan thlamuang taka ṭhin thi diaia mutmu tuahna hun mah ni se, sual tinrengte thanharh hun a ni ve hlauh thung si. Chhun khaw engin a lo hnawh ṭiau tawh leh a lo hnungkhirh tawh thimna lal chu zalen taka a rawn inlar leh theihna hun rangkachak a ni ve mauh mai le. A birukna pûk thim ata chu lo zuang chhuakin, phung leh ramhuai a rawn fuih pawrh a, a hmanrua atan thlahrâng leh zan vak a ṭhawng tho bawk a Anni chuan mihring nun zêm ât tumin an thiltihtheihna an rawn hmachhuan a Mumang lam leh mitvaia inlar tumin an hmanhlel ṭhin. Chu chang pawh chu duh tawk sa lovin an fuih pawrh theih chi zawng zawng chu an sawm khawm a. Rukru leh suamhmangte chuan an rawn zawm bawk a Anni chuan thler tin suar tluanin an nun dan dawngrâwl tak non, kutkem neia miṭha leh hausate thisen chhuahna hun atan zan hi an duhthusam a ni si a Tam lua sa lovin an mi philte ruang chungah an

ruk sum an insem a. Mi thisena inchawm lenna hunah an hmang thin zawng a nih hi.

Tin, zu hmun sa hmun ngainatute fah chuan hun dang zawng zawng aiin he hun hi an nungchang pawngpawrh sum beha awm chu a rawn puangzarin tualthu tihchhiatna hun ṭha berah an hmang bawk thin Nulat tlangvalna lama mi awmeu leh lepchiah, nawmsip bawl thlahlela hurna ngainatute lah chu, chhun khaw engah inlar chhuak ngam lovin lo tawm bo mah se, zan khaw thimin an tenawmna a hliahkhuh thin chu hai bik hek lo, an sual rawngbawlna tenawm tak chu leihbuakna hun ah an hmang a. Chu vang chu a ni mahna maw, mi zelthel leh thatchhiate chuan ennawm chhuahna in an hulum a, Cinema chenin mi heti ang hi a lo lawm tâ bik emaw tih turin chhun khaw eng aiin misualte inlar duh hun zanah hian a eng a chhuah fiah duh zawk bawk si Zu dawr leh lamna (Bar & Club) hmun pawh, he hun hian mal a sawm ṭhin zawng a ni ang, hun dang ai berin zurui au thawm leh mi lepchiahte tangka leihbuak ri a rinna hi ni. Aw. . , he hun tak hi chuan khawvel tihrehawmtu tinreng a va han au khawm kim tak em!

Tin, natna khuma na tinreng tuara rum ṭhinte natna chhawktu chhun khaw eng chu tihkianin a lo awm a. Ha nâ leh pânchhia, pangti thazam dik lo leh thisen chhuk leh chho kal fel loh avang a, dam aia thih thlang rum rum khawpa dam châkte nawh chu he zan zet hi chuan khawngaihna leh lainatna tel hauh lovin anchhia á rawn lawh a. Díchim taka an natna chu tipunlunin zan khua á tlaivartir si' a.' Thihna leh Sheol lama hnuh liam mai tum ang hrimin an natna chu a tizual-kai ṭhin. He hun hi ngai teh. . . . . mitthi dar ri leh ruang kiltu lung chhe ṭah hla chham rawl nen a va han inlmeh bik em! Khawhar in leng khawm zai ri leh damlo na zual mangang daktawr kotu zualko hmanhmawh tlan thawm nen a va han inohawih ngai ve le ! ! ! Chu ! leh lama nau vei na tuar ṭe ri pawh chu, hun dang zawng aiin a inhmeh bik lo maw?

Ran-sakawlh leh sa hel ei chite lah chuan an tin leh ngho chhuahin an thlapui nén mual leh tlang an thual a. Ran huanga ranvulh duat lai

mutmu tuah mekte chu rawn ṭhawng thovin, sa chak lo zawkte dimdawina tel hauh lo va nghaisakna hun atan an hmang a. Chuvangin, satla ralkhêl buai thawm leh thlabar au ri te nen pawh he zan zet hi chu a inmawi zo ta. Zu leh va huaisar zualte pawhin hun dang ber aiin rawlrala chet nan an hmang a. Sihal rukruk hmang leh ui ei-ru chen hian kawmkar an hrut a, mi neih rirga inhnawh puar an lo tum si nen.

Heng thil chhia zawng zawng infawk khawmna hun hi a nih avang a ni ang e, Shakespear-a pawhin. "Khawvel Chhandamtu lo pian zan meuh chuan, phung leh ramhuaite hnawt ṭiautu khawvar au thleng turin ar a khuang tlaivar zak e, an ti," tia a lo sawi hi ni! Chu avang chu a ni phawt ang, keini pawhin chhun malsawmna ṭawngkam nei lo va, zan malsawmna ṭawngkam chauh nei a 'MUTTUI' kan lo intih bik tâk hi ni.

Ralpui intu leh rawlrala indo mekte lah chuan, khingpuite inbarakhaih hlawhtlinna hun ṭha bera an lo ngaih kunkhua thin avangin, he ralthuam leh hriamhrei chelekna hun thlan nahawm ber hi an leidote chunga phuba lakna hunah an lo hmang tawh ṭhin a ni. Ralvengtu lah a fimkhur na rawh. Rirek leh chiapcha thawm rin hun ngang a nih avangin mit hna aiin beng hna lah a hautak na ngiang. Sana chek ri leh ungau rawl te, katchat hram leh chhimbuk tui birh leh ralkhata ui bauh rawl tan chen zan hi chu an tan Loud Speaker ṭha tak a ni ṭhin.

Sesea thu latute an inhawr khawm a, an aw an dim a, phiarrutute an inpan khawm a. Mantirtu lah roreltu hnena a kal ruk hun tha ber a lo ni a. Thihna kawngka a lo hnai a. mihring nun a tiderdep a, daitam leh khawpui chhung chenin a ralṭi zo ṭhin. Hei avang hi a ni phawt ang e, Juda Iskariota tan pawh hun ṭha a nihna ni. Mahse Siamtu chuan mihringte tan khawvel hun hi zan hlir ni tur chuan a phal bik lo va. Zan thim hri chhia chu hnawt ṭiau tur leh, mihringtena an taksa rawngbawlna an neih theih nan chhun hlimawm tak a siam ta a. Chu khaw eng chuan lei pang lehlama zan a hnawh tawm hnu chuan, a hun takah lehlam pangah thung a um khawm leh ṭhin.

Siamtu meuh hi chuan chhun leh zan pawh a tawka sem rual dan zawng a thiam ngei e.

Zing khua a lo eng dawn, khawfing a lo chat ṭan ta. Archhiara ar-pa-hluisente chuan engthawlna hla an rawn sak meuh chuan, tit seh leh rul chuk tahran pawh a dam sawng sawng ṭhin a ni lawm ni? Tumbu-ar a lo hram a, luidung chirrang a kai tho a, chungleng sava dangte pawhin an tual lenna thing tin kung an fang lawr leh ta. Chu mi hunah meuh zawng phung leh ramhuaite tlangnelna hun a rawn in khar a, misual leh mi-khawlo-ho pawh kawng a rawn khar khum ta. Mi ṭhate zalenna hun, mi khawhar leh mi lungngaite hnemtu ni eng chuan chhawchhak kawlkil aṭang khian zalenna meichher a rawn chhi ta ṭhin a ni. Chuvangin, miin eng manganna pawh lo tawkin tuifinriata lawng chhiatna rapthlak tak pawhin nang vel mah se..... "Khawvar hlan an nghakhlel hle mai a. (Tirhkohte 27:29)

('Zan' tih hi tunah HSLC zirlai-ah telh a ni. — Ed.)

6. MIHRING NIH HI VANDUAINA

Khawvela mihring nia, mi pangngaia lo piang nikhaw hria a, mihring kumtling nunphung an thlen chhoh ve si chuan, nun aia thih thlang ta reng reng chu a zabi-ah an tlem hle awm e. Hmanlaia kan pi leh pu te Pawi ralin suak-salah an man a, an lu lak mai tur a nih hre renga an hnuh liam hlawk hlawkte pawhin, "Lentlangah kan that tho dawn che a, kawng chho kal hah ngai lovin hetah hian kan ṭhat zawk mai ang che," tia Tiau lui hruta an zawh pawhin, "Lentlangah law law le," tiin a kar kawng chho tawi tê kal chhung khaw eng hmuh pawh an la thlahlel ṭhin a ni. Chuti khawp chuan mihringte hian nun hi thlahlel hlawm mah ila, kei zawng, 'mihring nih hi vanduainaah' ka chhal lo thei lo a ni. He ka thlirna hi sakhuana (religious point of view) aṭang chuan a dik chiah lo pawh a ni mai thei.

Lusun chhinngten ruang an kil a, laina hnai leh an thleng-ringaite nen mitthi vui liam mai tur thlahlel em ema an ruang chul chul chunga ṭah hla tinreng chham vawn vawna khui thei lova an ṭap thawm ka hriat chang te hian aw, mihring nih hi hrehawm ka ti ṭhin a. A nih loh a leh chhungkaw pa ber maiin vawkpui taife ruih takin zu a han rui a, mahni in chhungah mahni nupui te, rethei taka fanau lo kilkawitu leh chhungkaw mamawh sekrek engkim lo ngaihtuahtu, ani zu rui lung puamin thinrim eng phiar chunga mawh-chhiat tur leh huat tur zawnga a han an khum buan buan a, thiam thu sawi hman hauh lo va pa kutthlak thawm ri pawp pawp kara naupang hlauhlawp ṭap chiah chiah ka hriat chang te hian hrehawm ka ti ṭhin, Tin, phaitualah kan han zin a, rel chawlhhmunah mi chanhai kutdawh an ṭhu tak nghek nghuk a, rel kal tur tut luah luah tawh karah keini akar ,"Babu, Babu." ti chunga pawisasen pakhat min dil n an han bu tak tak dawrh dawrh a hutah rel a tlan ṭan ta, kan neih chhun cheng khat emaw rêl tukverhah kan han theh chhuak ngawt a, min dil-tu tak khan a chhaiin a chang ta ngut na'maw chu. Mihring nih hi vanduaithlak ka va han ti ṭhin tak em!

A chang leh Zopa khawsak harsa ve tak mai chhungkua ka han hmu leh a: an fate chhawr la tling deuh si lo. nu berin nau no pawm leh bawrhsawm a han thuah a. naupang rualawt han lam-akna chu sawi loh, chiseh leh therhlo man pawh nei lovin, ni tin ei dap chawp chunga thlawh-hma kawng zawh leh thingtuah lak leh tuisik khai nen pa berin a han fawmkem a. An tangka deh chhuah chhun tê tê lah chu nu ber damdawi lam nan a lo tul leh bawk si nen. Ei tur dap chawp ngai bawk si chhungkaw nun ka hmuh châng te hian, mihring nih hi van-duaina mai lovah chuan ka chhâl lo thei ṭhin lo.

Heng retheihna chang hi a ni nem. Khawsa thei leh mualkil mi tlang-chhuak len challangte pawh hi awmlai leh hri chhiate chuan a kal pel mai bik lo va, rualawhna-in a kalsan bik hek lo. Eng ang pawhin hausa tawntaw mah se, a zar an zo hnuhnun ber thihna chuan thlanmual lamah a la kaihkuah hlawhtling tho tho ṭhin. Midang aiin kuang an chang ṭha deuhin. tuamna puan mawikhai deuha tuam an hlawh chauh a. An

hausak avangin an nuu a sei chuang lo va, an dam laiin an hlim chuan hek lo. Mirethei aiin damdawi an ei tlem chuang lo va, an nui tam bik hek lo. Chuti a nih tho si avang chuan mihring nih hi vanduai-thlak ka ti thin.

Nula leh tlangval sa mawina leh nun hlim lai hun hmang mektute pawh hi damchhung phur rihna mawh chu an kovah a la innghat rih lovin, an par mawina chuan an hun lo kal tur khawdur chu a hliah mai chauh a ni. Engtikah emaw chuan an vanglai par vulna chu a la chuai ve ang a, an hlimna buk mawi tak mai chu a la tla ţilin, a hliah-tu lak kian a nih tikah chuan, an hmabak mawhphurhna khawdur leh mihring nih hrehawmna hliahtu puanzar chu hlim a la ni dawn si, tih ka ngaihtuah sak chang te hian, kei zawng mihring nih hi vanduaina-ah ka chhâl lo thei ţhin lo a ni.

(M Z P Chanchinbu September 1972-a chhuak)

7. KAN LENLAI ENCHIMLOH PARTE I AM DUN ANG

'Chawngkhum dan tlang huat loh' tawngnamahah an lo ti a. Khaw-nge, arte zinga butung kaih an sawi ang maiin a khak khak chu lo khak mai mai teh se. Sawi chhuah châkin ka ap ve ţeuh si a, ka han khual chauh chem thiah ve chawt teh ang. A chhiartuten min lo rêng-dim teh poh a ni ang chu.

Sialsuk pathlawi Lalţanpuia chuan, a lenlai hun thlakthlelhawm ber leh a vanglai ni hlimawm ber mai te chu, nakin lawkah khuarei leh hmanlai a chang leh maiin, he khawvela a hun duhawm ber piah lam ram chu a suangtuahna mitthla chuan a han thlir a. Nu leh pa chan changin, tunah chuan phurrit leh damchhung khawsak ngaihtuahna te chuan la chim pha rih lo mah se, nu leh pa kapkara a la khawsak rih avanga a zalenna te chu nakin lawkah a hun leh nite chuan thlasik

inga khêl lovin a la rawn chhem til dawn. Tunah pawh hian chu leilung dan, nu leh pa mawhphurhna hautak tak mai chhumpui chu, van mawng kawlah a hnim ṭan ta tih a hriatin – Aw, chu hun, a ni ṭela mual liam zel chu au din rual a ni lo tih a hriatin, a hlimna belhchhaltu inchim loh 'Partc-i' chu ampui atan tlang hriat ih a han sawmin, Siampuii pawhin Radio-ah a han sawmpui ve ta kha a ni a. Chu bawk chu kei pawhin ka han au zaupui dawn a ni.

A ni tak a, chu nun am chakawm tak leh hun mawi chu, mihringte hian kan ngah loh em avang hian, pâmhmai taka kan vui liam mai lohna turin, he kan chakna thahruite hi a la ṭhum hma leh, kan irawm finna te chu tar âtna te chuan min tlakbuak hma hian, dak chhuak la en vel teh. Kan thahrui ngai ngawih ngawih mi chak lo leh chhumchinte, ramkuileilo leh chawkhawn, kutdawh saruak khawrgaihthlak hlawm ngai an va tam em !

A, chu chang chu a ni nem, kan tunlai nun suakbak zo tawh leh khawlohna hri chhia-in lei vang dapa thangthaite nun a suasam dan te hi. Dikna leh felna paih thla a, mawihawihna puanvar sin a, sakhuana tiderthawngtu, nu leh pa bum nana hmanraw chl e lua pawh neih zo lo. Thler tin suartluantu lenglaite, ram sawrkar leh sakhaw puithiam chu sawi loh, Siamtu Pathian meuh pawh zah zo lo va rukrukna kutkem leh tualthahna thahrui lektute, zu leh sa chena nawmsipbawl-a bawlhhlawh lua pawh nei zo tawh lo chenna khawvel hi. Siam ṭha-a ram nun tungding a, din thar leh turin nu leh pa leh upa phanchangte chuan mawhphurhna an nei ta lo. Gospel Campaign Sermon leh mihlimte ṭhahnemngaihna-in kori a tu zo tawh lo va. Roreltute thununna (Order) an pawtthler a, manmite vuakna tiang leh thununna hruihrualin a dawl zo tawh hek lo. CID an bum a, sipai ralthuam pumpelh ting siin mi ṭhate bum turin an inthurual a. Remna leh hmangaihna dan an bawhchhia a, thamna dawhkanah an sa seh leh hlep ruk an chhung khawm si nen. Aw... (kan ti teh ang), mi chuti ang chu siam ṭha leh turin (keini vanglai nun nei YMA-te hian), "Kan lenlai

enchimloh Parte i am dun ang."

Ka han tui hnih hial teh ang. Pi leh pu aṭanga rinawmna le tlawmngaihnaa midangte tana an lo thawh tawhna zawng zawng te, kem tan leh kan hnunga ṭhang lo thar zel turte·tan, tute hun lai aṭang emawa vui liam tawh anga lang kha, tunlai finna nena chei mamin hma lam kan pan theih nan, hawh u i pen ṭan aug u. Kan tu leh fate âr chhia kan khum lohna turin -"KAN LENLAI ENCHIMLOH PARTE I AM DUN ANG ...."

(YMA Group 10 President a nih lala a ziak YMA Chanchinbu Feb.—Mar. 74-a chhuak)

8. KA THLA A LA PHANG LO VE

Rolura Mim Kut thla kan tan tlang a, Savunga Mim Kut thla kan han chungkai leh a. Kum khata 'Bar' (ber) thla hmasaber aṭang chuan fur ruahtui pawhin mual an liam ṭan tawh a. Thlasik boruak chuan a ruka lal a rawn rawn ṭan tawh avangin 'pang zarah thlasik arpui tia-in a ṭum' an lo ti chawk ṭhin reng a ni. He hun boruak thengthaw lo thleng ṭhin hi, pi leh pu aṭang tawh khan sechhun khuangchawi leh chawn leh lama mual tin an lo thaina hun a ni ṭhin. Bak berha fur hlo thlotute chuan an hnapui chu vangpui hun chhung zawng atana dah ṭha-in, favang awllen mihring nun tuai hriam nan leh hlimhlawp bawl nan an lo thlakhlelh ber kumkhua ṭhin chu a ni. Tlangvalte chuan nula puan tah leh thingphur, zan thla enga leika sangpara nula la kaite sirah an hun an lo tum tawi ṭhin a. Sechhun khuangchawi an awmin sa thing zar ni leh thingfar zan leh chawng buh den zan te chuan tumah ngai lo hrimin 'Dunia' (khawvel) hi an lo hmang tawh ṭhin a ni.

Fur chhum ruahtui paiin thlasik rim hlauvin luipui ruamah ṭan hmun an la a. Zan khawthimah rawn inlar chhuakin zing ni chhuak chuan a rawn hnawt ṭiau leh ṭhin a. Chung lamah ni se, murpui langte chuan vangpui buh tlim chhah laite chu chibai bukin thlamchâr mual

rawlkbang hrutin Jet Fighter thinrim ang hrimin an leng lek zer zer vk a. Chungleng sava dangte pawhin hnuhlak nisat vanglai aṭang vha an lo buaipui ber an tanaute pawh an lo chawi tlei tawh bawk h. Thing tin zara fu lawrin an thlasik inhnangfakna tur thei rah hual r zawngin an lo hmanblelh hle tawh bawk a ni. Ngawpui thingzarte u therengte chuan zaipawl 'seat'-ah hmangin, Orchestra leh Musical strument dangte pawh phut chuang miah lo hian, an hla hriat chhun khat chauh chu duh tawka an rem hnuah ning miah lovin zar dangte chuan an hla ngai bawk chu an lo nilenpui thin. Fur lai mitthi vawm tak ngial te pawh chu favang kawl eng meuh chuan phengehlep eng chi-ah rawn kai thovin ṭampui par tlanin an leng siau u bawk ṭhin.

Buh rai nghawr khawpui a lo ri kal ruih ruih mai a. Hla thu takin i zun leh fam zun' ngaia kur nghawng nghawngin, lunglen hla tinngte chu an lairilah a rawn intharthawh leh a. Chung mi lungleng emtu awm lo awmharte chuan ṭhang leh tharte tana rochun tur thu h hla an rawn chher chhuak ta a ni. Mahse kan tunlai nunah hi wng vangpui lunglen leh mihring nunkhua tinuamtu atan kan favang vllen te chuan ro a rel pha ta lo va. Kan Mizo hnathawh thlawhhma kte lahin tette aṭanga mi tam zawk hi min uai buai tak loh avangin vang hlimna pawh chuan thinlung lairil a fan tawh na hek lo. Tin, n Mizo zia leh kan hnam nunphung te pawh chu kan thlahthlam tial l mek zel bawk a. Duhamna leh mahni hmasialnain kan khat a, nunghang duhawm lo zawk chuan ṭhangtharte a phumthuk ti tih zel si nen. Favang awllen, ram nun leh hnam nun ngainat a lam m chu, mahni seh seh mual hrangah.

Chuvang chu a ni ta ve ang chu, kan lunglenna um ṭiauvin a awm Thu leh hla lamah atu khawkha lungleng awm ta hek suh. Kan a han phuah chhuahte chu Sap awphawia sak chi, hla thu khun wh awm lo va, angial angan a inphuah mai lo chu, hla thar ṭha pawh piang ta mumal lo ve. Lunglenna kan tlachham a, sahawkna leh pchhiahna leh nawmsipbawlna lama nunkhua kan chen tak avang

a ni ber e. Mahse chhuti lai karah chuan hnam nun leh zia. thil hl chhawm tur ṭha daptute leh theihtawpa hnam nun humhim tuma beit te an la awm hram hram hian, he ka thu ziak ngei pawh hi a rawn r chhuahtir tih ka hriatin ka thla zawng a la phang lo ve.

YMA Group 10 President a nih laia a ziak YMA Chanchinbu September 74-a chhuak)

9. KA TUM LOH ZAWK

Mahni tawka tlangval inti ve nafam chu, mahni hun lai na na n chuan, kalna lam apiangah lung tileng tawk chu kan tawng lo thei l va. Anni chuan min hlauvin min ṭih hle pawh ni se, kei erawh chua amah duhna avangin ka um ka um lo thei lo a ni. Tlangval dangt hlawhtling au rawl ka hriat changte hian min tiphurin ka châkna a t zual ṭhin a. Kan chhungkaw haisatna leh retheihna te, kan thawh mawhna leh hritlang satliah te hi chuan ka duhna chu dal zo lovin vawi khat tlangval manah a pakhata pakhat na na na chu ka la chha thlu ve ang, tiin ka tha pawh ka seng ngiang mai.

Tlai khat chu ni tla a mawi hle mai a. A hma ni-a furpui hma hruai, vaube par len ṭiltu ruahtui hmasa avang chuan ram hnim hna leh ngawpui chenin a tleuh thiang huau mai a. Chumi tlai zet chua ka lo lungkham ber ṭhin leh, kha leh chena ka lo zawn tawh, a thin var thlu lo va ka pan ruai ruai ṭhin chuan ka lung a tileng ta hle ma a. A taksa ruangam leh pianhmang inkhaithli thlerh thlawrh, lu zo vah mai leh inthazo vah mai a nihzia te chu ka mitthlaa lang uai ua chung chuan ral leh lam ngawpui chu ka thlir vang vang a.

A pian hmang duhawmna chu thu dang ni se, hlawhtlingin kan in chhungah ngei han lawi se zawng ka tan chuan sawi thu cheng lo, k nu leh ka pa leh ka unaute leh ṭhenawm khawvengte nen, ṭhenrual ṭh leh ngaihzawng deuh deuhte khawmin ruaipui kan han ṭhen meuh tur le! A lu pianhmang mawi tak mai te chu kan in chhunga lo lengt lo hawi heutu atana ka lai loh dan chen chuan ka dawn khawl a

ah Herh reng renga hun kha leh c[illegible] ka [illegible]ar hnuah pawh eng ka la ang thei chuang si lo. Chumi tlai pawh chuan rilrua duhsam neuh neuh chung chuan ni tla chu ka thlir liam ta a.

tuk khpa chu a lo var a, zan lama ka lo tum lawk ang ngejin, hni duhber na na na chu eng nge ni vei, ka han thih chilh ṭhak law teh ang, tih rilru pu chuan zing k a tho va. Chaw sa-in min kang leh mai ang tih hlauthawng tak chuan ka tum ruhna ka tiruh sauh h a. Tukṭhuan ei kham chuan zan lama thurualpui lawk ang hrimka ṭhianpa chuan inpeih diamin 'min rawn sawm ta thut mai a. uta ka lawmzia ka lawmzia mai chu(h)! Tichuan, rilru kalhkim takin nih nih nihpui huam chuan, ka ṭhianpa nen chuan kan luai chhuak a. Amah ka duhna leh itna chuan a phur thlu ngang a ni ang chu hber pana kal na fam, kawng chhuk leh chho, hing hmun leh awkrawk pawh chu pawisa lo chuan ka kal a. Ka aia tlangval fel reni hre zawkte thlim zak zaka kha chen ka lo hmanhlelhpui tawh amah ka duhna avanga tha leh sum senga ka lo buaipui tawh cha arh thluk ngei tum chuan ka fimkhur em em a. Tun ṭum pawha g ka la an loh fo chuan ka tawn fuh fuh chu ka iai tawh lo vang. a tha leh zung pawhin a man hrim hrim, tirilru chung chuan ka kal l a.

Tlangval dang hmel ka hmu lem lo bawk a, kan ṭhian dun chauhin ltaik lo takin kan tum chu kan pan dun zel a. Khua a thengthaw mmin, duhber han tawn fuh nan a itawm hle a, Chungleng sava am mawi tak tak leh nipui thereng hram thiam tak takte chuan min awi mah se, kan duhber kan pan theih avang chuan, chung hram iamte pawh chuan rilru a awi no hman chiah lo. Ka duhna a san n vang a ni ber ang chu, ka hawina lam apiangah a anpui ni awm k tak ka hmu zut hian ka hria a. Mahse ka'n en chian meuh chuan, hung zawngin ka rilru-ah hmun sang a chang pha lo zet mai,

Nakinah chuan khua a lo tlai lam leh dawn ta mai a. Ka duhber h khawvela tawn fuh ka chak ber ṭhinte chenna leilung leh an sei-

lenna vangkhua ve chu ka thleng dawn ta a. Rilru phu dep dep chung chuan ka infamna thawmhnawte chu ka han inthlek uluk sauh sauh a. Chutah a thawm ni awm tak ka han hre' zui leh ta nghal zet chu aw ! Val hi, ka dip a sai dar dar mai a, a lakah meuh chuan ka mipa hlei thei lo achhha chu a ni e. Chutah le (h) !! Kawng ruh uikual ti tihah chuan kan han intawng tâ thut mai a. Ka hmul duhber ZUKCHAL emaw ka tih nak alai chuan LA TUM LOH ZAWK savawmpui lian deuh mai chu lo niin, ka tlanchhe ṭhelh a ni.

(Zawlbuk Magazine, March 1977–a' chhuak)

10. ZIR SAN AIIN THIAM

Kan ramah hian, "Lehkhathiam" kan tih graduate chinte chu kan ṭhahnem ta hle a. Sawi nikhua chang phei chuan kan hmai a uang hle ṭhin. Pathian malsawmna a ni, a lawmawm e. Mahse vawiin ni thleng hian kan zir sangho kut hnu hi, sawrkarâ an thûneihnâ hmânga an thiltih ni lo, an irawm aṭanga kan ram hmasawnna tura kût thlak leh sulhnu an la nei tlem hle-in ka hmu a. A bik takin kan thu leh hla (literature) lamah ka ti deuh bik a ni. Tûna kan ṭawngâ lehkhâbu tam berte hi zir sang lote kut chhuak a ni bawk a. Kan thawnthu chhiar tam berte leh kan hla aak lar ber berte pawh hi zir sangho aṭanga chhuak a tam lo kher awm e. Kan zir sanghote hian heti ang lamah hian rilru an pe lovin, an ni tin hna ngawtah an inhmang zo ta nge ni a, an pianphungin a tuipui lo hrim hrim zawk em ni ?

Ram buai sa hulh laia lung in tâng zingah khan graduate 20 aṭanga 30 vel an tâng a. Mahse Jail chhung aṭanga hla chhuak zawng zawng leh, thawnthu tam berte chu zir sangho tâng ve' aṭanga chhuak sawi tur a awm meuh lo. Sakhaw thil leh awm hmuna thil siam 'rek rek kawngah pawh Jail chhungah zir sangho aiin midangin' an uar zawk a, an taima zawk bawk. A tlangpui thuin zir sangho lung in tâng vete chu awm hmuna intih milem an nar hle emaw ni zawk chu aw ...; tih tur an ni.

Kan zir sanghote chuan heti ang lam hi an ngaihthah deuh a nih pawh-in, a bei peih leh a thiamte thiltih sawiselah lo ramṭang lo se, chei-mawipuitu leh tih-hlawhtlin-puituah lo ṭang se, tichuan kan inthahrui tlang ang a, kan ram changkanna hnar pakhat chu a ni ngei ang. Zir sang ve lote kutchhuak chu eng emaw chenah a mawihawih tawk leh-na chu a awm ngei ang a; chung kawngah chuan lo tih-mawipuituah tal lo ṭang se la, 'a zir tlemna a lang' tia lo au chhuahpui mai lovin lo fuih sauh sauhvin, lo fin chhuah se la a va han tha dawn em ?

Tin, zir san hi ṭhain hlu em em mah se, ṭhenkhatte phei chuan kan phak loh thil a ni a. Mahse kan ram changkanna tur chuan a eng kawngah pawh hian zir san aiin thiamna kan mamawh a nih hi. Zir sanghote hian thiam han tum teh se la aw.., mimawl thiam ai chuan kori a tuin a va han belhfak-awm dawn teh reng em ! ! !

(M. Z. P. Chanchinbu, Nov. — Dec , 1973-a chhuak)

11. LEPCHIAH VANG NGE HMA-NGAIHNA NGAH VANG

Tum khat chu tlangval pakhat hian ka thawnthu phuah 'KHAWHAR IN' a lo chhiar ve aṭangin min rawn zawng chhuak ve ngawt a. Tichuan, rei fe kan inkawm ta a. A chanchin a han sawi aṭang chuan kei-in engmah tihsak theih nei lem lo mahila, ngaihtuahna thui tak ka neih phah a.

Nula leh tlangval 'lepchiah' kan tih te hi azawng aza chuan an lep-chiah vang hrim hrim ni lovin, hmangaihna an ngah vangah pawh an chhal theih mai awm màng tak e, ka tih phah ta rum rum a. Chu tlangval thusawi chuan ka ngaihdan hmasa chu eng emaw chen a rawn khawih nghing thei ta hial a. Mi chuti ang tan chuan, an hmel duh zawng mi chu a tlangpui thuin, an taksa ruangam len leh tet thu-ah te, an vun ngo leh han thu-ah te a innghat chiam lo va. Thil dang zawng aiin an kimtlang pianpui ngaihnobeina chuan an mit a la

hrim hrim a, chu ber chuan a piah lama an nunphung leh an dinhmun chu a lan mawi chawptir mai zawkin a lang.

Mi chuti ang an tawn te chu nawmsip bawlpui atan chauh ni lovin, nupui pasala pawm tak takah pawh an pawm duh thei zel mai ṭhin a. Tin, a mi lo tawn hmasak te kha an hnualsut ta tihna a ni bawk si lo. Hnualsutin duh lo hulhual zel se chu, mi partinlawr, lepchiah leh lerh vangah pawh a kal thei tur. Mahse lehlam lehlama a der mai ni lo va hmangaih tak tak tuak tawn thei zel mai si mihring chu, mirethei leh khawngaihthlak tak, hmangaihnaa khat an ni zawk mai lo vang maw?

Awmmawh vang leh khawsak theih loh hrim hrim vanga lehlam lehlama kawm lai nei ta zet zut chi hi chu, a tam berte dinhmunah dahin, sawi thu cheng lovah bil hrang ta law law ila. Chung ang mi zawng chatuan leilung dan pawh hian thiam a chantir dawn na hek lo. Amaherawhchu, mi an hmuh apiang hmangaih ta zel maj pawh ni bik si lo, an mit la bik riau hmel an tawn fuh changa thinlung lairil taka duhna puitlinga hmangaih thei zel ang lawi si, a tawpkhawk leh mualphona zakhua pawh thleng dawn se lá, huam em em zel bawk. Mahse lehlamah a va kal leh a, chuti khawpa an hmangaih theih tur hmel suai nei an tawn leh pawh duh hlum leh zel thei mite chuan, an kawplai di hmasa kha an thinlungah an dah hlui chuang azeng a ni si lo. Lehlam lehlamah hmangaihna pujtling inchen chuan a buaipui tawn ta hle ṭhin a ni. An kawppui turte phei chuan remti ngat se chu, a kawpa thuah a neih mai pawh duh khawpa thinlung pe thei mite chu, an lepchiah vang hrim hrimah kan puh thei mai dawn em ni? Sakhuana (Religious point of view) aṭanga thlir lovin, khawvel (Society) hian thiam loh a chantir pawh a ni thei e. Mahse chutiang mihringte chu an lepchiah leh an lerh herhna leh an ze pianpui mite aia an awmmawhna leh an ninhleina awm hranpa chuang si lote an ni ang lawi si a. Chuti ang chu a nih mauh si chuan, lepchiah vang nge hmangaihna ngah vang?

(M. Z. P. Chanchinbu, 1973-a chhuak)

12. KUM 60 A NI TA.

Boys' M. E. School, 1915 – 1975 Aizawl College.

Khawvel Sawrkar ram hrang hrang finna chu a sang tawh hle a. Kum 1913 vel lai kha a ni a. Germany Sawrkar leh Kumpinu Sawrkar te chuan ralthuam chi hrang hrang hmanga intuk tlawm tumin an ralbrat mi an buatsaih mut mut tawh a. An Scientist leh an thil siamna hmunpui (Factory)-a thawktute pawh chuan a hrohrang na thei ang ber hriamhrei chher chhuah tumin mawng pawh hung hman lo leh mawngvawmba, ang maia ralthuam tuaka an phet sek lai chuan, Sikulpui kawn hming puttirtu 'Sikulpui' an lo tih kumkhua ṭhin, Tuikhuah tlang tlakdeng nâkpek a, "AIZAWL COLLEGE"-a an la hman tur chu, PWD Overseer Hmaiuta an tih mai (Sylhleti Bengali Babu) chuan Punjabi leh Mizo mitiri hmasate chu kaihruaiin mawng an lo hung hman bik lo.

Chuti khawpa khawvel hnam dangte an changkan tawh hnuah, Mizote chuan chutih lai chuan mi hnu kan la umin rual kan la ban lo hle a. Sakhuana lamah ni se, kum 1913 lai vel chuan kan Mizo Pastor hmasaber Pu Chhuahkhama chu an nemnghet (Ordain) hlimhlawt chauh a la ni a. Tin, kan hnam zinga Matric (chutih lai chuan Entrance) pass hmasaber Pu R.D. Leta (Raldoleta) pawhin a hma (1910) kum thum kal taah chuan a zo chauh bawk a ni. Kan ram chu hawina lam apiangah chawn leh lam, kut ni vang thla leh sechhun khuangchawi khuang ri leh tuallai sa har khuin min la tuam muai muai reng a. Chutih hun laia he sikul satu Overseer Hmaiuta leh PWD hotu Supara (Supervisor) te chuan chu an sikul sak chu Aizawl College a la ni ang tih an mang lamah pawh an mang pha ngut na maw chu. Kum 1915 kawl a lo eng a, Sawrkar chuan an sak chhan ang ngeiin Mizoram (Lushai Hills)-a M.E. School in sak ṭhaber chu an luah ta a. Mahse chutih hun lai chuan sikul lam chu Kristian Mission hmasa (The Calvinistic Methodist Mission-Presbyterian ni ta hi) kuta awm a la nih avangin, Sawrkar kum tin cheng hnih chawiin Mission chuan an enkawl ṭhin a. A hotu chan han chang hmasabertu atan Pu Chawnga an ruat a.

Tichuan Mizoram chhim leh hmar chhak leh thlanga zırlai naupang (puitling leh phanchang tak takte pawh an ni) fuan khawm chuan vawiına kan hnam ropuina tur hi thlir pha rih lo mah se, ṇakin hnu thlenga kan hnam ropuina tur atan an lo inbuatsaih lawk a. Thangthar leh chhuan la awm zel turte tan hmanraw chherna pumah an lo hmang tawh a ni. He sikulah hian Sailo lal fapate chu Sawrkarin duhsak (Scholarship and Stipend) pein, michhia leh hnamchawm thik phak rual lohın a lo enkawl tawh ṭhin a. Tin, michhia leh hnamchawm fate pawh chuan finna zawnga rual ban loh hlauin, buhfai tukhum tawnga phurin an lo inchawm chawp bawk ṭhin. Chuti khawpa a tûr a hrânga an lo tan tlan avang chuan Aizawl College pawh hi a lo piang kan ti thei hial awm e. Pu Chawnga hnuah chuan Pu Hrawva B,A. chuan hotu tak tak (Headmaster) chan changin a kaihruai ve leh ta thung a. Chumi zawh ah Pu Vankhuman a ho chho leh a. Pu Hrawva hun laiin khawvel indopui pahnihna (Second World War) a lo puak keh ta a Kum 194- lai velah phei chuan ẓinna hmun atan pawh hmang thei lovin Japan ral tawng tura Kumpinu sipai bu khuarna hmunpui (Headquarters) atan hmangin 'Thu Lushai Brigade' an tih chuan an luah hmuk mai a.

Sap sipai leh sap lo sipaite chu an intheh ṭhil sung sung reng mai a Chu Lushai Brigade hotu ber (Cammander) Brig. Gen. P.C. Marindin DSO chuan awpin ṭhut hmunah a hmang a. He sikulah hian Gen. S.M. Shrinagesh, Assam Governor-ah pawh ṭang ta, India ram sipai hotu lalber (Chief of Army Staff) pawh lo ni leh chuan Brigade Major–niin ram chhan ral rela mutmu pawh tuah lo lekin ram rawng a lo bawl tawh nghe nghe. He sikul aṭang ngeia sipai an kaihhruaina a zarah Mizoram hi muang dam dupin nunau leh a chhunga cheng chu min lo awi mu tawh ṭhin a ni. Chutia he sikula puakrang leh ral thuam chi hrang hrang an tun tlep tlar tuar lai te chuan AIZAWL COLLEGE chu a rim ara pawh tu-khaw-kha-in an la hre phak rih lo

Hun a lo kal zel a, he sikul hi Pu R. Rozinga B.A., B.T.-in a h hnuah Pu L.R. Lungen B. Sc., C.Th. (Pu Lalrammawia) chuan a ha ho leh a. Chumi hnuah Pu Saizahawla B.A.-in a kaihruai leh

Chutah Pu V.L. Lawm'an a awp leh a. A chang leh 1965 March thla khan MNF–hovin awptu Sawrkar tuk tlawm tumin ral rel nan an hmang leh rih ṭhin. A chang leh Political Party lo ding tirte chuan inkhawmpui nghah nan leh mi tin mi tangin thupui hlapui vai nan Public Hall ang hrimin an hmang mawh hek lo. Tin, mihlim lungleng fuan khawmho lah chuan inkhawm nan tak an hmang dang lo, tinreng fawmah zawng a lo piang na e,

Tin, he sikulin a lo tuai hriam leh a lo chher chhuahte chu vawiina kan ram nu leh pa, engkima min kaihruaitu leh kan hnam hnarkaitu, kan vui kan vai kan thlennate leh kan chhiatni kan ṭhatni–a min thlamuantute an ni. Chung kan nu leh pa. 'AIZAWL COLLEGE' kai thei tura min kai ṭtleitute chu a lo awm lian tawh a. Chuti kauva sikul ṭangkai lo ni tawh chu a sak chhan ang ngeiin, a luah ṭan aṭanga kum sawmruk (1915 - 1975) a Diamond Jubilee kum takah chuan 'Aizawl College' chu a dawng leh ta a ni. Chhun lawnah naupang zawkten zan lama College la kai thei nih tumin a kalh laita an zir a, zanah erawh chuan phanchang zawkte chuan a tlang cheh rual tumin an fuan khawm thung ṭhin a ni. Zing ni chhuak chuan M E. School a chhuahpui a, tlai ni tla erawh chuan COLLEGE a tlakpui ṭhin ta zawk a nih hi.

He a hlawhtlinna hi lawm em em mahila duhtawk a la sa lo va, ṭhankinna tur pawh a la ni mai hek lo. Tlai ni tlak sâra AIZAWL COLLEGE tuallai lumtu nula leh tlangval (a ṭhente chu nu leh pa pawh an ni ang) inkahpupchaw zuta lawi ṭhinte hian an vanglai ni hi ṭhang leh thar tan an tuai hriam a ni tih lo hre mawlh rawh se. Tunah rih chuan an duhthusam angin a enkawlna te chu la ṭha rih mah suh se, tin, an phu ang leh an tana ṭul tur thilte pawh tihpuitlin theih la ni chiah mah suh se la, khua–in a la rel ang a. Mizo pa anga in hrang chan changa chhuakin changtlung tak leh intodelh zawk a in mual a la vawm hran ni chu a la awm chêk ang a, ram roreltute chuan tun aia hnianghnar zawka a la enkawl ni zawng a la awm ngei ang e, tiin beiseina nen kan thlir ta mek a nih hi.

Hmana Sailo lal fa leh hnamchawm naupang thleithla taka an lo en-

kawl tawh thinna sikul kha. Japan ral rela, Kumpinu sipaiten ral an lo relna hmun kha, tin, vangtlang leh pawl chi hrang hrangten fuan khawm nana an lo hman ţhin sikul, mi hlim hovin ram leh hnam tana ţawngţai inkhawm an lo serhna hmun kha, ngai teh, tunah chuan 'AIZAWL COLLEGE' a nih tak hi. Mahse a la tawk lo, a la tawk rih lo. Ram leh hnamin kaihruaitu atan nghahfak leh enthlakah a neih che a. I ram ropuina leh zahawmna leh dinchhuahna a pawh he AIZAWL COLLEGE hmun mawh lian em em a phur a ni e. Mipuiin mitsiai leh dingdihlipin, Tlumtea thlir takin a thlir che a ni tih hria ang che aw, RAM NGHAHFAK CHU ZIRLAITE HI AN NI SI A.

1975-1976, Aizawl College Magazine-a chhuak.

13.HMANGAIHNA

"........................... a ropui ber chu hmangaihna hi a ni."

Lei rimawi leh van ţawngte pawhin 'an puan sen loh, van mi zawng zawng pawhin a thukzia an hmuh phak loh HMANGAIHNA chungchang thu kher kher keia kar, Poona MZP-in ziak tura min sawm ta mauh mai chu, ka lawmna ai mahin ka huphurhna chuan mi buk thlu nachungin ka han ziak ve thla ri rawk a. Keini ang rual, khawpui daifem, liankual leh vawkek zinga lo khawsa ve, Pholoh leh mangkhawng chhiar pha ve ching chang tan chuan a bawrhbang tawk lek-in kan sawi ve ang tih zawng a hlauhawm hle na a le, a tirtu-in min tirh tak miauah si chuan, kan kui tur a lawm.

Engkim hi Pathian siam a nih a, A ta a nih bawk si chuan HMANGAIHNA pawh chu Pathian laka chhuak, Ama siam a ni tur a ni. Chuti a nih chuan sual aţanga chhuak a awm thei lo ve, Pathian kutchhuak a ni. Heng u leh nau inhmangaihna te, chhungkua leh ţhenrualte leh nula leh tlangval inhmangaihna chen hian Pathian laka chhuak vek a ni si a. Hmangaihna a nih phawt chuan a lem leh a der leh a suak emaw a awm thei lo. Hmangaihna dik takah chuan hmangaih lek lek, hmangaih deuh thaw, hmangaih ang reng, tih a awm thei lo.

Vawi leh khata puitling nghal a ni fo. Hmangaih lek lek te a la awm hhung chuan hmangaihnaa chhal tlak a la ni lo va, a tling rih bawk hek lo. Hmangaihna-ah chuan sual hian awmzia a nei phak tawh lo va. Mawi lo leh tenawm te, hlauhawm leh retheihna chenin thiltihtheihha a nei phak lo hulhual ṭhin. Chuti khawp chu a nih avangin, "...... ......a ropui ber chu HMANGAIHNA hi a ni.

'Hmangaihna chu a mit a del a, a beng a ngawng' an lo ti ṭhin maw? A dikna chanve zawng a ni teh meuh mai. A mawi lo zawnga thil hmu turin a mit a del a, a chhe hawi zawng hmu turin a ngaithla phal lo mai a ni zawk e. A mit a del tak tak lo va, a beng lah a ngawng hek lo. A ṭha zawng leh a mawi zawng hlir chu hmangaihna thil hmuh dan a nih avangin, a hriatna kawngka chhawn zâwng a dang ta a ni zawk e. Hmangaihna chuan mit leh beng chauh a khawih danglam a ni lo va, rim hriatna leh ngaihdan chenin a thlak danglam ṭhin zawk a ni.

Khawvela thil mawi leh mawi lo hi a thlirtu mita innghat a ni a. Hmangaihna mita thlirtu mitah chuan engkim hi a mawiin a nalh ṭhin. Mahni rila rahte (fate) ngei chu, mi fate aiin tlang mitah ṭha bik hauh lo mahsela, ka mitah zawng — "ENCHIMLOH PAR MAWI, HRAICHAWI RIANGHLEI RUN MAWITU" a ni asin. A, chu chauh pawh chu a ni nem, hmana ka nula ngei zawng kan kohhran u pa fanu pawh kha — EN ZAWH PAWHA EN LEH TUL THIN LENG TUAITIRI" a nih tak mauh chu. Thil hi a lo mak thei ngei mai. Amah lah chu hang phuai fip fep, hmui duk rii ' rei leh hahni lawk thlik thlek, mit kalh ri re, pumraw lian si lo, mit pawng il el leh sam tho hing hiang kha, tunah zet chuan, 'Tiam tlat e' ka tihpui atana ka 'Miss Universe' a tling ta. Ka laka tuitla turin eng Qualification mah a nei bran lo. Mahse 'Your obedient servant' chu kei lo liam ka ni lo vang. Ani lah chu ka 'All Rights Reserved' a ni ber e.

Ka khaw en charg a tidanglam lo, ka ngaihthlakna beng chenin a dang zo ta. Hmanah chuan Pathian thuhril thawm leh ṭawngṭai ri te hi ka ngaihthlak peih loh zawng a ni ṭhin a. Chung ai chuan, Elvis

Presley-a zai ri, Tv.Nguiliana Darbiahnemi, ka tana rimawi ṭhin kha, tunah chuan ri ngaihnawm a tling ta lo va. Mahse tunah zawng hmana ri ninawm kha tunah chuan rimawi-ah a let ta thlap mai. Kha Kohhran Upa fanu aw tham chil chel pawh kha, kan in chhunga aw ri ka hriat zin ber atan ka duh ta a. Khum beta ka nat changa ri dang ka ngaihtheih loh lai ber pawhin bengchheng ninawm lo awm chhun a nih tak chu. A! ka rim hriat dan chen hian a khawih danglam zo ta. Zakkha rim te chhia ka tih vei ṭhin nen, ani zakkha rim zawng a hmui riai ta mai. A nulat laia an tapchhaka vawk chaw bel hing her hur nghenga ka ṭhu zankhua thei ta mai te kha, ni dangah zawng ka peih lul lo mai le. Ka pangti hriatna ni se, nula dang kut nem thep mai min chul ai chuan, ani kut buh denna char rim rem chul chu dampui sawng sawng hian ka inhre bawk si. Aw, hmangaihna zet hi zawngin engkim mai hi a tuar dam thluam mai. Thil reng reng a duhawm zo vek mai zawng a nih hi.

Hrehawmna tinreng lah chuan thu a neihsak phak lek lo. Engvang mahin hmangaihna chuan a phatsan ngai si lo va. Chuvang chuan, hla phuahtu Pu Suakliana pawhin 'A dal zo lo hremhmun pawhin, aw, a eng mang e,' a la ti thlawt reng a ni. Pawla pawhin,................. Hmangaihna ata chu tuin nge min ṭhen thei ang? Hrehawmnain emaw, ...tihduhdahnain emaw,.......... min ṭhen ang em ni? Then suh e," a ti hial reng a nih kha.

Hmangaihnaah chuan sual zawng zawng a tlawm tawh avangin, hmangaihna-in khawvel hi khat se chu - Thuchhe remna Court a ngai tawh lo vang a, manmi sipai leh Lock-Up, Tala leh Chabi chenin, Tan in leh indona hriamhrei leh a hmangtu ral kap mite, sual khapna dan leh thiamthu sawipuitu (Ukil) chenin a ngai tawh lo tur. Chunga kan senso zawng zawng chu kawng dangah kan vawm bovin, khawvel hi muang dam dupin a awm tur a ni a le! Mahse a nih rih miau si loh avangin inhek leh inrawk, inphil leh inrunna khawvel a nih phah ta a nih hi. Chu avang chuan UNO, ECM kan ti, NATO dang lo. A, thu

tawp e Lumam, i sawi harsa lo mai teh ang. Chu lam ai chuan:-

"Hmangaihna-in khawvel ngam se,
I taksa tan hna thawk tha la;
I thih hunah i chan vanram a ni." *by Lalzova*

ZAMZO
(Annual Publication of M. Z. P., Poona Branch. 1976-1977)

14. CHAWLHNI KAWR

Tlai khat chu zanriah ei rawngbawlin ka buai ve hle mai a. Ka hhungte zawng zawng lah chu, chawlhni tlai ngang a nih avangin an eng bo diak mai a. Keimah chauh chuan tawnzau ha a puan vengin apchhakah chuan ka tawlh hraih hraih mai a. Ei rawng chu ka bawl o ti tih ta a. Ka thirbel suan thla tur chuan, suan chhan pawnchhe al ung tak chu a suan rem zawng chuan ka han thing pharh a. Chu awnchhe karah chuan fiah tak hian 'Harveston' tih inbel chu ka hmu a a. Ka han pharh chiang a, chu pawnchhia chu ka kamis hlui, a gawng bel ka hmuh fuh ehu lo niin. Chu pawnchhe hnangkhai, a angkaina hnubnung ber atana kan hman mek chu, hmanah chuan ka CHAWLHNI KAWR a ni ṭhin a, chu chuan ka rilru chu a hruaiin hun dawn kirtir leh ta chiam mai a.

Tun hmate chuan, tunlai ang hian incheina a kawpa nei kan ni lem o va. Tin, incheina hun kan neih tlem avangin chawlhni hi incheina un kan neihchhun chu a ni mai a. Ni dangah te chuan in awm ni e chu awm zeuh zeuh ṭhin mah se; khawtlanga awm rual a nih loh vangin chuti lua chuan hlutna a nei thei lo. Ka ṭhianpa leh kan lawmu nen chuan pathum lâwmin kar kan feh tluan zak zak ṭhin a. A ara kan awm (feh loh) vaih chuan kan lâwm a bai dawn si a, mahni awih ni–a han awmsan lah chu lâwmte an khawhar a hlaubawm si vangin Thawhṭanni aṭanga Inrinni thlengin kan feh tluan ngar ngar a. Mahse chhungkaw mawhphurhna leh damchhung khawsak ngaihtuahna-

te chuan min la delh hautak loh avang leh, nula tlangval nun hlim lai leh engthawl hun lai ber ngang a nih avang te, tin, taksa a la chakin kan la hrisel rih bawk a Chuti lua chuan kan hah 'lem lo a ni ang zanah ni se rei tak tak mengin nula kan rim a, tumah dang ngai bil lovin furpui chu kar lovah kan vui liam ve leh mai ṭhin. Chawlhni a lo thlen hlan erawh hi chu kan nghakhlel hle hlawm zawng a ni ang Thawhṭan tuka kan feh tur ai hi chuan, Inrinni losul hi chu kan hlim hle thin mai. Chuti khawpa thawkrim leh kawla ni chhuak chhiara thlawhhma kawng zawh ṭheuh chu kan nih hlawm avang chuan, Chawlhni chu tu tan pawh a hlu ṭheuh hlawm mai le.

Chuti khawpa kan nghahhlelh ni duat nana ka silhfen neih ṭhat ber, tuna bel suan chhana kan hman tak mai mai chu a ni, ka CHAWLHNI KAWR lo ni tawh ṭhin chu ni. A chhiat hma chuan chu aia kawi tha chu ka nei ngai lo va. Favang awllen laia Aizawl ka kal ṭuma Ramghoti dawra ka lei a nih te chu ka ngaihtuah chhuak leh ta uar uar a. Tunah chuan pawnchhe hnangkhai lo ni tawh mah se, a vanglai leh ka vanglai chu a lo inrual hlauh mai a, ka lawmnu hlun kan khawtlang nula sawm tam zinga 'tiam tlat e' tihpui atana ka duhber, California (USA) Miami Beach-a khawvel nula ṭhaber thlanna-ah te chuan a hming chu lang ve lem mah suh se la, Miss Universe aia ka 'My Deari' ka hel lai hun chhung zawng a min lo elpuitu, ka CHAWLHNI KAWR chu ka ngainep thei mawlh lo. Kan hma (hnung) thla sawm leh pakhat kal ta-ah khan min elpui ṭhin 'ṭhiani nen chuan:-

"Kan Chapel rumpui ka hawi ngam lo,
Ka han thlira Lalngovi hming chuang ta si e;
Ka len khami chhawl ban a lo ni e."

an lo tih phah angin, Biak in bang hmai ṭial chhan chu kan lo hlen chhuak dun tawh a. Mahse chumi er reng renga ka lo hmanhlelhpui chu, ṭhin chu ka CHAWLHNI KAWR chu a ni.

Ka mawina leh mawi lohna chu amahah chuan a innghat tlat-a ka hriat avangin duat tak leh dimdawi takin ka enkawl ṭhin a. A nghawng-

leh a hân hâwma bal a kai deuh pawhin hlingsi rah chiah phawn hâw Dandi sadawnin emaw thuk takin ka su ... insu tur ... ah awm loh phei chuan, ... lamah ka ... a, vai ... sukna lung phah ... chawpin ... suk loh vek pawhin ka lawmnu chuan ... takin ... sukuak a. khat thila a ro hman loh hlau em em ... ra ka ... ro hmuah changei hnah hnuhnung ber ... tru ngeia fuh ... ka lawmnun a lo phurh hawn tawh thin kha a ni.

... chuan mual a liam tanin, ... chu kan hmuak thleng ... pawh kan inhmu khat ta deuh a, mahse Inrinni lo thlen meuh chuan Zırtawpni zana Programme kan lo buatsaih ... ang ngeiin insuk chu kan nileng hna tura kan lo ruahman a nih vangin suk hmuh ... kan ... pawh chuan hıngal-um mai lo chu um dang phur bık lovın, thawmhnaw bal beng uk hma lamah ... lo ... pawk a. Luidung ... chuan a inkawm ngeih zual deuh deuhte chu a ho hovin kan bung hla thluah mai a. Keini pawhin inbuai ngh ... tama vaukam thuk amchawpa tui lum ber ... vang vang chung chuan, lawmnu te en hlingsi ... inchhem puar khum sak sak a, tu dang kan ... bik hauh lo mai le. Ka CHAWLHNI KAWR chu a hmasaber ... ka ... a fai that loh hlau takin sukhlo phuan chuan ka han ... leh rih a. A dang ka suk leh hnu-ah uluk takin ka fai ta a ... Vaukamah chuan kan chawlhni silhfen theuh chu a inpho vat ... mai a, chung thawmhnaw, inpho leh inzar zawng zawng chu a tuka ... el nge a ni. Chu Chawlhni kan el nachhan chu vana mı ... ni ... fai ... kan duh ... ang nge mawi loh kan hlauh ... trim vang ka ...

Kei erawh chuan "My Dear" kha a ni ka el chu a ni. ... hmanhmawh lo taka kan nghah ro hnu chuah ... kan ... pan ... leh ta a. Han hawh mamha tur pawh kan ... a vangin ... lapa sipai chhuti rawh hawn ... chu ... kan hawh mam ... hin kha a ni a "Ka hawh mam ... pawh chuan ... hak ... tawh ...

ila, CHAWLHNI KAWR a nih, miau ayang, leh Chawlhai a la nih tawh leh avangin a tuka hak atan, thlanvawng thingremah chuan a chungnung berah ka zalh ta zan mai a. Tichuan, lunglai takin a tuk zing lam inkhawm dar [illegible] rik hma daih a ka chhin chhuah leh hun nghak chuan min tawm bosan leh ta rih a. Istiri a awm hma phei chuan rinhin [illegible], kengin awngphah hnuaihnung ber dawttu-ah ka han delh mar zan a, Chawlhni tuka mahni in lama hawn paha kiu kawng ka bah hawn zan thin kha a ni. Chutiang chuan ka CHAWLHNI KAWR chuan [illegible] ui apiang min [illegible] a vanglai [illegible] zawng-zawng chu ka tan 'a inchen' chu tawh [illegible] a ni, tih chen chuan ka ngaihtuah chhuah pheh ta chiam [illegible] a.

(Manipur MZP Annual Magazine 1975-1976).

15 KA ZALENNA

"Eternal Spirits of the Chainless Mind,
Liberty thou arts brightest in dungeon."

— Lord Byron

Vanduaite tivanduaitu leh vannei te tivanneitu chuan, he khawvel mi hring chhiarsenloh zingah pawh hian, kei tak ngial pawh hi mi lovin min lo hre ye [illegible] mai le. March ni 14 (1968) Ningani kawl 16 en chu, ka damlai ni-a ka kaikawng bumboh tak ka zawh tanna ni tur a ni ang tih hre lawk hauh lovin, ka ni tin hun dan tlangpui zawh thlemuang taka ka awm lai chuan, [illegible] lama ta [illegible] ang [illegible], ran buai hri chhe ber "[illegible]" chuan min rawn [illegible] ta chat a. Mi khap har lovah ka thisen luipuiah chuan ka [illegible] ta nghal a. [illegible] [illegible] chu ka [illegible] lai ah chuan, [illegible] ka dawn leh dawn?, ti-a, [illegible] [illegible] chuan ka [illegible] lai chuan, [illegible] chuan, ka ba [illegible] leh a a. Ka hna an nak chuan, var [illegible] le [illegible] ka hma hmaa. Chutah ka [illegible] chuan Van [illegible] ka [illegible] zawn a. [illegible] hlauh karah chuan, ka damchhung nite chu ka hmang tawp dawn a n

ang tih inring chungin, ka naupan lala ka nu leh ka pa kapkara ka awm laia, pangchang taka ka thil duhzawng reng pawh ka hen duh lo der ngawhhngau chhuah hun laite nen lam chuan chhiar chhuak dawin, ka hun mual liam tawh zawng zawng chu, a kip a kawiin ka suangtuahna darthlalangah chuan fiah fai kuk mai hian a rawn inziak chhuak uai uai a.

Chutah silaimu thumna chuan min rawn phin leng leh lawp mai a. Ka thlahnunah mu hnih a lut ṭhiang a ni ang tih hre hauh lo mahila, chu ka thil tuar avang chuan, ka damchhung nite chu thlanah ka pel tawh ang a. Ka thlarau chuan ka taksa piah lam, ka la fan ngai hauh loh ram panin ka pen ṭan ta niin ka inhria a. Mahse ka rilru harhfim tak chung chuan, chu ka hliampui chu rampalailengah, chhung leh khat leh ṭhen leh raalte bawisawm leh enkawl hlawh lovin, ni hnih leh zan hnih tlawng mai chu, ka tluk hmunah chuan ka thisen chu ka bawh chiih ta a. Chutih lai chuan he khawvelah hian beiseina te, ropuina te, hausakna te chuan awmzia neih a hnehin, NUN ringawt pawh beiseina piah lamah pawh awma mawi a ni tawh lo.

Tichuan, chhuan kua lai chaw ka nghei hnuin, March ni 17 (1968) Chawlhni chuan Helicopter aṭangin ka ṭum chhuak ta a. Pawnah chuan hmuaktu huaisar tak tak, thihna tûr (poison) ṭhaber aia ṭhak zawk hlir kengtu eng emaw zat chuan, hmangaihna mitmei leh ngaihnobeina hmel nei miah lovin min lo hmuak ṭhuap mai a. Tichuan, eng emaw hun chhung atana ka khawvel hmun zinna lam tur panin min chhawm ta a ni. Chutah ka chunga thil lo mung chu a hma pawha ka hai hauh loh, zawhna leh thiemna, vânna leh tibduhdahna hruihrual, hla taka inthawn bo daihna te nen chuan ka inchhawp reng tih chu hai rual a ni lo. Kei, beiseina bo tawh mihring chuan, dam aia thih ka tlan hlan hlim tawh zawk avangin, ka damlai kalkawng chu ka ngaihtuahna rinawm taka tuar zel zawk chu ka ṭum ta a. Tin, tuman ka chungah hian THIHNA a rorelna reng nei thei he khawvelah hian awm lo tih ka hre chiang si a. Chu bêr nen lah chuan, ṭhian kan in-Chibai tawh si a. Tichuan, chung zawng zawng chu a indawt-

in ka rahbi chho ta zel a ni. Chumi ni la la chuan pindan thim, fit riat vela inbial tura zauvah chuan, mahni chauhva khawsa tur n min thlahfal ta rih a ni. An thu min zawhte chu ka tana chhan thiam loh chite a nih hlawm avangin, an laka duatna mâk (mark) ka hmu pha ta lo deuh nge ni, chaw min nghei zui leh ta a. Chhuan sawm leh paruk ka nghei hnu pawh chuan, rilțamna te chuan ka lakah thuneihna a la chang phak rih lo.

Ni 4 ni 5 lai chu khawharna pindana mahni maia hliampui ka sepui ruah tuar lai chuan, a hmâa ka taksa hliam min bawisawmtu ka hmuh chhunte chu țawih lung hringtu thopui mai ngang a nih hlawm avangin, chungte chuan an chi thlah nan, ka hliam chu remchangah hmangin an tan ruaipui mai ka lo ni ta a. Lung sawi hleih theih loh chuan a chhun a zanin min chamchilh ta mup mup mai bawk a ni. Mahse heng thil ka tuar hun chhung zawng zawng hian, he ka lei taksa hi ka ngaihtuahnate chuan thlawh hosanin, rilru zalenna khawfingchat engah, thinlung suangtuahna chauhva inbawk khawmin. leilung hlimna-te leh van lawmna te nen kar tuak tawnin nawmsip a bawl ve tlat tho mai le. Lungngaihna puk thim chu ka hring lam taksa tan riahbuk mah ni se, ka ngaihtuahna erawh chu tumah dipdal lo leh tukhaw tihduhdah phak rual lohvin a duh duh a kawm lawr a. A duh leh Pulpit tlangah Gospel Sermon a sawi a, a chang leh Political Platform atangin a duhzawng a sep rawtui thul nen.

Chhun khaw eng lah chuan zah pahna min siamsak chuang lo va, zan khawthim lahin engmah min hlauh chuang azeng a ni bawk hek lo. Ka taksa chu retheihna puk chhia-ah dahin a awm ngei tak e. Thihna kawngka pawh an hawng huai mai. Mahse chuta luh zawng ka zalenna pian lama thuneitu thupek chuah lo chuan luh thian a ni lo. Mahse chumi ka thlen hma na na na chuan chhiartu, nang leh keia chanvo hi a lem chuang lo ve. Ka rilru chu a huatthla ber ni mahse, a chu-a ber chuan tu tihduhdahna mah a tem ve si lo. A ni tak e, he zalenna rilru, chunga van Pathian min pek hi kei zawng ropui ka ti. Chu tuarna chu ka tan chuan zalenna min zirtirna sikul a lo

ni a. "LAWMNA CHI (SEED) HI HREHAWMNA LEI CHHIA-AH A TLA HIAK ṬHIN" a. Vanneihna pawh chu vanduaina hawrawpin a lo ziak chhuakin, vanneihna pawh chuan chu vanduaina chu a lo tlangaupui bawk ṭhin a ni.

(Mizo Zirlai Pawl Chanchin Bu November 19..)

16 MIZO KA NI KA ZAK DAWN LO

Khawvel eng hnam pawh hian, hnam dan leh kalphung bik te, nunze bik leh khawsak dan bik te an nei hrang ṭheuh a. Mizo pawh hian chuti ang khawvel hnam ropui ber berte pawhin an neih ang chu kan nei ve tho a ni. Hnam hrang hrang hi kan inhmuh phat hian kan hmel atangin kan inhre hrang hmasa ber ṭhin a. Hnam hrang hrang tak takte pawh awm bawk ṭhin mahila, kan pianphung ze tlangpui chu danglamna tlem kan nei ṭheuh a. Kan hmel bakah kan inhriat hran lehna hnuhnung zawk chu kan ṭawng atangin a ni leh ṭhin. Tin, kan ṭawng a hran baka kan danglam lehna em em chu, kan hnam nunzia leh nunphung te, kan hnam dan leh khawsak kalhmangah te kan inang lo lehzual deuh deuh a. Chung kan inang lohna tak chu hnam hranga min siamtu tak pawh a ni reng a ni.

Chung kan hnam dan neih ṭheuh chu, hnam fing leh changkang apiangin vawn him an tum a. An vawn him chu an hnam damna (survival) a nih pawh an hre chiang em em bawk a ni. An hnam tihdan leh kalphung a nih phawt chuan, hnam dang tihdan nen a inan leh inan loh emaw, a mawi leh mawi loh lam emaw ngaihtuah lovin, an hnam tihdan ang ang chuan tuma mitmei veng lo leh zahpui hauh lovin an kalpui tlang hraih mai zawk ṭhin a. Hnam dang tihdan aia a hrehawm zawk vang emaw, a nih loh leh a harsat zawk vang emaw maiin an hnam kalphung chu an thlah duh ngai lo. Chu tak chuan an hnam ropuina chu a siam ṭa ṭhin a ni. Chutia ka han sawi tak a zarah chuan:-

Kei pawh 'MIZO' ka ni a, ram leh ṭawng (hrang) ka nei a. Chu-bakah hnam dan leh kalhmang zepui danglam riau mai nei hnam ka ni bawk a. Khawvela 'ber' nih ka kaina awmchhun pawh 'Mizo' ka nihna hi a ni. Hnam dangte chuan Mizo nih tumin, pai hauh lovin ṭawng pawh thiam mah se, hnam dang Mizo ṭawng thiam tak a ni ve ringawt ang a. Tin, kan khawsak dan leh kan hnam kalphung ang zawng zawng zawmin khawsa ve mah se, hnam dang Mizo nih chak tak a ni satliah ve ringawt ang. Chuti a nih si chuan, he 'ber' nih ka hlawhna awmchhun, Mizo nihna min ti 'Mizotu' tak mai hi ka zah pui loh tur leh ka chawi vul zel tur pakhatna chu a ni ta a. Chu Mizo ka nihna Identity chu ka hloh vaih chuan America (USA) rama Negro sal thlah ang lek ka ni ang.

Hnam hrang hrang kan nih avang chuan, kan tui tihzawng te, kan mawi tihzawng leh ṭha tihzawng chenin (a tlangpuiin) min thliar leh ta a. Thlum te, kha te leh al kan hriatna lam erawh hi chu danglam chuang lo mah se, 'tui' kan tihzawng tlangpui erawh hi chu a inang lo zawng a nih hi. Hnam ṭhenkhat duhzawng hauh loh chu, ṭhenkhat (hnam) chuan an chawhmeh duhzawng tak emaw a lo ni a. Entirnan:- Kawl (Burmese)-ho chuan rul chi khat sa chu an duh em em a. Tin, Bengali-ho pawh hian tangkawng leh satel te chu an duh em em bawk a. Mahse keini Mizote chuan sa ṭawphnawkah kan chhiar a, a duh vete pawh mi virkik bik deuhah kan ruat a ni. Mahse chung hnamten an ten em em Ui chu keini chuan kan pi leh pu aṭang tawhin tun thleng hian kan la ei ta zel bawk si. Eng hnam pawh hian ṭawp rukna riau an nei ṭheuh a. Chu kan ṭawp rukna riau chen pawh chuan kei chuan ka zahpui dawn lo. Kan Mizo puan kan aulate incheina ve ber hi Hindu tan chuan khum khuhna puan (bedcover) chi chauh ni mah se, an Sari ngei pawh keini tan chuan tukverh puan (Window Sheet) atan chauh lo chuan hmanna kan bre bik hlei nem.

Chuti ang bawkin kan ṭawng leh kan hnam zepui chu, hnamdangte lo thlirah a mawi leh mawi loh ka ngaihtuah lo va. Ka kianga hnam dang lo awm veten min rel a ni ang e, tia an ngaih ka hlauh avanga

an mitmei ven vang a nih ngawt loh chuan, ka Mizo pui na na na chu eng anga milian pawh ni raw sek sek Jamaica pawh thleng mahila, ka 'Eng a?' bawng bawng mai dawn a ni. Hotel lian leh milian ina chaw ka ei ve chang pawh hian, chaw eina hmanrua chi hrang hrang, thirkut leh fian leh chemte ilo chhawp eng ang mah se, chung chu hnawlin ka kut ngei hian ka bar tawn tawn mai ṭhin a. Han intih vai-sap vel hi ka thiam loh vang pawh a ni ang. Mahse keima ngaihve danah chuan ka Mizo nihna tak hi ka thisen aṭanga ka pianpui chu ni mah se. ka che zia leh ka nun hian min ti-Mizo zawk. 'A Mizo lo em mai' kan tihte hi an thisen leh pian leh murna chu Mizo ngei chu an ni asin. Mahse an Mizo lohna chhan chu an chezia aṭangin a ni fo ṭhin.

Amaherawhchu, kan hnam dan zawng zawngte i kalpui vek ang u, ka tihna erawh chu a ni chuang lo ve. Kan hmanlai incheina lamte kha chu, inthuamna bera hman tur ka tihna lah chu a ni hek lo. Mahse khang thilte pawh kha kan la vawng tha zel tur a ni ang. Ram lo thang zel leh hnam kal inher zel hian hnam nun zia a tidanglam hret thin a. Mahse chung thil lo thlengte pawh chu, kan hnam mize thlawpa lo tih danglam ve mai tur ni zawkin ka hria. Hnam ṭhang mekte hi chuan tlakchham leh neih loh kan ngah em em ṭhin a Mahse chung thilte pawh chu mahniin kan chher thiam ve lo a nih pawhin a hming leh a hman dan lam inzirtirna chu mahni tawng ngeia kan chher ve a tha zawk fo. Chuvangin, mahni hnam ṭawng leh mize kalpui duh lo va, hnam dang tihdan leh nundan la pumhlum zo si lo va, mahni Mizo zia paih tawk chiaha kal mihring hi chu an zahpui-awm hle a ni.

Tin, mi ṭhenkhatten mahni ṭawng hre lo khawpa hnam dang kara an tâp rei avanga hnamdang ṭawng an thiam tak zawk an uanpui thei a nih chuan, chumi chu mi zahpui-awm tak a ni ang. Mahni ṭawng zahpuia Sapṭawng emaw, mahni hnampui zinga chelek lutuk te, kan ṭawng ngei han sap awphawi puam vel te pawh hi Mizo ze dik tak chu a ni lo. Tunhma lai deuh khan All India Radio-a thupuangtu leh kan milian ṭhenkhatten Sapṭawnga an ṭawngin Mizoram an lam hian an ban tipuam 'Mijawram' vel a. Mahse tunah chuan All India Radio lam chu an

zia-zang ta viau a. Mahse kan saptawng thiamte erawh hi chuan an la chelek zeuh zeuh thin.

Mahse kei chuan, han ti-ngial ila, saptawng leh tawng dang ka thiam ve loh vang pawh ni chuang lovin, kan Mizo hnam leh a ram, a tawng leh a dan te, a kalphung leh kan thil lo chin dan pangngaite hi chu KA ZAHPUI DAWN LO.

(MZP Aizawl College Branch Annual Magazine & General Conference Special Issue 1978-1979)

17 KA ZIRNA

Mi huaisen leh pasalthate ropui lai kan pi leh pute hunah khan lo piang ve ni ila chuan, mite angin huai ve kher mah suh ila, tunlai ang em hi chuan zahna chu ka tawng tlem deuh chuan ka ring thin. Mahse tunlai khawvel, thluak hmanga ropuina khawvel, thiamna chhawrna inelna hunah hian ka lo piang ve ta si a. Zir ve ta lo napui chuan thiam ngaihna awm si hek lo, rual awt reng rengin kan tar dawn ta zawng a nih hi.

Ka rualpui leh thiante chuan harsatna hual vel karah pawh an lo beih hram hram avangin thiamna an pawchhuak a. Chu avang chuan thenrual an ngah phah a. An chhiatni thatni-ah pawh inleng chuangkai an hmu bik a. An kalna apiangah fin an hlawhin an challang bawk a. An tlangtlak avangin thil an ti thei a, an lo neinung ta zawk bawk a. An neihnun avang chuan mi chhiatni thatni-ah pawh hum tur thil an nei a, hawihhawm leh bengvar an hlawh phah si a. Mahse kei zawngin chung ka thian hluite chu ka kawm pha ta lo a nih hi. Inhmuh nikhua chang phei zawngin ka la nel fu a, an tawngkam tha-a biak pawh ka la hlawh ngei tak e. Mahse an hlimna ka tawmpui ve phak tawh lo va, titi a rual tawh lovin an nuihzat pawh nuih tur a nih leh nih loh ka hriatpui pha ta lo. An fiamthu chu fiamthu a nih leh nih loh pawh ka hre pha hek lo, an lawmzawng leh lawm loh zawng pawh ka hre pha ta lo a ni. Ka zawl tawka min kawm thiam thin avangin, ka

zawlpui angtein ka han dah thla ngawt a. Mahse an ṭhian pawl leh ka ṭhian pawlte ka han khaikhinin ka pha ta lo hle zawng a nih hi.

Kei zawng ka kianga awmte mize hre thiam lo va pawng ṭawng phawng phawng mi ka ni a. Fiamthu ka han sawi ve leh mi huat-zawng tur chi sawi fuk fuk chi, mi-ang lo leh piangsual tih dan zira iak mai mai, fiamthu tuitanglo pui pui lawm chi, khawlaia ram reh au vak vak ching ka ni a. Ram kalna lama thing pang leh lungpui panga mahni thiampa tawpa nula hming kaihtawi leh lunglen thu ziak zul mi, mi lehkhatara ni lo zawng zawnga belhchhah ching mi ka ni si a. Ka neltlakte lakah a lova luakchhuaka ṭawng duh si, mi dang hmel thar an awm hleka sawi tur hre leh mang si lo. Khawhar inah ni se tlawmngaih vang pawh ni lova pawng men rei peih erh leh a bengchheng bera ṭang ṭhin ka ni a. Nula rimna-ah ni se, an hmela belhpheta mahni nula rim sawisa zut zut chi, a to lo zawnga nung leh eng emaw zawnga eng ni si lo chapo leh ang lawi fu si keini ang tan hi chuan inchhiar fin a va han ṭul tak em! Mahse a chhiar tlem ber ka ni si a. Mithiam thu ziak hmasawnna lam hawi chu chhiar peih lo, a chhiar peihaten an chhiar pawha an chhiar titui lo khawpa lo sawisaa lo nuih kur kur te hi ka ching lehnghal nen, khua a var lo ngei mai.

Mahse ka tan khua a la tlai lo tih ka hre ta. Tunah hian fa tha chhawr ni ve tawh mahila, zirna hun a la awm. Sapṭawng leh ṭawng kawi dangte chu ka thiam tawh kher lo vang. Mahse ṭawng dang thiam chauh hi thiamna a ni lo. Kan mithiamten kan ṭawng ngeiin zirtur tam tak an ziak a. Chung aṭang chuan kan ṭhian hlui, nichina ka sawi tak, ka pawl phak lohte kha pawl phak leh theihna tur khawpa inchhiar finna tur hun ka la nei tih ka hria. Mifingte bula ka awmin an tih dan leh che zia ngun taka enin, a ruka chutianga nun ve tum ran chung chuan KA ZIRNA hun hi a la inhawng tih ka hriatin a la tlai lo ve. Chanchinbu leh lehkhabu kan ṭawng ngeia chhuakah hian KA ZIR khawp finna thu chu a lo awm teh meuh mai. Mithiam leh hriate nungchang leh hawiherah hian zahpuiawm lo tawka bengvarna leh rualpawlna khawp entawn tur a awm a. Tawng

dang thiam kher hi mithiam nihna a ni lo va. Zir sangte lakah hian thiamna kan phut lek a ni zawk e.

Chuvangin, KA ZIRNA hun chhung chu ka damchhung hun hi a ni a, khawiah pawh awmin eng hna pawh thawk mahila KA ZIRNA hun leh hmunah ka chantir vek a. A chang leh kan chhungkaw khawsak zir nan te, fate leh naupangho zirtirdan zir nan te, khawlai nun zir nan leh puipunna hmura awm dan zir nan te hun a la tlai si lo tih ka hre chhuak ta a ni. Mimawl ni mahila ngun taka hriat tum ran leh nih ve tum ran chunga thil chik hi KA ZIRNA ṭhaber a ni. Ka tan chuan ka kalna apiang hi University leh College a tling zel a. Degree sang te hlutna (Quality) chu a ṭawmpui phak tih ka hre ta a ni. Certificate nei lo mahila, Certificate an neih theihna chhan, an hriatna tluk chu a neih theih tih pawh ka hriat tak avangin, englai pawh mai hian ka zir ta reng mai a ni. An ṭawng hrang thiamnah chuan ka tluk phak tawh kher lo pawh a ni ang. Mahse leh lamah anni aia thiam zawk theih na tur hun tu tan pawh hian a la awm reng a. Chu chu a ni ka tan zirna sikul ṭhaber chu.

(*MLICHHER April-1977*)

18 KA MITTHLA MAI A NI LO (1)

Zan a rei thawkhat hle tawh a, kan nu leh naupangho pawh an zanlaina a rei tawh hle a. Kei erawh chu ka lehkha ziak a tui em avangin dar sarih vela ziak ṭan ka ni na a, dar sawmpakhat a rik te pawh chuan ka la bur ta ngar ngar a. Dar 11 leh a chanve velah chuan ka kawng te a khamin mutchhuak chuan min zêm tan a. Ka thil ziak lai chu chhawlin mei ka'n ṭan a, ka han inthing karh vel a. Chutih lai tak chuan a mak lutuk!! Thawn lawk pawh awm hauh lovin kan kawng khar chu a ri rawk a, ka'n en nâk chuan kum 30 dawn lai tawha kum 90 mi lai kan lo ṭhen tawh ka pa chu a lo lut hlawl mai a.

Ka hmuh tirh phat chuan ka thin a ṭhawngin ka phu deuh zawk a Amah chuan kum 1942 lai vela Aizawl a kal ṭuma ka ute kawrchung

hring-dum lo pek, meivap bawh var nguai chunga meiluma aipui ṭhin, fai vak tawh lo taka a hak ṭhin ngei kha a rawn ha a. Puan tlang tuipal sen-dâng hnukchhawlh tawh hi a rawn veng lut bawk a. A lu meh fafu ṭuak var vo tawh leh a hmuihmul var vah tawh te chuan tu-khaw min hrilh lovin ka pa ngei kha a ni tih chu ka thinlungah a nem-nghet nghal mai a. Tin, a mit ṭha chiah tawh lo tih hriat taka tar mit pawl raih tawh chuan, zanthim khawnvar eng tawk chiah lo karah leh-nghal ngun takin min han en vang vang a. Naupang mai ka nih laia min kalsan hnua ka hmel danglam tawh dan tur suangtuah chungin ani tar mit chiang tawh lo chuan min en tih ka hre nghal bawk a. Ka lu a buk deuh vang nge, ka ṭhu lai khabea dawnma mi kuai vanvadak meuhin min han en chiah a.

A hmel ka hmuh phat aṭang chuan ka pa a nih avanga a zahawmna chuan ka thinlungah ro a rel nghal a. Chutah kan in chhung kil tin chu a'n thlir vel ruai ruai a. Kan ina tlangnel tawk tura a fatlum ka nih anga min enna mitmei pawh a lang nghal bawk a ni. Thihna avanga kum 20 dawn lai lo inthen tawh ni mah ila, chutia kan han inhmu leh ta phut mai chu ka hamhaih deuh bawk nen, thu han pak chhuah mai tur ka hre lo. Ani lah chuti luaa mi ngaiawm hmel lah chuan a lang mang bawk hek lo. Mahse a mitmengah chuan a mi duhsakna mitmei leh a mi hmangaihna kimtlang chu ngaihnokei takin a lantir a. In-lo mual vawm hranga ka awm ve achinah chumi ṭum chauh chu ka pain kan in a la rawn chuankai ve chhun pawh a ni nghe nghe.

Chutia hrilhhai taka ka en reng lai chuan a mi koh dan pangngai tê-in hmun leh hmunah min han ko phawng mai a. Ka hnenah eng thu tak emaw chu sawi duh a nei a ni ngei ang tih ka ring a. 'Ka pa, ṭhu teh,' ka tih lai chuan khuma naupang hritlang mu chu an khuh khak khak a. Ka pa chuan, "Mu chu i fate em ni?" tiin min zawt a. Kei chuan, 'Ni e, ka pa, ka'n kaitho vek ang e aw? Anni chu sawi loh kan nu pawh i la hmu hauh hlei nem,' ka tih lai chuan engmah sawi lovin khum pindan lamah chuan a lut a, lalṭin a herh sang a, thosilen a hlim a. Naupangho mu lai biang chu a'n chul liam

liam hlawm a. Naupangho paw'n an mang hriat deuh zawng a ni ang, an tal zi ar ar hlawm a.

Zan reh lai tak a ni na a râpna lam chu chhete mahin ka nei hauh lo a. Chumi zan kher kher chuan thawm dang lah chu a reh hian a reh tlawk tlawk mai a. Khum pindan aṭanga a lo chhuah leh hnu chuan ka pa chu herhsawp ṭhutthlengah hian a ṭhu a. Amah ngai pawimawh tih hriat takin kei pawh chuan ka lehkha ziakna hmanraw inchhawp zawng zawng chu ka dah fel sawk sawk a. Ka'n en ṭhin a, ka pa a nih avanga a zahawmna leh a upatna chuan kei naupang leh a fapa ngei chu min tlawm em em hian ka hria a. Tun hma zawng a, 'ka pa chu la dam se a hre ngei ang' ti-a ka lo suangtuah zawh ka duh em em ṭhinte pawh chuan min thlawh bosan duak mai a. Ka lungphu chauh chu a inthumrawn tlut tlut a

Ka pa chuan ka ban chu a'n chul pawr pawr a, "Hei, nangmah avang chauhin ka lo kal leh a nih hi. Ka fatlum i ni a. Mahse kum i tlin chiah hmain min tlanbosan a. Nu leh pa zilhna leh kaihhruai-na dawng hman lovin mahni thuin min tal chhuahsan ta kha a ni a. Nang chuan min ngaiin min thlahlel vak lo pawh a ni thei e. Mahse kei i nu leh i pa hi chuan eng ang pawhin awm mah la, kan hmangaih-na che hi chuan tawpintai a nei lo ang. Chuvangin, lei dan leh van dan pawh pawisa zo lovin he khawvel boruak rimchhe tak hi dawng leh turin ka lo kal ta chawlh mai a nih hi. Khawvela ka awm ve lai kha a rei ta fu a. Aizawl phei hi chu 1942 a ka tlawh tih loh kha chu tun hi a ni leh chauh a. Khatih hun lai nun dan leh in tunlai nun dan te hi ka'n khaikhinin a lo danglam ta em a, nun dan pawh kan thiam ve tawh lo ang.

"Hei avang tak hian a nia i hnenah pawh ka la kal tâk hial ni. In tunlai khawvel leitai dan ka thlirin heti ang nungchang karah hi chuan i nung thiam lo ang tih mawlh ka hlauhpui che a. Chuvangin, kan pi leh pute nungchang mawi tak kha theihtawp chhuahin tundin leh lo tumhram hram ang che. Hetia nula leh tlangval ui leh ar ang maia serh leh sang pawh awm lova an nun a lo piangsual khawlo zo ta tih ka

hmuhin; nang zawng a hmingin putling i nih ve tawh hi, i fate kilkawi danah i rawn fimkhur hle dawn nia. Inkhawlai nungchang ka hmuhin kan hmanlai rinawmna nun mawi tak kha a bo ta tih a lang chiang hle a. Inchei dan ringawt te hi chuan awmzia a nei thui vak lo-ah ngai ta ila – nungchang mawlh mai hi a nia pawimawh ber chu ni.

"I mawi leh mawi lohna hi i ṭhenawm khawvengte mawhphurhna a ni lo a, nangma mawh liau liau a ni tih rawn hre zui hram hram ang che. In tunlai nun dan pawlawh tak ang hian rawn nung ve reng reng suh. Kei pawh khawvelah kum 90 lai ka lo cheng ve tawh a, Pathian zarah a dam rei pawl tak pawh ka ni ve mai awm e. Mahse ka thih hnua ka hun hman kumkhua tawh tur reizia ka hmuhin ka dam chen rei zawng nena teh rual lohin a inrei hleih tih ka hmu chiang lehzual ta a. Chuvangin, thih hnu-a nun nawmna mawlh hi rawn zawng hram hram ang che aw. Mite mit hmuha mi ṣakhawmi tak angin i awm kher lo a nih pawhin, thih hnu-a nun hlimna khawp tal chuan i hun hi rawn vawng ṭha hram hram ang che." a ti a.

Ka sawi ve duh sawina leng lêk lovin ṭawng a chuh a. A hmel aṭang chuan hmanhmawh ru riauva ka hriat avangin ngawih ka chuh a, ka pa ringawt chu a ṭawngah a ṭang a. Chutah, "Heti ang tlawm leh zah hre tawh lo chenna khawvel hi ka rawn hrut leh zen zen tawh kher lo ang. Tlangval lam hi chuan mi ṭanpui thilah an mawhphurhna an la hre deuhin ka hria a. Zu in an thiam lovin damdawi ruih an ching leh ta zel mai pawh a. Nula lam erawh hi chuan khawtlanga nula mawhphurhna an hre ṭa lo hle zawng a nih hi. He in nungchang rimchhe tak hi Thlarau khawvel hla tak aṭang pawhin kan lo hre phak a, Mizo hnam kan chingpen zo ta. Chuvangin, nangni a hminga nu leh pa chan chang ṭawhte hi chuan in fate in kilkawina kawngah Pathian ṭih chungin kawng dik lamah rawn kaihruai hram hram ang che u, I nu leh i pa thlarau zah vang tal pawh hian theihtawp i chhuah hram hram dawn nia. Aw le, Zoram hmun tin tlawha thu sawi tak hi ka nâp a, mahse kal thei dinhmuna ding ka ni tawh si lo. Mahse i hnen bera ka sawi tawh zawngin ka lung a dam ta e.

Vawi duai lo lo kal ka tum tawh a, mahse a har a ni. Zanin bak hi ka lo kal leh thei ngai tawh lo ang. Aw le, zan a reiin ka hun a tawp hnai ta, kalsan lo thei che ka ni si lo, ka va han thlahlel tehlul che em! Tin, i nu pawhin lo kal ve a duh hle a, a remchang hmasaberah a lo kal ve ka ring. Ka ruala lo kal tur hi zawng a ni a, mahse kan pahniha ihnena thu sawi dunna hun a awm loh kan hlauh avangin hun hran ve ve a thawl deuh zawka hmuh che hi kan thlang ta zawk a ni," a ti a.

Mitthi lo til tawh ka pa meuhin ka hmaichhana thu a'n sawi leh ta mai chu ka rilru a dek em em a. A thu min chah chu ka zawm vek thei lo ang tih chu ka ringin ani pawhin a hre sa pawh a ni thei e. Mahse ka pa thlarau meuh chu zahawm ka ti em em a. Kum 30 lai kal ta a leilung lo chang tawh, ka hringhran mita hmuh leh ka beisei phak tawh lohin ṭhahnemngai taka ka hmaihma ngeia thu ṭha min han hrilh leh ta chu zahawm ka tiin ka lung lam lam a chhe rumrum a. Khawvel hi chhuahsan tawhin thlarau-khawvelah min chensan tawh mah se, kei ni a tu leh fate na na na hi chu an suihnu zahawm tak chhui tur leh kawng engkima kan ṭhatna duhin min lo la vei em em reng a ni tih ka hriatin ka lawm bawk si, lehlamah chuan zahthlak ka ti si nen. An thlarau chuan min lo thlir reng ṭhinin kan lut leh chhuak te pawh hi sal lovin min la rawn hmu kilkeih vek a ni tih ka hriatin ka thla a timuang em em a ni.

Kal tum chuan a tho ta uaih a. A thawh zawnga a thla han zâp rim ka hriat te chu a dam lai rim, fai chiah tawh lo leh tar rim kha a ngai ngaiin a la ham a. A kut chu han vawn a pawh ṭhut leh mai ka tum lai chuan beidawnthlak takin a rai ta riai riai a. Chumi hnu chuan ka sapa chu ka'n en a, zanlai dar khat a lo hnai thuak tawh a. Pawnah chhuakin a kalna lam tur ni-a ka rin lam chu ka han pawng thlir vang vang a. Boruaka ka mitthla-ah chuan – Chhim-khawthleng lama van atanga lei chhuna leilawn ngil em em mit tlin tawk ... sei rawn indawh thla zuih rai zak eng paw ruih lamah chuan, ka pa chu ka lei-hringhran mita ka hmuh leh tawh ngai reng rong loh tura ...

ta vang vang angin ka mitthla a.

Chutah in chhungah lut lehin ngaihtuah leh dawn sei tak chungin mut zai ka rel ta a. Ka mut men lai chuan aw-thangkhawk nawm tak hian ka thinlungah, "I pa bik a ni lo, nangmahni hringtu ZORAM hian a sit ta che u a ni zawk e. In thlahtute muhil tawhte thlarau khan ni tinin zilh che u an bang hlei nem. Anni kha zahtlak an ni asin. Chuvangin, nang Zoram, Mizo hnam kawng i bo ṭanin boralna khuarkhurum panin ni tin i pen hnai zel e," rawn ti hian ka hria a. Ka mitthla mai a ni lo. Tute pawh hi min hringtu kal hmasate khan kan ram hi din thar leh turin min fuih mawlh mawlh reng reng a ni tih ka hre chhuak ta a. KA MITTHLA MAI A NI LO.

(*ZORAM ENG* (*Meichher ni ta hi*) *September 1975-a chhuak*)

19 KA MITTHLA MAI A NI LO (2)

Aizawl khawpuia cheng ve mah ni ila, veng lailum leh hulum laiah cheng ve phak hek lo i, khawpui daifem leh veng bitla taka khawsa ngang kan ni a. Mi intawllen lai hunah fahran pawh kan veng chu ram riak ang deuh kan ni a, a reh hian a reh tlawk tlawk mai ṭhin a. Kei chu ka nawmsam zan loh avangin inah ka awm a kan nu khawilo chhuak tur chuan, "Hei, ka lo haw hma kher lo mai thei a, naupang sikul chhun chawl an lo hawn tikah thingpui i lo lum dawn nia, an hmeh tur pawh ka dah hi," a ti a, min kalsan ta a. Chumi ni ber kher phei chu ni dang aiin a reh ta beuh emaw ka ti hial a. Chutia keimah chauha ka awm lai chuan ka khua a har hle mai a. Ka tih tur hre lo chuan lehkhabu ka han chhiar dawn a, mahse ka chhiar tui mang hauh lo va. Eng emaw hian min mawlh deuh tlat hian ka hria a. Ka lehkhabu chhiar tumin a zir lo a ni ang e tih thu-ab lehkhabu chi hrang hrang chu ka chhawp rum mai a. Mahse eng bu amah chuan min tlai zova ka hriat loh avangin a tawpah chuan le, 'Pathian thuthlung tih Vanmiho chhuah chu ka lek ta hluai a. Nakinah chuan ka mutchhuak chuan min zem ta chiai chiai a, ka lehkhabu chhiar lai chu

ka dah a, muthilh ka han tum a. Muthilh tuma ka han maimichhin chu ka thin a thi hman sek nge ni, ka mutna puanzar nghing laih awm tak chuan min tiharh zawkin ka hria a. Chhuat dungah chua ke ruaka kal ri ṭhap ṭhap thawm hi ka han hria a.

Chutia thawm ka hre ta mai chu, kawngkhar zawng zawng la ka khar ahnu hmanah a chhung lam atangin ka kalh tlat tih ka ha hre chhuak bawk a. Tho ta mai lo chuan ngun lehzualin ka ha ngaithla vang vang a. Mak ka tih deuh em avangin ka thin pawh ch a ṭhawng deuh a ni. Chutia ka ngaihthlak lai chuan, "An awm lo ni kher khera ka han kal chu ni aw," a han ti a. A rawl chu k hriat ṭhan hle tawh hnu a ni na a, tu rawl nge a nih ka hre mai thei lo Rang mangkhenin, 'Kan awm a lawm, tunge ni?' tih pah chuan k tho vat a. Khum bana puan inbang chu ven tura pawh thlak pahin 'Ka lo tho ve,' tih leh khum pindan aṭanga chhuah ka rual a. K chhuak chiah, a hmel ka han hmu phut mai chu.......... (h) ! Awi...... ...Awi.........Awi........., ka phu nasa leh lutuk a, ka mak tihme chu min lo hmuṭu awm se, tunge ka nih hai hial amawi a ni. Ka r kha ! Ka nu chiah kha! ! Kum 1945 August thla-a kan sun tak chia kha! Min hringtu leh min pawm tleitu, fatlum ka nih anga min dua em emtu leh tlangval ruakhaupui mai ka nih hnu pawha ka pa thi hlim a, kan khawhar dun khum khata ka lo riahpui thin ka nu kha, hmel ngai chiah, dang chuang hauh lo mai chu kan chhuatlaiah chuan a lo ding ta reng mai chu niin!

Tuna-hetia he lehkha ka ziak lai ngei hian ka la mur sung sung the hial e ni. Min hmuh velch chuan min lo ko thuai a, mahse kei chu ka lamhatn deuh nen, han eih mai nachang pawh ka hre hlei thei tawh lo. Tin, ka nu chiah kha-ni mah se, betsei phak loh, leilung dana thi awm thei tawh lo va kan lo ruat kumkhua thin a nih avangin, dik tak chuan ka ngaih pawh a ṭha lo ru deuh a ni. Mahse ani chu hme danglam leh inhmu thar thur nuga 'a lasina a awm hauh lo. Ka lo ngai em em thin takna'a, nikhuate a lo rei tain ka ngaihna nung sar thin pawh kha a lo hlui hman tawh deuh ven. Chu lovah mak tihna

nen ka khah bawk avangin thu han sawi mai tur pawh ka hre hlei thei tawh lo. Chhuat laia ding dun reng chuan kan inen ran mai a. Ani lah chuan hlim hmel a pu hran lo va, a hmel pangngai kha a pu mai a. A sam chu a thih dawn hnaiha a sam ang chiah chiah sampui hraw tak leh ṭuak var deuh vo chu a la pu a. Phulalen vutbuak rawng nghawng chip, Chalkhama (rest in peace) ṭhui ngei kha a ha a. A veilamin tuibui (lai) a hum a. Puan tuipal ang reng tawh tak a bih bawk a. A bianga khuavang-chhinchhiah lian tak leh a hmui buk deuh, te chu a ḷa danglam chuang lo.

Tlemin ka han inngaihtuah muk deuh a, chutah, 'Ka nu, engnge i rawn tih dawn i lo kal?' ka han ti-phawng mai a. Ka zawhna min chhang ta lem lo chuan, "I lo va upat hmel ve ta ve, kan inṭhenna engtia rei nge ni ta?" tiin min zawt daih mai a. Kei chuan, 'Kum sawmhnih pali dawn lai a ni tawh lo maw? Ka pa i hmu ngai em?' tiin ka han zawt let ve nghal a. Ani chuan, "Hmu ngai e, hman kum pawh a rawn kan che kha, a rual khan lo kal ve ka tum a, a remchang thei ta lo a nih kha. I pa nen chuan kan hlim dun ṭhin khawp a sin," a ti a. Kei chuan, 'A nih ka nu, hawh i ṭhu ang. Naupangho pawh an lo haw ṭep tawh ang, hmuh ve te pawh i chak ve lawm ni? Kan nu lah chu vawiin kher kherah a lo chhuak bo daih mai si a; a tuate mah i la hmu hlawm hlei nem, zanriah kan ei tlang ang chu,' tiin intlahrung rilru tak chungin ka han sawm a. Mahse ani chuan min chhang hauh lo. Sana chu ka han en a, dar sawm pakhat (11.00 AM) a lo hnaih thuak tawh a. Tukverh hrula ṭhutthlengah chuan kan ṭhu dun a, mahse ka nu chu mi thawm riva a hriat apiang hian a hawi leh vat ṭhin a. A hmel reng reng chu ṭi riau hian ka hria a. Zanriah eia ka sawmna chhan pawh ka nu ngei mah ni se, hring a ni tawh loh ka hriat chian em vang a ni.

Kan ṭhu dun a, "I u Romani te nen kan awmho va, ani pawhin lo kal chu a la rawn tum mai thei. Mahse a lo kal lo mai thei bawk. I pa khan in chhungkaw chanchin min hrilh nual a, chuta ṭang chuan hmuh ve che ka châk ta em em a, ka lo kal hram a ni. Tun inthlan

laia Champhai khuaa i nawm mang loh ṭum a, vengthlanga chhuan i mut khan lo kal ka tum a, mahse i thiante khan an rawn sawm ta mai si che a, ka kir leh ta a," a ti a. Ka'n ngaihtuah let chuan, a ni ta a, MLA Election lai khan Champhai vengthlangah Pu Chawngṭhuama (Pu Chawngkunga u) inah ka mu ngei tak a. Chumi ṭum chuan ka nu chu chiang deuh mai hian ka mumangah ka lo hmu reng a ni. Chu tia ka nuin a han sawi tâkah chuan ka hre chhuak leh ta uar uar a.

Ka nu chuan, "I e, Dova." tih pah chuan hlauthawng awm takin a han hawi leh zak zak a. "Ka hmanhmawh em a ka han sawi thuai thuai ang e. I hnenah thu tam tak ka sawi duh na a. i pa khan a hrilh nual tawh che tih ka hria a, ka sawi tam lo mai ang e. Ka sawi duh chu hei fanu pali i nei a, tunah chuan leilung dan angin nula te pawh an lo ni ve dawn tawh hlawm a. (an hawi leh vat vat a) Heng i fate hi uluk tak leh ngun takin lo enkawl ang che. Tunlai nulate sual duh ka hmuhin an bawraw lutuk tawh em hi. An khawlai leng ringawt te han thlir chuan nula tihtlak awm fu fu pawh an ni hlawm. Mahse belhchhian an dawl lo em em ṭheuh mai a. Zu in a, mahni ina hawt mumal lo lah bo lo, a ṭhente lah chu nulat tlangvalna thila inhmang rai ta mai mai lah tam bawk, hetiang karah hian in awm a ni tih hrereng turin ka duh che a ni. Chuti ang nungchang siamṭhatna kawngah chuan pa i nih tawh angin i mawh chu i haiin ka ring lo. Mahse heti lam hi crawh hi chu ka han hrilh ve teh ang che," a ti a, a thaw huai huai a. Chutah :-

"Hei, kan ram chu mi leh sa kan inchiahpiah deuh deuh a, heti ang k rah hian mahni hnam dan thlahthlam hi a awlsam hle ṭhin a. Eng hnam pawh mahni hnam dan leh tihdan hlamchhiah ap ang chu an hnamin zahawmna leh hlutna an nei ngai lo. Mi ram leh hnam finna chu lak loh tur ka ti hauh lo va, mahse chung mi hnam dan mawi tak tak chu mahni hnam dan aia ngaihhlut tur a ni ngai lo ve. Hnam fing zawk finna chu an finna kalhmang ang chuan i tlankhalh ngai lo vang. Mahse mahni hnam tihdan leh nih dan anga i tih chauhin i tlankhalhin an bum lo vang che. Kan hnamin a mamawh leh a duh ang chiah zel

in ti la, Mizo hnam danin thiam a chantir chhung che chuan engmah hlau hauh suh. Mahse hnam phal bak chuan kal lo la, chumi chinah chuan thiamloh i chang ngai lo ang. I ram leh hnam baka i chhuan tur leh i ropuina tur hi a awm hauh lo a ni tih hrereng ang che. Chumi kal pel apiang chu khawvelah an mualpho ṭhin a ni. Khawvelah hian hmun tam tak tlawhin fang kual chiam mahla. Mizoram bak chu i tana hlu zawk tur ram i hmu dawn hauh lo tih hria la. Hei aia i hlimna tur leh i thlamuanpui tur ram pawh a awm lo tih hre nawn leh ṭhin ang che." min ti a. Chutih lai tak chuan thawm a lo awm ta a. Ka nu chu a hawi hâ hâ a, ka hmuh loh hlan chuan a awm ta hauh lo mai a. Engti anga kal bo ta mai nge a nih ka hre thei lo. Ka mit chu ka han nuai ṭhin a, mahse ka mitthla chu a ni mawlh si lo. A ṭhut laia a hnah sih thlerte pawh chu ṭhutthleng hnuaiah chuan a tla ram bawk si a. KA MITTHLA MAI A NI LO, ka hmu a ni.

(*Meichher September 1978-a chhuak*)

20 LUNGAWINA

Khawvela sakhaw hrang hrang inzirtirna te, sawrkar hrang thil tum leh an ram tana an rawngbawlnate pawh hian eng nge a tum bulpui ber kan tih chuan, mahni tawk ṭheuha lungawina bak chu zawn tak tak an lo nei chuang lo. Heng Political Party-te leh Association chi tinrengte hian chu bawk lo chu engmah dang a lo tum lo ve. Tin, nimal ṭheuh pawh hian mahni tawka lungawina aia hlu chu eng dang mah hlawhtlinna dang an paw chhuak tak tak thei chuang lo. Chuvangin, lungawina hi khawvelah chauh lo pawh mahni rinna kawnga 'Thlarau khawvel' kan tih ṭheuhah pawh chu chu lungawina bawk a ni e, kan lo thlakhlelh ber chu ni.

Mahse lungawina hi kan hriatthiam hma chuan, mi lungawina hian min tilungawi lo ṭhin a. A chhan chu, mi lungawina thila lo lungawi ve ka lo tum ṭhin vang mai a lo ni. Hman ni chuan nula pakhat,

a kimtlang leh a pianhmangin ka lung a tihawi lem loh chi tak hi lung awi hmel taka a lo kal ka hmu a. Amaha intih-lungawi ve ka tur avangin ka lungawi zawng a ni ta hauh lo mai a. Ka ngei zawng nu la a ni tà reng mai a. Mahse a kal lïäm hnua ka han ngaihtuah nawn leh chuan, keimà thiamloh lek a lo' ni tih ka hre 'chhuak ta a'. Ar (nula kha) chu miin chhia an ti emaw, ti lo emaw, amahah chuan a lungawi a ni mai a. (lungawi tak tàk ni ta se la) A ban vai leh a phei then chen chuan a lungawi theih dan ber tur angin a inthch fawn no mai a ni. Chuti anga a tih avanga lungawi a nih hrim chuan a hlawhtling hle a ni ta bik mai a. Kei chuan ka lo ngei thla rawk chu ka thiam loh a ni. Chung thila lungawina a lo hmu chu a van nei em em bik a ni tih ka hriatin keimahah lungawina zawn ka tur ve ta zawk a.

Tichuan, miten mawi leh nalh min tih dawn leh dawn loh ngaihtuah hauh lovin keimahah, keima tan lungawina chu ka zawng ve lo the ta lo a ni Mite min hmuh danah chuan - Mi intek niin lo intawp ve mahila, tin, khawlaia ka han veivak te hi Suangpuilawn ban tum ang hrimin vei thuak thuak mahila ka lungawi zawng a ni tlat a. Tin, ka hmel te chu ka hawi bawih lai ber pawh hiah nur neuno mah se, kei kha ka lungawi miau chuan eng dang nge ngai tawh chuang ang le? Hmelchhiat leh lungawi loh thuah zawng a lungawi loh thlak em mai. Kan inchhungkhur chu tlabal rim remin, mi kamthuah ruala kamthuah ve thei lo khawpin lo rethei ta mah ila, mi hmusit leh endawng hlawhin ui ek pu pawh tluk lo ni mahila, kei kha ka lungawi tlat si chuan, khawvel duhber kha ka nei tho tihna a ni dawn a. Miin an lungawina tawk an hmuhna thila kei lo lungawi ve ka lo tum ngawt hian, mi min reltir mai mai tih ka hriatin ka lungawina anga awm ve mai ka tum ta zawk a ni.

Kan thenawmpa chuan bawngpui sawr lai a nei a, fu huan zau tak neiin a her tlut tlut reng a. Mahse ei phal lovin thingpui sen lawng chu a in thin a. A bawnghnute chu ei phal lovin a hralh fai vek a. Kei chuan mi duham leh kawmah sawiin ka lo hre thin a. Mahse ani chuan a neih a chunga thuneihna neiin a lungawi theihna ber tur angin

khawsa mai a ni zawk. Ka lungawina anga awmtir ka tum avang-a ka lo lungawi lo lek a ni si a, ka va lo hre lo em! Tunah chuan teimahah chauh lungawina ka zawng ta. Kei ka lungawi theih a, mi ka tihlungawi theih bawk chuan ka duhthusam ni mah se, mahni pawh lungawi lo, mi pawh tilungawi lo nih ai chuan, ka lungawina zawng a ih phawt chuan, chu chu ka tan thil hluber a lo ni. Tin, ka lungawi-a ka zawn avanga dan ka bawhchhiat a, hrem hial ka tawh pawhin lung-awi tak chungin awm ka tum ta a ni. Dan bawhchhiat chu a ṭha ka hna a ni lo va, hremna pawh thil châkawm a ni ka tihna a ni hek lo. Mahse kan chunga thil lo thleng apiang lungawi taka dawn sawn theih hi vanneihna ropui tak a ni.

Mi pakhat chu lung inah a tâng a, a lo chhuaha an lo zawh chuan, "Lung in tan chu a nuam em?" an lo ti a. Ani chuan, "E, nuam tak a ni, ei leh bar ngaihtuah a ngai si lo, hnathawh a ṭul bawk si lo, chhungkua-a tan nan a ni ka it ni," tiin zu chhang a. He pa hian a rilru tak zeta ti a nih ngat chuan midangte chuan awhawmah ngai bauh mah suh ila, ani erawh chu a lungawi hle a ni. Han ti ta mai mai zel ila Pu Saia (tunah kan zingah a awm tawh lo) Mission venga cheng ṭhin khan, sipai Uniform chi hrang hranga in-form-in a inbel kur nasa hle ṭhin a. Tu tan mah awhawm chu a ni hauh lo vang le. Mahse ama lungawi theihna ber a nih avangin a lungawi hliah hliah mai a, nuam takin khawvel a hmang ta bik mai a lo ni. Assam Rifles tawtawrawt ham leh an lam te chu amah chibai buk niin a hre tlat a. Keini chuan mi â kan ti pawh a ni ang. Mahse ani tan zawng lungawina a tling si a. Chutia a lungawi avanga Assam Rifles (sipai)-ho pawh chuan lo ngei ta ngawt pawh ni se, a tibuai azeng pawh a ni si lo va, lo ngei ta mai mai ang hmiang. Pu Saia lungawina chuan an huan thlai a pet azeng a ni hlei nem.

Chuvangin, mahni duhdan hian awm ila, amaherawhchu kan awm-dan chuan mi pawi sawi (kawih) lo thung se la. Amaherawhchu, tu pawi mah ka sawi (khawih) loh chung pawha mi an lo lungawi loh ngawt chuan duh leh lo lungawi lo ta mai mai rawh se. Mahse mahni lungawina kan zawn ṭheuhna kawngah hian mite tihlungawi loh theihna

tur zawnga lungawina zawn kher chu i tum lo thung ang u. Tin, kan lungawina chu kan zavaia ram pum lungawi rual tlan theihna ber tur leh khawtlang thilah ni se, khawtlang lungawi rual theihna ber tur rorelna zawng hram hram ni thei ila. Chhungkuaah pawh lungawi tlan theihna ber tur kan zawng theuh tur a ni.

(*Meichher December 1976-a chhuak*)

21 TOWN BUS (Kulikawn to Zarkawt)

Pisa kal hun a nih tawh lem loh avangin mi chuang an tlem hle rih a, phar khei lem lo mahila, ka lo en dan ngang chu a Driver chuan ka mitmei a hmu thiam hle mai. Min tlan rei dawn emaw ka tih tawh hnuah a han ding leh rak a, hmanhmawh tak in ka lut ve ta a. Ha luh thawka dinhlam panga thu ka nih avang in khawngthleng lam chu ka chan a ni a, mahni chauhin kal khawtah chuan ka thlen ta mai a. Kulikawn kham pheia Bus dang lo tlan thla ngam an nih tawh lai chuan anni chu an han hnuangtawlh leh rih a. Kan lam chuan, khan ko sei deuh maia kawng kan ken awl zau lai chuan, thiang lam khamko chu ka han hawi thla a, Mamawii Girls' High School naupang leh-kha zir lai thu tlar thap leh a chhaka Home Guards-ho an pisa tu la intlar uk khaktee chu ka hmu hman chuan, a an hnuai zawka khamko bung vut mai chuan ka nuit a la ta zawk a. Khamko hmawr tak daia kan tawlh hruau hruau lai chuan hlam thla ta mai ila aw.........khaw-vel hi! Tawngkhawlo ni suh se la, kan in chu khawhar in leh chhung-kaw tahna in a ni tawi dawn tih ka suangtuahna-ah chuan a lo lut nghal vat a. Mahse Bus pathlahte chu mang changin an pen thum thum a, huai tak e maw! Kan inpelh tak zuai mai chu! Chekah chekah, chu lo liama chatuan hmawiko leh na si lova thih teuhna a awm leh chuang thei hial dawn em ni! Mahse tawngthuchhelo kan him ta rih.

Thakthing Bazarah chuan Bus chu a dan pangngaiin Semi-Colon tluk lekin a han chawl a. Midangte pawh an lo chuangkai nak nak hlawm

Kan tlan chho leh ta a. Kawng kama vaihlo zuar inpho-ho ta lei mte chuan, a tui leh tui loh chhinlo lo zu talh talh laite pawh chu an tlan pel zel a. Kawngsir zawha CRP kawng zawh, silai zangthala u inzui, tha zawi awm deuh maia kal nghuai nghmaite pawh chuan an ram chu ram buai a nih sawi nawn ngai miah lovin a puangzar awk em em a. Sikulpuikawnah chuan tlan daih nan kan han tawi eh hlek a. Midang pawhin min rawn belhchah zel danah chuan a lem am kan la pan tih chu hai rual a ni lo. Chhun reh lai mah ni se, lus chhungthlak hi a zim vang nge Aizawlah hian mi kan lo thahnem e ta hrim hrim em ni, kan tawt titih ta hle mai a. Ka kiangah chuan rla rimtui tak mai hi a rawn thu ve chawt mai a. Kei akar chu ni nghen chhak vak mah se, a tawt man si avang chuan innghen loh theih chu ni si hek lo le. inkhawr duh dai dai chung chuan min awn ngheng [illegible] a. Kan la innel lo bawk a, [illegible] ta lem lo chu an [illegible] tam lo hle a ni.

Tichuan, kawng hnuai lamah kan lut thla leh ta a. Aizawl East PWD Office velah te chuan Contractor-ho beisei [illegible] teka lo fuan khawmte huan dawhthei takin Accounts Assistant leh EE chu an lo nghak tih a eldin theih fu zel ang chu. Khatia kan thleng ta, kawngpui [illegible] awngsa leh vawksa lo kh[illegible] [illegible] lei zauh zauh [illegible] hmuh chuan, an ram chu kan la [illegible] lovin kan lo [illegible] rih lem na hek o tih pawh min ngaihtuah chhuahtir hle a ni, Chutia kan la din lai huan Gurkhali nu Bazar kai turte chu tel hel rim nam rum rumin an o lut a. Bawnghnutepu-ho lah an tin var ruak khai bawr chungin min rawn belhchhah zel bawk a. Thutna [illegible] tur chuang awm lem hek lo i le, a tawt a tawtin hmar lam pan chuan kan tlan leh ta zel a. Pu Hrangaia kawmchhak zawna kan tlan lai te chuan inhlawhfa hal e tak tak kara inti Babu fe fe a lo kawk kual vel te chuan, hmar-hmawh lo tak leh ngeng ang reng takin kawng chu min lo kian ve zel a. Tin, a remchan ber avanga a tlanna lehlam (wrong side) zawnga o tlan sipai motor Shaktiman hring hlui bel bul te nen chuan inleh-awi map lovin kan inrel zel bawk a ni.

Bank kan thleng ta a, kawng chung lama kal a rem loh avangin, mi ṭhenkhatte chuan an tum chiah la thleng lo deuh mah se, a remchan zawk avangin an chhuk ta hlawm a. Tin, an tumna reng a nih avanga chhuk ta lah bo lo. Chhaklam chu ka han thlir żawk a, chhun pa-chang mah ni se, milian inkhel loh hun chuh ni-awm taka, nula mal vawng tak leh inthazo taka Lawn Tennis khela lo zuang al al lai chu ka han hmuh chuan, Lentlang panga kan pi leh pu khawsak lai hun chu kan ngai tawh lo awm hle-in ka hria. Bank lam ka han hawi a, tangka lo chu beisei an nei lo tih hriat taka mipui tawt mup mup kara sipai Officer tlangnel taka mipui kara lo vei thoh thoh te chuan tangka tak hi chu aw........, mihring duh rual ber thil chu va han ni kher em! tiin ka ngaihtuah phah rum rum a. Office Peon-te pawh an pute tirhin an vei buai hle a. Chhaklam panga sipai motor inhung chhunga Driver-ten ning awm fahrana an pute Bank kal lo nghak mu-thlu lawk lawkte nen chuan Sawrkar hna chu an thawk tlang ṭheuh zawng a ni.

Tlemin kan thawl ta deuh a, ka kianga nula ṭhu pawh chuan a tum chu a la thleng bik lo a ni ang, a la ṭhu ve ta reng a. Pawn lama hmelhriat tlangval a han au leh zauh ṭhin tih mai lo chu a ṭawng tam vak bik lo. Congress Office hnuai kan thlen chuan Congress hotute be tur Zokhawpa vaikalte pawh chu, Congress Bhavan bathlara ṭhuin, an lehkha ken chu an hum ṭat hlawm a. Khaw kar kawng thu ni maw, hna thu ni maw, V/C chungchang ni maw, an sawi duh awm ka zeldinpui hman lem lo. Kan tlan pel ta thuak a, Booking-Office ṭhin kianga Police (kawng) duty chuan, kan kaina lam tur chu ṛinawm takin min lo kawhhmuh kawh va mai a. A elzawnna chu Cowboy dawi żawk ang maia phar da reng mai a ni tih te min ngaihtuahtir rum rum a. Tichuan, Cinema Hall kan thleng ta. Hei zawng Pawla kawtchhuah an sawi ang deuh a ni a. Mi pawh an lun hat hat hle mai. Cinema Hall bulah chuan ka kianga THUVERENGI pawh chu a chhuk ve ta a. A hall kiang velah chuan naupang thuaun ngai tak tak hmelpu leh tlangval tlawngawi, awmawi leh ei tui ngaina awm hmel tak tak chuan eng dangmah lungkham nei hmel lo hian, Cinema

ṭhhuah hma darker li dawn lai aṭang tawh chuan an lo chang tawh si-awm tak a ni. An hmel enin Chatuan nuna lam aiin Ticket leh Seat a hlu zawk mai thei. Thil nepnawi zuarho lahin a kawng kual lan anga ṭhu kualin, chuti lai mihring fuan khawm lakah chuan ngawi in lo dawh bawk a. Mi leh sa kan kimna lai ber a ni hial awm e. Cinema neitu tan chuan a lawmawm hle ta ve ang. Mahse heta fuan hawm-ho nu leh pate tan erawh chuan lu tihai mai an ni mahna le.

Tichuan, hmalam panin kan tlan leh ta a. Assam Rifles Bahrik kianga kan tlan lai chuan Pushpak motor lian nen kan intawh avangin kan tlan zawi hle a, kan tawlh phei hrut hrut chauh a ni. Chutih lai chuan Chou dawra chhang changpat lo inbarh uai duah duah hmelte pawh chu ka hmu hman hram a. A piah leh deuha Rimawi Run-a im Reeves-a zai pawh chu ngaihthla ngun hman lo chuan kan paw iam phei zel bawk a. Bazar Bungkawn kan thlen chuan ṭhian tam zawk chu an chhuk ta sang sang hlawm a. Kei erawh chuan ka kal tumna ka la thlen ve si loh avangin ka la to ta vang a. Ralkhat aṭang chuan Civil Hospital tuala Nurse-ho Lasi leh Khuavang rual inlar ang maia vei siau siau te chu ka han hmu phak thuak a. Tin, sir lehlama sana chhe siamtu-in khaw dang hawi lo lek a hmeichhe puan thlang ang hrima uluk fahrana a lo bih ngar ngar ka hmuh chuan, tarchhe thawh chi a nih lohzia pawh min ngaihtuahtir hial a ni.

A thlerpui -barah chuan kan tawlh ṭut ta a. Dawrkai puanthan zuarin a dawrtupa hmaa a lo phelh vir mawp mawp lai te leh pheikhawk dawra an fate tana lei-tum, tih hriat tak a lo bun chhintir mawlh mawlh lai te chu kan tlan pel phei zel a. Zion Street peng chhakah chuan kan han chawl hlek a, kan rum liam leh ta a. Bazar veng Biak In kawm-char kawng kawi laia Police Duty kut zaizir chu ngun taka melh chung-in kawng kawi chu kan tlan ngil uh uh hian ka hria a. Zarkawt kawng kam vela panrsang, hnah bawmrang lo tlu ngutte pawh chu barah khawn ta lem lo chuan kan tlan zel a. ZARKAWT chu kar lovah kan thleng ta mai a. A ZO a VAI intawllenna hmunpui Zarkawtah chuan kei

pawh chuan ka chuanna Bus chu duh leh tawh ngai loh tur ang hrim in ka chhuksan ta a ni.

(YMA Chanchinbu January 1976)

22 KA RETHEIH VANG A NI

Khawvela mi hmingthang tak tak ṭhenkhatte hi mirethei tak tak an ni vein mihausaten an hriat ve phak loh an tuar bik avanga hmingthanna hlawh chhuak an ni hlawm a. Tin, retheihna hi chi hran hran a awm a. Tihduhdahna avang te, vanduaina avanga taksa tuarna avang leh mihring chhungkaw khawsak harsatna avangte a ni hlawm a. Tuna ka sawi duh tak hi chu mihring khawsak harsatna avanga retheihna hi a ni. Ṭumah hian retheih chu kan thlang hauh lo na-in, a kumkhaw thilah mihausate hausakna puangzar turin mirethei hi chu kan awm dawn a. A tam zawk hi kan ni reng dawn bawk nachungin, upa thurochhiah, 'A hniak tam lam lam rawn zawh ang che u' tih hi retheihna kawngah kher hi chuan hniak tam lam kawng kan zawh châk loh ber a ni hial awm e.

Mihringa lo piangin lei dana chhungkua kan han din ve tâkah chuan, thenrual leh hmelhriatte kan lo nei ve a. Tin, kan chhungkuain chhiatni ṭhatni mahni tawkah tawn loh theih loh a ni ang bawkin mi pawhin an lo tawk a. Kan Mizo danin chung ni-ahte chuan laina leh ṭhenrual ṭhaten min han au ve bawk a. Mahse ka retheih vangin ka haider a. Mite chuan raina emaw lawmpuina emaw hum tur an nei a. Mahse ka neih ve si loh avangin hrilhhai taka va inlan ve ngawt ai chuan kal lovah a tlak a. Ni danga-ka han hmuh leh te-hian chhuanlam ka siam chawp a, zak riru tak chungin ka pha nawi kual ta ṭhin a. Ka retheih vangin ka hriatreng thilah pawh bengvar loh ka hlawh ta phawt a. Chuti ang bawkin kan chhungkaw chhiatni ṭhatni-ah pawh ṭhenrual ka au khawm zen ngam lo va. Ni dangah min lo chhuahchhal leh a. Chutah pawh chuan hnaite hnuaiah phatna bo lo

mah se, ka retheih vang a ni. Bengvar lo leh tlawmngai lo nih ka hlawh leh ṭhin naohhan pawh ka retheih vang a ni.

Kan chhungkaw harsatna avangin ṭhenrual ṭha lei kan ba a. A rei talh talh a leiba dangin min khahchhilh zel a. A tir lam chuan bengvar chhuahin ka han pha a, min lo hrethiam viau va. Mahse a zozai lo chin a lo awm a. A tawpah phei chuan ka leibatnate hmu ngam lovin bel a lo ṭul a. Chuti ang a lo nih chinah chuan mi rel sep sep kan lo hlawh ta ni. Miin an hre zau tial tial a, mi rinawm lo nih ka hlawh ta a. Pawisasen tak ngial pawh mi ta ban tur kan hre ta lo ṭhin a ni. Leiba neih lohte hi ka châk ve tho va. Nei pawh ni ila rulh leh thuai thuai hi ka duh ve tho. Mahse nei miau hek lo i le, ka retheih vang a ni.

Thiante nena thingpui dawra han len châng a, man petu tur tihhriat taka thingpui leh a hmeh tui tui lamtu nih a, ṭhian kalpui te hrai (khilai)-tu nih pawh ka châk ve tho. Mi hrai nih reng te hi ka duh bik ngai lo. Mahse ṭhiante han hraitu nih ka tlin si lo. Chu avang chuan, mi min hrai nih fo pawh chu ka chhia leh ṭha hriatna chuan mawi a tih bik si loh avangin, ṭhenrual ka neih loh phah a. Ka kawm vang ni bik hauh si lovin ka tuallim loh phah a. Thiante zinga zahna ka hmuh phah fo hi ka retheih vang a ni.

Ka rilruin pawi a hai lo chungin dik lo deuh hleka hlep mai emaw, neih mai emaw, ei mai châkna emaw ka neih phah a. Cheng li cheng nga lekah ka hming ṭha hi ka hralh a. A ruka tuma hriat loha a kalral theih beiseiin ka kutkawih chiah loh thil tê tham tê pawh inthiam lo rilru reng chungin ka ei ta mai a. Ka rilru tak chuan kut tling lo ṭhil (corruption) a nih chu ka hai lo. Mahse kan khawsak dan retheihthlak tak avangin ka nep zo ngang lo a ni. Eng dang vang mah a ni lo. Hetia mi rinawm lo ka nih nachhan hi ka retheih vang a ni.

Ram thim leh ram thar hi ka vei lo a ni bik lo ve. Pathian ram zau nena thawhlawm thawh te, Pathian tana sum sen te hi ka hreh

bik lo. Mahse ka nei si lo. Nei ta lo napui chuan ka thawh ngai lo va, thawh lo na na na chu Kohhran hmelhriat pawh ka hlawh thei lo va Kan inah lah khawiṭam Kohhran Committee te chu hnai lo. Mi ṭangkai lo ka nih miau si chuan Nilai zan ṭantu nih pawh Gazetted Officer nih, harsat tluk zetin a harsa a. Tlin ta lo napui chu ka chhung-tlum deuh deuh a, Biakin ka hlat talh talh a. A tawpah phei chuan ringtu nun pawh ka pha ta lo va. Chutia ringtu nun ka thlahthlam takah chuan, a tir chuan Chawlhni-a Za-10 inchuhin ka la ṭumtla thei a. A lo rei deuh a, za-10 inchuh ngawt chuan ka hlim zo ta lo deuh nge, a tawpah phei chuan ka pai ta ṭiang ṭiang mai a. Eng dang a ni lo ve, ka retheih vang a ni.

Ka faten ichkha an zir ve thei lo va, sikul lut rual an la nih lain inhlawhfak a ṭul a. An inhlawhfak-puite lah chu nungchang zirtlak nei lo ve tak tak an lo ni si a. An seilena-in zir ta si lo chu an lo puitlin tikah pawh mihausa hnuaia inhlawhfak mai lo chu bak an nei lo va. An seilenna in chhung khur lah chu chengkawl hip ruahna ang leka kawrawng a nih si avangin, chung ka fate hmabak pawh chu retheih chauh a lo ni leh ta a ni. Keini ang mirethei tan chuan thin thawven ni a awm dawn lo ve.

Mi neinung leh hausate tual lim dan kan hmu ve phak ang lawi si a. An-sin leh fen angte kan han duh ve thla ri-rawk a. In chhung lam-eng ni mang si lo hian. Kan tangka hmuh chhunte chu sana lei naa leh kawr tha, mahni phu lo leh in chhung khur mawi phak loh lei nan te kan hmang a.

Neih chuang tiama mia Cinema an en laiin neih zawng zawngin ka lo en ve a. Thingpui dawrah chhungkaw ei tur chu mahnin ka inphar gui hrai ve chiam a. Mahse ka dinhmun min hre chiangtute chuan min lo nuih ru tet tet si a. Ka mihring ropuina chu ka hralh bo va. Ka rinawmna a len kiang a. Ka tlawmngaihna a thup bovin ka bengvarna a hliah bo ta. Tunah chuan mi rinawm lo leh mihual mal ka lo ni ta. Chuta chinah chuan ka tah hlawm [illegible] Mihringa chhiartlak kawm [illegible] lo. Fashion ka hlat deuh deuh bawk nen.

Rukru leh suamhmang nih thlengin ka chak ta rum rum mai. Mi tak lak leh mi pangngai min kawmtu leh min be lumlamtu tur an hla zo ta. Ka retheih vang a ni.

[MEICHHER June 1979-a chhuak]

23 KA CHHIAHHLAWH REPORT

Town Bus-a chuan 'man ka han pe tur chuan kei lo angin Rs. 20/- Note thar sen ham mai ka han phawrh dak ve thlarh mai a. Bus Conductor chuan Rs. 10/- Note hlui fe tawh leh Rs. 5/- Note thar tak leh Rs. 2/- Note pahnih leh duli min kir a. Mi kan hnih khat deuh avangin Note hlui leh thar pawh thleithla hman ta lo chuan a mi pek ang ng chu 'ka kekawr mawng ipte-ah chuan ka bilh lut ta ngawt a. Bus-a chuang duh leh tawh ngai lo tur ang hrimin ka liam ta vang vang a.

Thingpui dawrah ka lut a, thingpui mana cheng hnih tlang ka rek hnu chuan Bazar lamah naupang lehkhabu lei turin ka kal leh ta a. Kawng lakah chuan mi veivak an tam hle a. Chung mipui insul nuk nuk karah chuan hmelhriat pawh be lumlam hman lovin ka kal zel a. Ka lehkhabu lei duh Loboratory Note bu man tur ka han phawrh chuan, Bus Conductor min pek Rs. 10/- Note hlui tawh tak chu ka han phawrh a. Mahse chu 'sawm tlang chuan ka hnenah eng emaw tak sawi duh nei ni-awm taka ka hriat tlat avang chuan, hman hnuhnuna ka tih a thar zawk chu ka pe ta a. Khawi khawiah emaw ka len kual hnu chuan, Veterinary Directorate Office lamah ka then lut ta a. Chuta ka kal chu Ramhlun YMA Branch-in chanchinbu (Magazine) chhuah an tum avanga chuta thu tlem ziak ve tura min sawmna zahawm tak chu ka dawng hlauh mai a. Chu lehkha ka dawn avang chu nge ni, ka Rs. '10/- Note-in 'thu sawi tur neia ka hriat tlat nachhan kha. A hun takah kha pawisa 'khan a chanchin thulkhung rin hrilh duh neia ka rin avang chuan ka haw ta nghal a.

In ka thlen chuan ka cheng sawm leh Ramhlun YMA min sawmna

lehkha chu ka ipte aṭang chuan ka phawrh a, dawhkanah ka dah dun a. 'Chumi ṭuma chu Rs. 10/- Note thu min hrilh chu a ni tuna tlem ka rawn ziak tak hi ni. Chuta a thu sawi ka la hriatreng chu:-

"Khatia State Bank aṭanga min la chhuak ta kha rizai kawr lei nan min hmang ta kha a ni a. Kha dawr neitupa khan a tuk lawkah Daka parsal (parcel) lak chhuah nan min hmang zui leh ta mai a. Mahse Dakinah chuan ka cham rei ta chuang lo va, a ni la la-in CRP Captain (DSP) hnenah min pe chhuak leh a. He CRP hnenah hian ni 4 lai ka cham a. Ka pianna khaw lam mite ngang an nih avangin an ṭawng pawh ka hre ve nual a. Zan khat chu, chu CRP Captain chuan a kawr ipte-a Bag-ah min ak a. A ṭhianpa Captain ve bawk nen thingpui in pahin an titi dun a. Chuta an titi ka la hriatreng chu: 'Hei, nang chu Mizoramah i lo chhuak deuh hlawt a ni a, i rin ang a ni em?' tiin a han zawt a. A ṭhianpa chuan, 'A ram boruak hi chu ka rin ang a ni a. A mihring chengte erawh hi chu ka rin khum emaw ni, Kristian ram an nih avangin hmuh ṭhat ka tum lutuk pawh a ni mai thei,' a han ti a.

"Min aktu chuan, 'Kei pawh ka ti asin, mahse Mizote hian makna riau mai an nei a. Hei, an ram a buai avangin kan chuang chhuak a ni ber a. Sipaiin lo hrut nasa hle ṭawh mah se, an rilru hi eng emaw tak a ti a. A vau zawng chuan hneh chi an ni tauh lo mai a. Thawnawp an ni tawh na vang vangin an rilruah mi ngaihsanna leh chung enna chhe te mah hi an nei lo va. Chu-a-chhapah min la ngainep ta zaw mah mah mai a. Chuvangin, Mizote hi chungtlak tak leh hnehsawh taka dawr mi an ni hauh lo. Anmahni hi mi intivei leh hnam chapo deuh mai an nih avang hian, mi chapo leh intivei hi an ngai thei hauh lo bawk a. Mahse ṭawngkam ṭha leh thuhnuairawlh taka biak hi chuan thil an ngaihthiam thui khawp thung mai. Tin, an khawtlang nun hi a zalen em em mai bawk a. Hmeichhia leh mipa hi an piangphung danglamna bak chu kawng dangah an danglam tam lo hle a. Puipunna leh mi chhiatni ṭhatni te, in chhung leh khawlaiah pawh an lem chuang lo ni. Nula an ni emaw, mi nupui an ni emaw, an fimkhur dan

pangngai reng a. Keini tan chuan hriatthiam har tak a ni.

'Tin, kan hnam zinga awm ve ngai hauh lo an hnam nuna ka awh em em pakhat chu: Chi sang leh hniam an awm lo leh mihausa leh rethei inthleithla chuang lova, chhiatni ṭhatni-a an inpawh tlang vek mai hi a ni. Inten tih ang reng leh hna hnuaihnung thawk leh hna lian thawkte pawh hi, an Office lamah chuan danglam mah se, in lamah chuan hna thuhmun thawk ang maiin an intawllen leh thei mai bawk a. Heti ang hnam reng reng hi India ramah hian ka la hmu ngai lo. Tin, thian ngaina tak leh inlen pawh chi an ni a, an hriat ang zep lovin an inhrilh tlang vek a. Hei, kum thum ka awm ta a, Mizo Officer pakhat kawm ngeih deuh mai ka nei a, chu nen chuan kan leng dun fo ṭhin a. Ka awm rei tawlh tawlh a an hnam nun chu nuam ka ti tawlh tawlh mai. Pawl din te hi asin an awlsam chu ni, an chhuak khawm let let a eng pawl emaw hi an din leh mai ṭhin a. Hei hian an hnam inkawm ngeihzia a hrilhfiah ngawtin ka hria.

'Tin, nichina i sawi tak, Kristian ram an nih vanga hmuh ṭhat i tum ang a an awm tak loh nachhan kha ka ngaihdan chuan,: A mimir hian Kristianna hi an ngaisangin an la runthlak em em a. Mahse an Kristianna hian a thunun lo ni berin ka hmu a. Infiam miin Goal khung tum lovin khelmualah chet mawi tum ta ringawt se, chu ang deuh chuan Goal lam ngaihtuah chiah lovin an Kristianna chu inchei naa leh khawlai lenpuiah an hmang niin ka hmu a. Chuti ang ringawta sakhaw lakna chuan mihring nun chhungril hi a thunun zo tak tak bawk si lo va, chuvang chu ni berin ka hria. Hetia an hmeichhe ṭhenkhatte leh sawrkar hnathawk pawh, tin, sumdawng leh kawng hran hrana ei zawng pawh an depdet nachhan chu ni,' a ti a. Chumi thlenga an titi chu ka hre hman a, chu Captain chuan a Bedman chu sikret leiah a tir a, kei chu sikret dawrah min thehthang leh ta a. Sikret zuartu thingrem tê-ah chuan min khung leh ta ran a.

"Reilotê-ah chuan Mizo Driver pakhatin sikret a rawn lei ve a. Kei che-min-pe chhuak leh ta a, chumi ni chuan chang dang kan lovin a ipte-ah min dah a. A tuk chuan chu Driver leh a pu chu tum lawk

loh takin an inkhawm ve thut mai a. Thawhlawm an rawn khawn ta si, han thawh ve mai tur pawisa nawi a lo ak ve si lo, a kianga thute thleng nawi, nawi tur a dil labin tuman an lo nei bik bawk si lo, mi ui tak chungin cheng sawm chu a khawntu nula melh zuk zuk chung chuan min hnawh liam ve leh ta a. Chumi hnu chuan an Kohhran upa, an tangka vawngtu chuan an inah min hawn a, thingremah min kalh khung ta hmiah a. Ni khat chu ni danga min hawn dan loh tak hian ka awmna thingrem chu a han hawng sawk sawk a. Kei chu hmanhmawh takin min tham chhuak lawp a, a ipte-ah chuan min bilh lut nawk nawk a,. in chhungah tumah an awm ve lo tih ka hriatin min kawltu Kohhran upa fapa chuan min ru tih ka hre ta a. Manilomaha Pathian rawng ka bawl ve tawh dawn emaw ka tih nâk alai chuan tum lo deuh Atta Line lamah min liampui ta vang vang a.

"A ni la la chuan a tuisen lei nan min thehthang nghal a Atta Line-a nuthlawi emaw ni, pawnfen ipte-ah chuun khawr ting tawm deuh mailh min beng lut leh ta thung a Atta Line meuh chu a danglam hle mai, Pawla kawtchhuah an sawi ang deuh a ni a, mi tin hnam tin an leng zawng tih hla ang mai a ni a. Police bel kai lo atanga arsi kai thleng in fuan kawm a. Sumdawng hausa awm fu fu leh Contractor lah tlo bil lo, AO, BDO ni awm tak tak leh intivei awm fu fu pawh ka hmu nual mai. Tlangval thatchhe vak rawlai mai mai leh Burma sumdawng tawn tur awm bawk, nula hmeltha fu fu leh nuthlawi nge mi nupui ni pawh hriat loh tal duhdah fe fe site nen kan cheng zawk. Ka khawsak ret hman lut lo na chungin an chet dan a danglam thang hle mai! Rei ka awm hma-in min kawltu nuthlawi chuan Lunglei lamah zu tawih turin min ak chhuak leh ta a. Lunglei khawpui hausa hle chu bawk a, min hmaitu ka pi lah chu Track Front Sumdawng then lo luam mai bawk a. Selingah kan chawl a, ka pi chu min an lo hrethlo mai nghe nghe a. Mahse Selingah chuan Burma puan Levendei (Lavender) buang lai nan min hmang leh lawi a. Tum loh tak mai in Champhai lamah Tract Fall-load chungah kan intar chho leh ta vo vo thung a.

"Mizoram khawpui zinga ka hmuh chak ber pakhat Champhai lam panin kan chuang chho leh ta a. Mahse ka vanduai a siamin kawng akah min chhukpui a, sumdawng ngang a ni a, a kiu-kawna puan-:han batin kawithler min suartluan pui leh ta zar zar a. Nakinah chuan nula pakhat hian Cheng za Note kengin a rawn dawr a, chuta kir zingah chuan min pe tel ve ta a. Nula chuan a ipte chhunga ip (Money bag)-ah chuan min khung a. Kan vaiin cheng sawmnga pa-sarih leh pawisa sawmriat chiah kan ni a. Kha kan awmna bag chhungah thil chi hrang hrang kan inkhung pawlh tam fe awmin ka hria. Ka la hriat zawng chu: Rawmawl sava lêm chuang, hnawihsen leh darthlalang te bial leh samkhuih, thlalak leh a Negative, bil thei no khat awm vel leh kuva khawr vuai deuh tak leh Capstan sikret tlawn li la awm leh nawalh ral lam, tin. lehkhathawn tlan ngai chi (Due-letter) a sena pawisa 60 tih inziak leh Receipt pawh bun tawh leh Classic bu kan awm tlâng a. Kha nula kha Zokhaw nula-ah chuan a inti ve pawl tak nin ka hria. Mahse a ipah chuan rei ka awm hma-in an Headmaster lei an bat rulh nan min hmang leh ta a.

"Headmaster nupui chuan min kawl hleng hlawng na a, an sikul ho-tu SDEO (Sub-Divisional Education Officer) a lo thlen tak avangin sa ser manah min hmang leh ta a. Sa zuartu pawh chuan a tuk lek-ah Burma bawng kawi turin Tiaural lamah min liam chhohpui leh ta a. Mahse Burma ram chu thui kan thleng hman lo. Hualngo ram Tuidil-ah Burma sipai haw thla tur pawis thleng pum nan min hmang leh ta a. Chu Burma sipai chawl tur chuan a thingrem, a nau phurh chhunga a kawmawl thleh kaiah chuan a dangte nen min zep a. Chu a thingremah chuan kawmawl pathum, sipai kekawr pahnih leh kekawr-tlawn pahnih, mawza bun thum leh an in lama a chhungte lawm tur. puanthan tawi tê tê eng emaw zat, hanawhna hlo leh a nawhna, tin, pheikhawk hlo leh a nawhna leh tawnzau pathum leh a kekawte pa-hnih nen, Burma sikret bawm sawmli lai leh Burma nghaum (ngapih) fun leh nula saruak khial khual lem eng emaw zat nen chuan Tiau thlang panin min rawn phur thla leh ta hlawk hlawk a. Champhaia ni thum kan cham zan chuan, sipai Cinema enin nulate nen Ticket

manah min hmang leh ta a. Tichuan sipai kutah ka lut leh ta a Mahse a ni pawh chuan an Puja chakkhai lei nan Champhai Bazarah min thehthang leh ta a.

"Champhai dawrkai kutah chuan ka tawm leh ta ren rawn a. Chutu khawp chuan pingpei kual tam mahila chhiahhlawh a tana siam ka ni miau mai a, pute thu awih loh chana han chang ngam tur ni hek lo i le, an mi 'duhna leh chhawrna ang angah chuan i he lo va kal zel mai tur ka ni miau si a. Chutia Champhai dawrkai kuta ka awm ren rawn lai chuan, Champhai YMA-in Drama an chhuah dawn a, chu Dawrkai pa chu Ticket Rs 10/- man an ṭawn bel ve avang chuan YMA kutah min pe kawi leh ta a. YMA chuan pawisa an chawh leh lai tak mah ni se, a che chhuak zingah ka ṭang lo hlauh mai a. Nakinah chuan YMA Treasurer kutah min hlan fel leh ta a. Min dah ulukin min duat hle mni a. Ka awmna chu up hle mah se, ka bula awmte an thianghlimin an rimtui a ka ning lem lo. Atta Line nuthlawi kiangah awm ai chuan nuam tak a ni. A mi dahna hmunah chuan an pi an raina Holy Bible leh an pu Kohhran Upa thi tawh thlalak te, Matric Certificate leh YMA tlawmngai Certificate leh Sande Sikul Ekzam Certificate Pu Mena hming sign la chuang leh Bawrhsap A.G. McCall-a Kuli awlna lehkha hlui tawh tak te, Pastor Chhuahkhama hrilhfiahnabu siam hlui tawh tak te leh an upa ber sipai tangkapui leh Penstion lehkha leh Radio Licence leh in hmun Patta lehkha nen kan khawsa ho a. Chung bak chu awm pawh ni se ka hrereng ta lo a ni.

"Hemi ṭuma min kawltute chhungkua hi an fel hle mai. An pi leh pu aṭanga mi ṭha tlang leh nun ngil, Kristianna kawnga mi zahawm tak leh piangthar chhungkua, inti-piangthar surha lang si lo, mi tlawmngai tak leh inti-YMA khuk chuang si lo va YMA tum vuan tlat chhungkua an ni. Association leh Kohhranah Party Politics an la lut ve ngai lova, hotu nih tumin an khu ruai ngai hek lo. Mahse an tel tawhna-ah reng reng chuan hruaitu chan an chang pha zar zar thung si a. Ah hnena chen ve chu nuam hle mah se, chhiahhlawh ka nih miau si avang chuan, YMA chuan reilote-ah miretkei ṭanpui nan min

theh chhuak leh ta a.

"Ei nei lo leh khawsak harsa zual an thlan chhuah zing ami chhawmdawl ve tur chuan min tir kual leh ta a. Ka hrawn turte chhungkua chu mi khawsak harsa ve tak mah ni se, chu mi ṭhum ang ema ka ropui leh chawimawi ka hlawh ni ka la tawng teh bel ngai lo. Mi lo dawngtute nupa chu an rethei ve khawp mai a. An nu chu a bawrhsawm hle mai a. An pa lah mi chakvak lo a nih bakah a kebai lehnghal. Fa pakhat naupang tê an nei a. Mahse chuti khawp chuan an rethei ve na a, mi tlawmngai leh nun ngil tak, mi thil reng reng mahni kur zala tla duh hauh lo, mi kawngkam fanghma fahran pawh a neitu hriat loh hlana lo duh ngai lo an ni. Chumi ṭuma min lo lawm thiamzia mai chu (h)! A petute chunga lawm mah ni se, keini tan tak pawh a nuamin Rs. 100/- Note nih mai a châkawm. Kan vaiin sawm Note hlir sawm kan ni a. YMA hruaitute mit hmuh lai chuan an nupain min han chhiar a, an mittui a tla zung zung mai bawk a. An pa chuan ṭap rawl ṭeuh hian, 'Pathian chu fakin awm se la, malsawm che u rawh se,' a han ti a. Thingpui an neih tawk tualnuai sen hlang chu YMA hruaitute chu a thlit a, anni pawh chuan lawm thiam takin leh iai lo takin an in ve ta a.

"Keini chu min lawm thiam ngei mai. An nupa chuan min han chhiar leh ṭhin a. An pa chuan, 'Aw, hman lo theih a tan kan va duh tak che u em! Mahse kan hmang lo thei dawn si tak lo che u a, Pathian malsawmna zozai tak hi chu aw...,' ti vawng vawng chungin an nu chuan hnahthial rovin min fun a, a lukham hnuaiah chuan min dah ta a. Mahse a tuk lekah chuan A.O. Office lamah buhfai lei nan min hmang zui leh ta mai a. A.O. chuan chung fuhfai man tling khawm chu Aizawl hmunpui lama theh luh turin chumi hnu lawk chuan min kalpui leh ta a. Aw le, thu pawimawh tak dang sawi tur ka nei lem lo bawk a, a kip a kawiin sawi tawh lo mai ila. Aizawl ka thlen hnu chuan hmun tam tak ka tlawh leh a. Silchar pawh ka zuk thlengin ka lo kir leh a. A chang leh Bible Society Life Membership Fee-ah min hmang a. Chutia ka pingpei ka pingpei kual chhunga ka sawi loh

theih loh pakhat chauh ka han sawi leh ang e.

"Aizawl-a ka luh leh tawh hnu, Theological College zirlaiten Book-room-a thil lei nana min hman hnuah ṭum khat chu Pastor pakhat hian min kawl a. Chuta ka awm lai chuan chu min kawltu Pastor chuan, nupa chungchang thu titina-a a sawi ṭumin, 'Nupa chu inngaizawng reng tur an nih leh a it pawh init reng tur an nih thu te, inlawm thiam a inkawm ngeih tura a duh thu a sawi chu ka bengah a la cham reng ṭhin. Chu Pastor vek chu Air Ticket lei tura an nupaa Bazar lama an kal chuan Bus chuan manah min hmang a. Khatia Bus i rawn chuan ve khan i kutah vek min pe kir leh ta a ni. Min han en chiang mah la, ka nambar pawh i Diary-ah khan i chhinchhiah kha." a ti a. Kei chuan kum thum lai liam tawh a ka Diary bu hlui chu ka han en a, State Bank aṭanga sawm Note hlir ka lak chhuah, a phek hmatawng nambar ka chhinchhiah 50B 162401-162500 chu a lo chhuang kiau mai tak a. Chumi khawl tel zinga 50B 162427 nambar, rizai kâwr lei nana ka hman chiah khan a pu hlui chu rawn bel lehin, kum thum mual liam ta chhunga he a zinna khawvel a hrut kual dan chu min hrilh a ni.

YMA Branch RAMHLUN Annual Magazine 1980-81-a chhuak

24 HNAM INPUMKHATNA

Aw le, tunah bian HNAM INPUMKHATNA thu tlem han tihrik ve ka tum a. Inpumkhatna hi mihringte tana a pawimawh em em nachhan chu: Mihringte hi a huhova cheng chi, mahnia mal tlat ngai thei lo tak, midangte tel lo a nun nuam ti lo tak chi–a Siamtu Pathianin min lo duan tawh vang a ni. Amaherawhchu, midangte nena khawsa-ho thei tur chuan thil dang zawng zawng aiin INNGEIH TLANNA a ṭul hle thung a. Chu inngeih tlanna nei thei tur erawh chuan mahni ṭheuh hi intheihnghilh a midangte itsik lohna thinlung put a ṭul ṭhin. Tin, khawsa hova cheng za tur si kan inngeih miau si loh chuan inpumkhatna chu beisei phak a ni lo ang a. Chu bakah pawh kan nun a tihrehawmin Siamtu min lo siam dan pawh chu kan khawsak dan chuan a kalh nghal a ni ang. Chhungkua emaw, a nih loh leh ram emaw pawh chu lo ni se, inpumkhatna an neih loh hun hun chu an darh hun a ni ṭhin.

Tin, inpumkhatna hi rilru lama innghat a ni a. In leh lo chenna a hran avang ringawtin emaw, ṭawng a inan loh avang leh kan chenna leilung ramriin a daidan vang emaw, hnam khat nih loh vang emaw ringawtà inpumkhatna hi tlachham ta–ah kan inruat tur a ni lo. Chung inan lohna chu inpumkhatna daltu lah a ni hek lo. Keini Kristiante zirtirna-ah ngat phei chuan, "Mi zawng zawng nen inremin i awm ang u," tih kan Bible-ah kan hmu a. Tin, kan fakna hla siamtu pakhat chuan, "Aw hnam zawng zawng leh chi tin ṭawng tin hi, Van lal nau ang a ṭahna Kalvari-ah an dang chuang love," a ti hial a nih kha. Chuvangin, inang lo a inhriat tlatna hian inngeih lohna a siam a, inngeih lohna chuan inpumkhatna a tichhe ṭhin. a, inpumkhatna awm tur pawh a tibo bawk ṭhin. Chu chuan chhungkua a tidarh a, khawtlang a tibuaiin hnam leh hnam inkarah innghirnghona a thlen a, a tawpah indona hial a chhawk chhuak ta ṭhin a ni. Min siamtu-in angkhata chanvo min pek hi intihchhiatsak tum a, mahni chanvo chauh tihlal kan tum apiangin inpumkhatna pawh a keh nghal ṭhin a ni. Indopui pakhatna chuan hnam inpumkhatna a awm theih nan LEAGUE OF

NATIONS chu din lmah se, Hitlera chuan German hnam chu khawvela hnam dang aia hnam chungnung ni-a a hriat tlat avangin, hnam dang zawng zawng rah beh tumin Indopui pahnihna a chawk chhuak a Mahse chu Hitlera thil tum chu sualtu min siam dan kalh tlat a nih avangin a tawpah German hnamin a keh chhiat phah ta zawk a nih kha

Chuvangin, mahni hnam chauh chungnungtir tumna hian hnam inpumkhatna a tiseh thin a, a tawpah mahni chungah tuarna a lo thlen phah zawk thin. Aw le, tunah hian Mizote hi India khua leh tui niin, India-in 'Ka ram' ti-a a sah hual chhungah kan cheng a. Keini chauh hi ni lovin hnam dangte pawh keimahni ang bawk hian an cheng ve a. A tu ber mah nge India ber pawh awmr chuang lovin kan inpumkhatna chauh chuan hnam ropuiah min siam a, khawvel hma-ah pawh zahawmin min siam bawk a. Kan vaiin Dan laipui 'Constitution' pakhat chu vuah thangin roreltu (President pakhat) chu lu berah hmangin rorelna laithutthleng pakhat kan din hual tlang bawk a. Tin, chu kan vawn tlan rorelna chuan kan din leh tluk thu-ah te, kan thih leh dam thu-ah te pawh ang khatin kan chungah mawh a, phur bawk a ni. Hnam tam zawk leh lian zawkte chunga a mawh a lian chuang lo va, hnamte zawkte chungah a inthiarfihlim mai chuang hek lo. Chuti ang taka ro inrelna ramah chuan a eng hnam pawh chuan hnam pum tlukna leh din thu-ah emaw, hnam hmasawnna leh changkanna kawngah emaw mawh kan phur tlangin, tu tihtur bikah emaw kan papek ngawt thei lo vang. Amah Mizo Upaten, 'Kan dam leh tlang khatah, kan thih leh ruam khatah,' an lo ti thin angin, ramri khat hual chhunga awm kan nih inhreremgin, indaidanna rilru leh intibhranna thinlung pu suh ang u.

Chu inpumkhatna leh intelkhawmna rilru avang chuan, 'India phai Vai' kan tih 'mite chuan 'he 'Mizote' chenna tlangramah ngei hian an hnam chhanna lu an an phum tawh a. Arunachal ngawpui karah leh Nagaland tlangdung leh kawtruam hmun hrehawm tak takah hen an thisen chu an Yembaw tawh bawk si a. Tin, keini Mizo thlangval, 'Chhinlung chhuak' mite ngei pawh chuan ram tana nun pe-in Kasin

mir vur ramah te, Pakistan ral dai, India hmar-thlang ramri tawpah te tumah vuitu leh bawisawmtu pawh hmu lovin an nunna thaw hnuhnung ber chu an lo thaw tawp tawh bawk a ni. Chung mahni nunna hial pawh lo hlan duh a, mahni nunna thisen ngei pawh hmelhriat loh rama an leihbuak duh nachhan chu hnam inpumkhatna avang chauh a ni e. Tin, chung thil bak chu hnam inpumkhatna atan hlan tih leh tur chuang a va han vâng teh reng em!

Aw le, India ramah hian hnam hrang hrangte kan cheng a, chung hnamte chuan Dan leh hrai kan nei hrangin, kan chenna leilung leh kan ţawng te pawh a inang lo hle a ni thei e. Mahse chung thil chu inpumkhatna daltu a ni thei ngai lo. Tin, kan hmel put hmang te a inang lo em em angin kan sakhua chen pawh a hrangin a inang lo hle a ni mai thei Mahse chung thilte pawh chu hnam inpumkhatna daltu a ni chuang ngai lo. Nichina kan sawi tawh ang khan, kan hnam inpumkhatna leh inpumkhat lohna chu RILRU LAM a ni kan tih tawh kha. Inpumkhat thei a inhriatna thinlung chauh hian pumkhatin min awmtir ang a, inpumkhat lo va inhriat tlatna rilru bawkin min tidarh ang.

Nula leh tlangvalte pawh hi hnam hrang daih pawh ni ve ve mah se, inpumkhat theia an inhriat ve ve tlat chuan, inhmangaih takin an innei a. An damchhung hun chu hlim takin an hmang liam mai ţhin. Kuini Kristiante phei hi chu kan sakhaw zirturna-ah chiang takin kan hmu a. Kan thurinbu-ah chuan, 'Ka tlang thianghlimnah chuan intihnatna reng reng a awm tawh lo vang,' tiin. Chutlangah chuan bawngpate leh sakeibaknei vanglai te, chinghniate leh berampte, naupangte leh rulmukte pawh cheng za dawnin min hrilh a. Chumi hunah chuan sakeibaknei chuan a zia a thlak chuang dawn lo va, chinghnia pawhin ki a nei chuang dawn lo, Rulmuk tûr (poison) pawh a da chuang na hek lo vang. Mahse an rilru an thlak tawh dawn avang chauh zawkin an inpumkhat dawn a ni. Inpumkhatna nei tur chuan incheina thlak dangram a ngai chuang lo va, mahni ţawng thlhsan a ţul chuang hek lo. Rilru aţanga inpumkhat tumna chauh hian inpumkhatna a siam ţhin.

Chuvangin, hnam a lo inpumkhatna tur chuan eng dang mah kalsan a ṭul lo ve. Inpumkhat thei tura Pathian siam kan nihzia hi inhre chiang hlawm ila, inpumkhat tumna chauh hi inpumkhatna bul chu a ni. Inlak hran tum tlạtna rilru chuan, chhungkuaah te, pawl aṭang te, Kohhran leh khawtlang leh hnamah hian inpumkhatna a tichhia a. Inpumkhatna a chhiat phawt chuan chakna leh zahawmna te leh thiltihtheihna te a lo bo a, tuarna-in a zui a. A tawpah tumah ding chhuak lovin ral raihna thlengin a thlen ṭhin. Inpumkhatna chauh hi CHAKNA te, ROPUINA te ZAHAWMNA te siamtu chu a ni si a.

(A I.R Aizawl Station, Date of Broadcasting: 30th. March 1982 (7 00PM) Courtesey of AIR Aizawl Station.)

25 "DUHA PIANG LEH DUH DANA PIANG KAN NI SI LO"

Tuisik aṭanga mihring ni ve tura nu pum chhunga kan ruangam din a nih lai khan, hmeichhia emaw mipa emaw kan nih tur thu-ah, min hringtu kan nu leh pa te thu leh ngaihdan a tel lo a. Piangsual sa-a piang tur ka nih leh nih loh tur thu-ah emaw, ka hmel chhiat leh ṭhat tur thu-ah te, mihring piankena thil awm thei reng reng a chhe lam a ṭha lamin, khawvel mihring tu hi nge kan chunga uang ngam awm? Kan lo pian vena kawngah leh kan pianken thilah hian kan nu pa ngei pawh kan chungah an uang thei lo ang. Leia laite tumah hian rawn der pawh an hlawh lo a, mi fing ber pawh ṭawngkam ṭha pawhin a ngaihdan an zawt hek lo. Khawmualpui hnehtu sipai General hualsen ber ber pawh hi ka lo pian vena kawngah kher kher hi chuan lu lei ngam tur an awm lo. Anni chu sawi loh, KEI, a pianga ngeia ngaihdan pawh a tel ther tê si lo a.

Ka hmel lah hi 'artist'-ho emaw, 'cartoonist'-ho emaw-ten an duan a ni lo ve. Ka fin leh aṭ thu-ah lah 'Scientist'-ho emaw, 'philosopher'-ho emaw pawh an inrawlh chhin eih bawk hek lo. A nih loh leh

kan ruangam din turin tu 'Engineer' nge inchhuang thei awm? A nih ka ṭawng theih leh theih loh tur thuah emaw pawh 'Linguist' tu tal emaw an tel lo maw? Teh suh e, 'Physician' emaw, 'Specialist' emaw tal pawh han inti-pachuauva han uang der ngam tur pawh an awm lo. He thilah kher hi zawng lei chunga mihring, a tungchhova kal zingah tumah hi an intineitu ngam lo vang. Kei, apiang ngei pawh hian ka hnarngul hi ka duan a ni lo va, ka samzai kl at pawh hi ka phun a ni si lo. Siamtu-in min siamna kawngah hian min va han awl hneh-in kan theih a va han ngai lo tak em! Ni, chuti ang bawkin, mihring thuneihna pakhat mah tel lo va ka lo piang ang hian, ka tisa put lai ni pawh hi tumah rawn lovin, he tisa khawvel piah lamah a la liam leh dawn. Chu chu SIAMTU ruat vek a ni.

Tuma buaipui loh leh tisa leh thisen rawn lo va Siamtu-in kan nih dan dan ni tura min siamna kawngah tuman min buaipui lo mah se, kan lo pian chhuah aṭanga kan ral leh hun tur inkara kan khawvel hman dan tura Siamtu min din dan ang ang hi chu, a hmei a pa-in kan buaipui leh ta ṭheuh thung si zawng a nih hi. Hmel ṭha-in a hmel ṭhatna a buaipui laiin hmelchhia in a hmelchhiat a lo buaipui bawk a. Mi chak leh chak lo lahin an buaipui tawk an tlachham chuang hek lo. Mi thatchhia leh taima-in an buaina tawk an haihchham chuang lo va, mihausa leh rethei pawh an awl mai mai thei bik lo. Misual leh miṭhain an buaina khawp an hmuh laiin mi huaisen leh dawihzep pawh an awl chuang hek lo. Mi â buaipui a dang a, mi fing buaipui a dang leh chauh mai a ni. Hei hi a ni BUAINA KAWVEL a nihna chu ni. Mahse min Siamtu chu a buai ve hauh thung si lo.

Dam rei lo chu an buai rei lo deuh a, dam rei lah an buai rei deuh leh ringawt a. Siamtu-in min siam laia a buai loh tehlul aen, min siam zo te te a kan buai chai leh ta hle thung zawng a nih hi. Eng kan tih ang le, hei lo liama 'Khuarel'. Mahni duh dana piang lo, mahni duh loh dana mahni-a buai. Mahse mahni chu induh tak ni ṭheuh si-a mahni nihna lai tak mihringte hian, mahni duh thu-a piang

lo leh mahni duh dana piang kan nih lohzia han inhriat thiampui tlang hlawm teh ila chuan, mihring nih pawh hi tlemin a zangkhai deuh tura le. Mahse mahni duh thu ni lo theuhs mahni nihna kan chan theuh hi, mahni thlan sual reng ang hrimin kan insensak hlawm ang lawi si zawng a nih hi.

Siamtu-in a mi siam ang ang hi a lawm em em laiin, a siama-te zawk erawh hi chu, kan duha kan tih theih ang hrimin kan lo vui kualin kan lo phunmawi a. Kan thurawn pakhat mah la lo leh kan hmanraw pakhat pawh tel lo va. hmanraw ang khata siam tlan theuh mihring ni hlawmte hian, mahni ngei pawh inlaia insit ngawih ngawih ohung si hian, midangte chu an duh dan ang taka siam ni bik ta ang zia-zangin kan tawng a. Mihring piah lama kan taksa dintu-in min din ang ang hi kan inhriatthiampui hmaloh chuan kan ka kua-ah kan tawng mai mai thin dawn zawng a nih hi. Mahni nihna duh tawk loh avanga Siamtu min siam dan lai vanga invawrh san duhna rilru chin tawk nei lote chuan, mahni thiam inchantir chungin kan induh tawk lohna chu kan chapopui a.

A changin thenawmte nen kan inkar 'compound' ramri a sut buai chang lah a awm zauh bawk. Kawng hrang hrangah palai kan inthlak a. Duh ais hmaa chhungkaw darh hakna te. fatlum rokhawmtu mang mang pawh inpui luah thei lo va a per chhuah lap lap chang lah bo lo Kawmthlang te ina famo an lai viau laiin kawmchhakte inah farnu an lai lutuk bawk a. Nu-in ro tin a rel avangin pa chhungte lam an vui sep sep chang lah a awm bawk. Nu ân thiamin thenawm nu chungtlak lam a, "Nangnite chuan in nei a lawm," a han ti mei nei fiak bak hlak thin te hi. Mahse kan duh dana piang kan ni si lo. Kawmchhak nula fel tak chu fakin, "A taima si a, a sakhaw min a hmel leh kimtlang bakah a ruangam a hleitling si," kan tih tawh bera liamah tawktir, tawh mai awm. Mahse sawi kai ngai lo, "Kawmthlang nula erawh khu chu," kan han tikai kher te hi. Mahse kan lo pian vena kawngah tuman thu kan nei si lo. Mahni in iai tak e ti lo chuan

midang sit ta reng reng a. "Kei chu ni ila," kan la ti thei ṭheuh si te hian khawvel hi a hrilhfiah chiang ṭhin.

Mahni duh thua piang lo leh mahni duh dana piang lo mihringte hian, mahni duh dan chauh tun din tum a kan intlansiakna khawvelah hian, khawvel hi kan chenna tawk tura Siamtu-in a lo siam ni tawh mah se, kan duhdan hi kan thun kim vek hlei thei lo zawng a ni e. Min Siamtu-in a thil duh zawng zawng a dah kim hnuah keini a siamte zawk erawh hi chuan, Siamtu aia themthiam lo zawk tih inhre reng chung si hian, kan duhamna lei hian ṭawng tin tawng tang kan phuh chhuak reng zawng a nih hi. Kan thu awitu chauh mi fela ruat thin leh kan ngaihdan min ṭawmtu chauh mi dika ngai ṭhin mihringte hian, min khawngaihtu chu khawngaihnaa khat, min hawtu chu misual lailet der a chhal thin mi ni chungin, engtin nge Siamtu min din dan hi kan hmuh fiah theih ang?

A nih leh mihring ni ve tura ka ruangam din a nih lai khan, ka mizia ,leh ka pumraw chungchangah kei emaw, ka nu leh pa te emaw, a nih loh leh tuemaw tal hi lo inrawlh ve ta se, kan tan hian a ṭha zawk ang em? A nih loh tuna mihringten duhthusam kan tih ang hian lo piang thei ta zel ila, kan tan a ṭha zawk bawk ang em? Chuti ang a lo nih chuan, kan pian chhuah aṭanga mihringte chanvo hi a bo nghal ang a, ka taksa chunga ka zalenna hi khuaṭkhirh'n a lo awm bawk ang. Midangin ka taksa chungah thuneihna zau zawk a lo nei tawh ang. Chu ti a nih si chuan ka damchhhung ni hi midangte thuneihna chuan damchhhung 'Jail-ah' a tantir tihna a ni dawn si a. Chuvangin, tu duhdan mah tel lo va siam ka lo ni hi ka zalenna chu a ni. Chu zalenna chu nungcha zawng zawng leh fuliafate nen pawh ang khatin kan cheng za a, kan hlimna lungphum a ni. Chu ka zalenna chuan mi zalenna sadai a ṭhiah tik apiangah ka zalenna chu nek chepin a lo awm ve nghal ṭhin A tawpah phei chuan thuchhe remna hmaah thiamloh changa lo awmin khaihlumna leilawn thlengin min hruai ta ṭhin a ni.

Mahni duba piang ni lo va min Siamtu duh dan ang taka ka lo piang ve hi khawvela ka chanvo tiliantu leh min tizahawmtu, ka laka mi an inrawlh thuk theih lohna bul leh ka hlut vena awm chhun a nih avangin, chu ka hlutna ang chu piangsual leh ramtuileilo zawng zawngte pawh hjan ka neih tjat chiah chu an nei tih kan hre chiang ṭheuh si a. Zalenna aṭang ṭheuhin siamin kan awm a, zalen sa-in min hring ṭheuh bawk a. Chu kan intluk tlanna lai ṭheuh aṭanga mihringte hi kan inen thiam hunah chauh. mihring nih hlutna leh a nawmna a chiang ang. Chu thil chu kan inhriatthiampui rih loh avangin, hnam leh hnam indona te, intihṭiaunana leh chhungkaw mal ngei pawh a um dawh ṭhin. Chung thil zawng zawng chu, mahni thu-a piang lo kan nih leh mahni duh dana piang kan nih lohzia kan inhriat thiampui lohna avanga lo awm a ni. Thu inneihsak tawn hauh lo va piang kan nih ṭheuhzia inhriatthiampuina nei tawk lla chuan, mi, piangsual leh rual ban lote en dan pawh kan hiam deuh tur. Kan duh avanga piang kan ni lo leh mahni duh dana piang lo ṭheuh kan nihzia hi, mahni theuhah inhre chiang hle lla chuan, mahni mihringpuite laka nun dan tur leh piangsual leh rual ban lote chunga rilru put dan tur pawh kan thiam phah deuh ngei tur. Chu hriatthiamna chuan mahni mihringpuite laka khawngaihna a thlen a, hmangaihna a hring chhuak leh a. Chu chuan REMNA a thlen thin. Remna chuan hlimna a siam a, hlimna chuan THLAMUANNA a hring leh a. Thlamuana chuan thihna tur (poison) thlengin a pawlh dal tawṭhin a ni.

NGHILHLOH NAN
Gen. Conference Souvenir

YMA General Conference 36-na
1981. Lunglei

26. MIN TIRIANG EM MAI KA DI VE KHAN

Tlangval leng-lai lo nih ve takah si chuan, mahni hma zawna lo chhuak apiang azawng aza-a han vai hma ngawt thu lah chu a awm si lo. Mahni tawkah tlema nikhua ve deuh leh changkang deuh, tar hlumpui tur tawn chu a ruk tak chuan kan duhthusam a nih hlawm ngai hi. Neih sum leh kan chhungkaw dinhmunin a cho pha emaw, pha lo emaw, chuti ang chu ṭhiante leh tlangval dangte pawhin lungkham bera an lo neih ve takah si chuan, kei pawhin a chin hriat ve chu ka chak rilru ta hle a. Min sihhmuhtute lah chuan an fak em em ṭheuh mai si a. Ka hmelhriat chiah ve hmaa ka lo ral hriat dan aṭang phei chuan han beisei loh chi rual a ni lo reng a ni. Hei hi, thil a lo pawi tak hnua ka inthiam chawp lehna mai pawh a ni lo.

Ka ṭhiante zawng zawngin, "A hmelṭha-in a kawm nuam si, amah lah a induh lovin a tua-te pawh an nihna ang tawk ṭheuh leh an phu tawka kawm a thiam si. Tu lakah maḥ ui a nei lovin a pawk thiam bawk si a. Nitin, mi tê leh milian, hausa leh rethei ang khaṭa enin a kawm thiam ṭheuh mai a. Tin, hmelchhia leh hmelṭha ni se, an phu tawk lah a bai lovin an lawmna tawk tur vekin a chiau-au thei zel a. Chu avang chuan inleng chuangkai pawh a hmu-in a khawi tam thei na-ngiang a ni. Amah lah a hmel a chhe bawk si lo. A ṭawng duh-in rual pawl a thiam em em mai a," ti-a an sawi an sawi hnuah chuan, mahnia khawhara ṭhut reng ai chuan, ni khat chu zak deuh chung chung pawh a len luh ve zai ka rel ta a. Mahse hmelhriat loh lakah zawng tlangnel nghal mai chu mi zak thei lo tak nihna a nih si avangin, lo chuangkai ve ta pawh ni ila, a mawi tawka nun ka tum ang, ka ti-rilru ran a.

'Amah a kawm nuamin rual pawl a thiam e' mah ti se la, a vawi khatna-a han pawng ba sa ngam nghal ngawt chu mi pangngai leh mi a nileng lo tan chuan, tu chungah maha nundan mawi a nih ngai loh theuh hi. Tin, rual pawl thiam leh mi phungthlu, chhungkhat laina hui khawm thiam mi tak ni-a an sawi avang te hlei hlei chuan, mi

zahawm leh a laka fimkhur ngai tak tur a ni ang tih ngaihtuah rilru ran chungin ka inpuahchah ve ta a. Ka vanneih a siamin ka thianpa chuta leng ṭhang tak lungrualpui tur a lo awm hlauh si nen. Tin, ka sawi tawh ang khan, tlangval lo ni ve-in nula dang eng emaw zat ka lo rimin ka lo kawm ve tawh ṭhin a. Mahse tuna mi hi chu mahni tualkhatpui mah ni se, ka la len luhna ngai hauh loh a nih avangin a zah pawh ka zak deuh a ni, dik tak chuan. Tin, chu lovah chu chen khaw khata lo awm ve tawh si, ka la chuangkai ve reng reng lo pawh chu,' miin an fak a kawm nuam an tih tehlul nen, mi bengvar lo leh rual pawl lo tlangval nih ka hlawh tih ka inhriatin ka inzum (lo) hle bawk a.

Chu lovah tualkhat tlangval leh mikhual tlangval chena an chuankaina ih ber si, chu leh chen leng lo va ka lo awm avang pawh chuan, han leng ve ta hlawl ila eng angin nge min lo ngaih ang? tih ka ngaihtuahna rilru nen chuan ka inkhapthlu rei tu reng a ni. Mahse rual pawl lo leh mi burchhut tak nih ai chuan mi pangngai nih chu mi tinin kan thlan zawk ṭheuh hi. Chung thil zawng zawng ka dawn kual vek hnuah chuan, ka ṭhianpa nen kan thawk chhuak dun ta a. Chumi zan chu Chawlhni zan niin ka hria. Inkhawm zan te a lo nih bawk vang nge chu ka hre lo, zan dang ber aiin inleng pawh an ni lo angin an neih loh zan tak a lo ni hlauh nghe nghe a. Keini leng ve ngai lo han len ve zan awm tak pawh a lo ni a. Ani lah chu a lo awm temchang hlauh bawk si nen, kan tawng remchang kher mai.

Kei lah chu mi ṭawng duh lo leh mi titi hre lo ber mi ka lo ni chhap nen, ka kal tur ka insit rilruk ai mahin kei meuh pawh chu ka hlim ta phian a. Han ti leh ila : Ka kal tur chu, mi zak thei tak leh mi tlangchhuak lo keini ang tan chuan, chuti ang ina han chuankai ve chu a huphurhawm reng ang tih chu min ngaihtuahpui thiam ka ring. Mahni nihna lah zep thu cheng lo, kan khawsak te lahin a zir lovin ni tina ei chawp dapa khawsa mai mai ṭhin kan lo ni si nen. An lo mi ngaih dan tur dawn rilru ran chungin, 'zahfâkah lu em chhum suh' tiin ka

phawk chnuak ve ringawt a ni reng a. Mahse ka rin ang a lo ni lo tawp ta mai a, mak ka ti ngei mai. Ka tlangnel nghal mai zu nia, kei tak ngial pawh.

Ka vawi khat chuankaina a ni na vang vangin, a fin vang nge lah ka hre lo, mi a lo chiau-au thiamin min lo chhawnchhaih thiam ngang mai reng a. Keini ang ṭawngna tur pawh hre lo mihring pawh chu kan ṭawng ve bawrh bawrh mai a, kan sa le lu mai a, kan hlim ta phian a. Mahse chumi zan chuan ka len vawi khatna a ni bawk a, vawi khat lenna-a rei tak han len chu, ka tih vang pawh ni chuang lovin, Kohhran Thalaiin an inah ṭawngṭai inkhawm an neih dawn thu min hrilh a. Inkhawm bana nei tur an nih avangin inkhawm ban hla an sak tak mai bawk si avangin, keini pawh chu kan chai chhuak leh ta a. Chuta ṭang zawngin ka leng ve ta zeuh zeuh a, ka hmelhriat ve tak tak chinah phei chuan changdang kan phal lovin ka tâp ta rawt mai a, an tap-hrik reng reng ka ni ta hial a.

An sawi ang ngeiin, a zuna han uai fuh tawh chuan han thlah leh phal mai mai chi a lo ni ta awzawng lo mai a. Ka rilru-ah a cham ta rengin nula dang zawng zawng hnuchhawnin ani-ah chauh chuan ka rilru leh taksa leh neih chenin ka innghat ta hmiah a. Chuti khawpa a mi zial ât thiamna leh zawlaidi-in min phuar fuh hnu chuan amah chauh chu lungkham berah neiin a chhun a zanin ka ât phah chiai reng mai ṭhin ni berin ka inhria. An sawi ang chiah chu a lo ni teh meuh mai. An inlengte lah chu mahni chhungkhat leh thisen zawmpui ang vekin min kai khawm a. A tua-te pawh mai chuan engmah in-itsikna leh inhuphurhna rilru nei miah lovin, kan neih ang ang chu kan eiin kan bar tlang thei vek si a. Chhungkhat sa chu sawi loh a mi nazah zawng chu kan chhungkhat awm thei a ni ber mai e. Chuti em em-a a thiamna chuan, keini ang laisen lungmawl chu min ching zawi hneh kher mai.

Tichuan, nikhua a lo rei deuh deuh a, kei lah chu a hmel hmu lovin ni khat pawh ka khawsa thei lo chu a ni ta der mai si a. Mahni

duhber nena lungrual takah si chuan, midang ela han intuai hnuma han inchei pawh ṭul tawh hek lo. Kan el neih avang chauha lo induang ṭhin keini ang tan chuan, duhber nena inkawp fuh bera lo liamah inchei reng reng ka uksak tawh hek lo. An inah hlir chuan ka khawsa ta rawt a, a zun zam phuar vel a na kher mai. Mahse he thilah hian thil mak tak ka chungah a lo thleng ta. Chuti taka ka lo ât chilh takah chuan, ka nu leh ka pa pawh chuan an lo hre ta thuai a. Chuti khawpa an fapa neihchhunin ka duh ngawih ngawih chu min duhpui ta lo chu a ni. Mahse kei lah chuan ka nu leh pa mitmei pawh veng zo tawh lovin ka kawmserh phal mawlh tawh si lo.

Chutia ka duhber min duhpui lotu na na na chu, ka nu leh pa ngei pawh ni se, kan inkarah inngeih lohna leh innghirnghona te a lo chhuah phah ta a. Mualpho khawpa kan inhauh bual leh kan rik tak rum rum chang lah bo lo. Kei lah chuan ka pa sum leh pai leh kan bung rua chenin ka tihriral phah nasa rawh. Chutia ka chhungte nena kan inkar thu a lo chhiat phah hial tak avang chuan kan in ngei pawh chu nuam ka ti lo tan ta a. Ka haw lo ta zauh zauh a, ṭhiante ina ka riah tak lah awm, an ina chaw ei nghala ka riah chilh ṭum lah bo lo, a hmangaih theih hle mai. Chuti reng reng chuan ka khawsa ta a. Chuti khawpa ka ât chilh leh ka lungkham ber na na na chu ka tarpui tur nîn ka ring a. Amah ka duhnaah chuan ka tla hlum a ni ber tawh si a. Amah ka hmangaihna chuan ka mit a tidelin ka beng a tingawng zo tawh a ni ber ang chu, laina thurawn leh chhungte min zilhna pawh bengkhawn ta hauh lo mai chu. Kei lah chuan ka nu leh pa te ka tarnu leh fapa mal ka nihna ang a ka ro khawm tur zawng zawng ai pawh chuan ka thlang tawh zawk si a.

Zan-khat chu a mak khawp nia : 'Buichhia laih lonin a inpuang' tih ang deuhin han insawi ta mai ila. Ka ṭhianpa te inah ka riak a, Zanlaiah chuan ka han harh hlawl mai a. Ka ngaihtuahna chu a vak thuiin, ka muhil leh thei ta reng reng lo mai a. Ka muhil thei lo chu pawnah ka chhuak a, thla chu a eng lo na a, khua a tha-in van chu

a thiang em em a. Arsi sang tam tak mai chuan an hum hlui, kum sang tam tak ral ta a an lo luah tawh ṭhin kha luah sawn chuang hauh lovin an awmna pangchuam tê tê chu an ṭhut kim biai mai tih te ngaihtuahin ka ding reng a. Chung arsi atang chuan ka ngaihtuahna chuan keimahah min chhui lut ta a. Kei chuan ka duhber thlen phal lovin ka nu leh ka pa min hringtu ngei leh ka farnute, ka hum luah tur leh ka pa chanvo min pek chauh pawh ni lo va, leilung danin fapa mal ka nihna ang a ka pa ro khawmtu ni tura min vohbikna zawng zawngte tlansan a, chutia mahni ṭanghma chauh thlira ka hum tur ka chan phah mai tur chu thil dik lo tawp niin ka hmu ta tlat a.

Ka chanvo tur chu a chhia emaw a ṭha emaw, ka nu leh pa min hrin chhan leh tuisik atanga min enkawl seilen ang ngei a awm tur ka nihzia chu a lo lang ta uar uar mai a. Keia duhber chauh at chilh a lungkham bera neih a, mahni nu leh pa hial tlan chhuahsan tlakna tur a nih lohzia ka hmu ta a. Chumi zan la la chuan kan ina hawn ka chak a. Mahse zan lai laia hawn chu ni tut tuta ka hriat loh avangin ka mu leh ta a. Mahse ka mut a chhuah theih chuan loh avangin ka mu meng ta reng a. Ka nu leh pa min hmangaihna lam chauh chu dawn lovin, ka hmangaih berina min hmangaih vena lam te nen chuan ka khaikhin ta chiam mai a. Chu ka ngaihtuahna chuan van Pathian khi a au ta hial a. Chuta ṭang chiah chuan he an hla hi ka chham chhuak ta a ni.

Kha chén kha nangmah hmangaih avanga eng dang mah lungkham lovin ka lo inpumpek tawh a, nang hian eng nge min pek tak le? I duhawmna an sawi zawng zawngte kha bumna leh tawktarh lek a lo ni e. Sava thang kamtuin tawktarh a chah hian sava kha a hmangaih avanga tawktarh chah a ni lo va, thah a duh avanga tawktarh siam lek a ni ang hian, nang pawh hian, i kawm nawmna leh i phungthlukna zawng zawng te, mitê leh milian, mi hausa leh rethei, hmelchhia leh hmelṭha thleithla lo va ang khata i kawm thiamna pawnlang tak hi, i mi ei

chhiatna leh zuk ralna hmanrua mai a lo ni e. Mihring nangmah rawn kawmtu apiangte neih zawng zawng chhuhsakin an nu leh pa i tuithlar-tir a. An ni tin ei zawnna chenin i chhut chhiatsak zel bawk si a Heti ang em ema nunrawng hi ka hmu peih tawh lo che. Tan-ina hnuk luttu, chhungkaw buaina thlentu leh mi thisen pawh dâwt kang duhtu, mi heti zozai hian an buaipui che-in tualthahna hial i thlentir tawh a

Mihring tupawh alian atê sawi lovin, an neih zawng zawng ni se i chhuhsak a. Phillhmang leh suamhmang mai i lo ni e. A pawnlawia i thatna zawng zawng hi chhungril lama i mi ei chhiat theihna tura i tawktarh lek a lo ni tih ka hre ta. I zawlaidi chuan min tirui a, pawi-sak nei lo turin min fuihpawrh a, chapona leh intihveina hri chhia i thun a. I suahsualna tûr (poison) chakber chu lek chhuakin an thisen zam leh an thluakah i 'jection' hlum thâwm nen. Chuti khawpa nunrawng chu maw i lo nih? I lam hawiin vawi khat mah ka pen leh ngai tawh lo vang. I intihrimtuina chu ka hnimsak leh tawh ngai lo vang che Phungthlukna derin thenrual i hui khawm a, a tawpah invuak darhna bak ang nge a thlen? Ngul nei lo thang i kamah hian ka awk leh ngai tawh lo vang a, tumah awk turin ka phal hek lo.

Hremhmun meidila kal tura min zem â-tu leh hmelma tinreng min siamtu hi. Ka nu leh ka pa ngei pawh vawi tam an thittui ka tih-tlak phah tawh a. Vawi tam vangtlang hmaah ka mualphovin ka zah phah bawk nen. Chuvangin, nang leh kei hi kumkhua-in kan inhnim hnai leh ngai tawh lo vang. Heti khawpa nunrawng, mihring nunna pawh zahderna nei lova suasamtu hrim hrim hi chu khawvelin an mal-mak che tih ka hriat har avanga lo kawm ve mai che ka ni tih ka in-hmu chhuak ta e. Thi la, thisâwn rawh. Mipui mimir leh khawtlang-in an do rawn che a, Sawrkar lahin a hnatzia che hi. Mahse chuti chung pawh chuan i tenawmna chu i la chhuah zak chuang hek lo. Khawpui kawtthlerah an la mualphopui ngam chia, zah bosalin an la dangaupui ngam che hi i suahsual zah theih loh vang lek a ni.

Sorkar leh mipui chu sawi loh, pawl zawng zawng Kohhran leh YMA

chenin, VDP leh khawtlang ţhatna tura pawl ding reng rengin an hua chauh che pawh ni lovin, a dovin an do rawn si che a. Han kal hlek ila, veng tinah an duh lohna che au-hla chu 'signboard' tihrengah an tar khum kiau kuau che a. Chuti ang hrim hrim chu i dinhmun a ni tih ka lo hre har hi a pawi thui hman teuh hle mai. Mahse tunah zawng ka hre ta chia ka hre chiang ta hle mai che. Kaldai lal Belsazzara chuan a chhiaţ phah ţhak tawh che a, Israel lal tam takin Pathian kut an tuar phah tawh bawk. Khawmual leh thliarkar ram bung tina chengte huat i lo ni e. Mahse kei hian, keimah ngei hian, chuti khawpa mihring tichhetu, 'Hmelţhahmingthangi' ka lo ngaizawng chia, i zunah ka lo uai kha a ni a. Heng ka chunga thil lo thleng zawng zawng hi kan phu renga hmu kan ni e, 'MIN TIRIANG EM MAI KEI KA DI VE'KHAN.'

Ramhlun Br. Y.M.A. Annual Magazine 1981—82-a chhuak.

— xox ⁂ xox —

27. KRISTIANNA LEH HNAM HMANGAIHNA

Bible-a kan hmuh angin, khawvel leh a chhunga awm zawng hi Pathian siam a ni a. Chung a thil siam zingah chuan mihring chu amah anga siam leh a thil siam dang zawng zawngte chunga thunei tura a din kan ni. Takaa tana mihringte mamawh leh ţul tur reng reng chu lei chungah hian a dah vek a. Ei tur te, silhfen leh kawng danga mihringte mamawh chi reng reng chu, leilung aţanga hmuh leh leilung hrin vek a ni. Tin, mihring chauh erawh hi chu, Pathianin, "Awm rawh se," a tih aţanga lo awm ve ta mai a ni lo va. Amah Pathian ngeiin ama kuta thawk chhuakin a thaw aţanga nunga siam kan ni. (Gen. 1:26-2:7) Chuvangin, kan nunna hian Pathian a zawm tlat a, a thilsiam dangte chunga thuneihna min kawltir angin hmangaihna pawh ngah bik turin min duh a. Tin, mihringte pawhin Pathian thilsiam chunga hmangaihna nghah chu kan bat tlat a ni.

Chu Pathian siam leitung hmangaihna chu 'ram hmangaihna' kan tih thin leh 'hnam hmangaihna' kan tih thin hi a ni a. He tawng hi Politics tawng a ni chuang lo va, Politics hrin chhuah pawh a ni hek lo Amaherawhchu, Politics atanga mlin ram leh hnam hmangaihna hna thawh thin avang erawh chuan an lam ri nguh chauh a ni zawk. Mi in 'Politics a chanvo a neih avang emaw, a inhnamhnawih avang emaw a ram leh hnam hmangaih chi a ni lo va. Ram hmangaihtu tak tak erawh chuan Politics hi a ngaihtuah mai thin a ni zawk. Chu pawl chu, Party-ah a inhnamhnawih tihna a ni chuang lo. Hnam hmangaih na hi Party-a innghat a ni lo va, Party hi hnam hmangaihna-a innghat zawk tur a ni. Hnam hmangaihna-a Party a innghah loh chuan, chu Party chu 'Party suak' a ni ang.

Chuti ang bawkin Kristianna hi Pathian innghahna a ni lo va, Kristianna dik tak chu Pathian-a innghat a ni Pathiana inngha mi chuan Kohhran a ngaihtuah tel thin a, Kohhran ngaihtuah ringawt chu Pathian ngaihtuahna a ni hek lo. Pathian chu Kohhranah a innghat lo va, Kohhran hi Pathian-ah a inngat zawk tur a ni. Pathiana innghat lo Kohhran chu 'Kohhran suak' a ni. Tin, Kristianna dik tak chu, Kohhran pek a ni lo va, Kohhran (Denomination) hrin pawh a ni hek lo. Chuti ang bawkin hnam hmangaihna tak tak chu Party pek leh hrin a ni lo va. Party chu hnam hmangaihna bunlawkah chauh a hmang zawk thin. Chuti ang bawkin Pathian thutak zawmna rilru chuan Kohhran chu, chhek lawkna bubzam ang lekah a hmang thin. Party atchilhna hi hnam hmangaihna a ni lo angin, Kohhran atchilh pawh chu Kristianna dik a ni na hek lo. Hnam hmangaihna dik tak leh Kristianna dik tak chuan, Party emaw, Kohhran bil emaw rawngbawlna a ngaihsak hman tawh ngai lo va, theih pawh a theih ngai hek lo. A pahnih hian kal dan inang tak, innghahna thuhmun, rawngbawl dan erawh chu hrang daih si a ni.

Hetiang hian han sawi fiah leh zual ta ila: Mahni in hmun lo ram chu mi tinin a tichha theitu laka ta humhalh kan tum thin a. Tin, kan

tuaihnumin a ṭhatna tur kan ngaihtuah ang hian, khawvel leilung pawh hi Pathian min pek, a neitua dah, hotuber tura siam kan nih a hnuah, a chhiat a ṭhat thuah kan mawhphurhna a ni ta lo thei lo va. Chu chu keini Kristiante mawhphurhna a nih si chuan, kan rin Pathian avang chauh pawhin ram leh hnam hmangaih chu kan bat a nih chu. Mahse hnam hmangaihna chu keini Kristiante chuan kan Kristianna aṭanga thlira kan hmuh fiah a nih vanga Kristian lote chu chiang ta lo an ni chuang bik hauh lo. Ram hmangaihna hi Kristianna aṭang chauh a chiang a ni lo va, kan thurinbu (Bible) hian min lo hrilh chian tawh em avanga hmu hma bik deuh tur leh chiang bik deuh tura ngaih kan ni. Chuti chung pawha la chiang lo kan nih fo chuan, kan Kristianna pawh a la chiang kak lo deuh ang tih pawh a hlauhawm thei.

Israela fate chuan an ram chu an biak Pathian pek a nih an hre chiang em em a. Chu an ram Pathian pek chu a leilung a hausak leh hausak loh lam an ngaihtuah lo va. An hnam tlem leh tam emaw, an chak leh chak loh lam emaw an ngaihtuah lo va. An chanvo tura Pathian pek a nihna chauh ngaihtuahin, an ram leh hnam chu an thlir tawp mai a. A chhunga awm zawng zawng chu 'kan ta' an ti a. Mi ram ropui tak tak leh hausa zawk pawh an awt chuang lo va, nuam lah an ti bawk hek lo. Sala an tan lai pawhin an ngai ngawih ngawih a, an rama Pathian an fakna hla chenin mi ramah chuan sa thei niin an inhre lo hial a. An sal tanna Babulon lui kamah te chuan, an ram ngai chu ṭingtang fahran pawh tum zai rel peih lovin an ṭhu a nih kha. An ram an luah lehna tur a nih dawn phawt chuan an sum leh pai zawng zawng pawh chan an hnial lo va, an hun khawhral lah pawi an ti hek lo. An in leh lo an hlan ngam a, anmahni mimal hamṭhatna um ahnehin an nunna ber pawh an dahkham zawk ṭhin. An ram an luah leh hma pawhin, an ram theihnghilh ringawt ai pawhin an kut dinglam chan an thlang a, an hriatreng loh ai chuan ṭawng thei lo piangsual nih pawh thlan nahawm zawkah an ngai hial a nih kha. Chu chu a ni, ram leh hnam hmangaihna tak tak chu.

Chuvangin, keini Kristiante rilru-ah chuan, kan Pathian min pek kan

ram hi buap zo lo va, kan Kristianna kan kalpui vaih chuan, 'Sakhua-in a ngek a hlawh' tih Mizo upa thufing chu kan nihna dik tak a ni ngei ang. Kristian khingbai, Pathian min pek sa pawh hmangaih lo, kan chenna tura ram min buatsaihsak pawh ngaihsanna chang hre lo Kristian pangkhing tak kan ni ngei ang le. Ringtute chu Chanchin Tha hril tura tirh kan ni a. Chu Chanchin Tha chuan leilung leh a chhunga chengte hnena Pathian min siam chhan thu hril leh a ram min pek humhalh tur kan nih hi kan ṭhelh fo ṭhin. Thilsiam zawng zawng hnena Chanchin Tha hriltu tur kan nih si chuan, ram emaw, hnam emaw chu kan hmaih ngam dawn em ni? Krista chhandamna hi Thlarau lam thil chauh a ngaihna hi, Krista zirtirna him tawka 'ngaihna avanga zirtirna kan dawng kumkhua dawn a nih chuan, a va han vanduaithlak dawn em? Krista chu kan thlarau chhandam turin a lo kal ngei a. Mahse amah ngeiin a sawi angin, a tirtu a Pa duhzawng chu a leilung siam leh a chhunga chengte chunga thuneitu tura mihringte a siam chhan anga a neitu nihna an chan theih reng hi a ni si a. Chhandamna chauh hi Krista zirtirna ni-a pawmtu chuan, Krista zirtirna a pawm kim lo a ni ang.

Judate chuan Pathian kaihhruaina chu tisa thil leh leilung luahna chungchangah an thluk a. Chuvang chuan Messia lo kal tur pawh an ram thawvenna lam tur chauha thlirin an lo hmuak a. Mahse Krista a lo kal meuh chuan Thlarau chhandamna chu ram chhanchhuah lam ai chuan a tum bulpui zawk a rawn nih takah si chuan, an ṭhelh ta angin, Kristiante pawh hian, Krista chu Thlarau chhandamtuah chauh kan puh pumhlum a nih chuan kan ṭhelh ve tho ang. Kristiante chuan Krista rilru, a Pa duhzawng ti tura lo kal a nih aṭangin, a lo kal chhanah kan chhui lut tur a ni. Pathian hian, ringtute chu Kohhran pawl (denomination) angin a ko lo va, hnam pawh chu Party angin a ko hek lo. Amah hmangaihtu apiangte chhandamtu a ni ang. Party ni lo va a hnam siam hmangaihtu apiang chu, an hnam nihna angin a tung ding zawk ṭhin. Krista thil tum chu Kohhran pawl rilru zim takah a leng lo va. Amaherawhchu, Kristian nihna angin eng pawlah emaw

chuan mihring danin a tel (identify) chauh zawk ṭhin angin, hnam hmangaihna rilru pu mi chu, Party bil thlarau zimte (feeling), ar kho khuh ang mai a khaw hawi zau thei lo leh ram leh hnam thlir pha lo va inphum pilna laka chhuakin, Party chung lamah Party-a awmte huap phak bak thlenga rawngbawl turin hnam pum chu ang khata enin hnam tan a thawk ṭhin.

BESY MELODY Magazine 1981—82-a chhuak.

—oxo- ❁ - oxo--

28. FAM TA LO CHU

(Thangphunga leh Rohrenga chu inkhawmchhak-kawmthlang an ni ṭhin a. Hun rei fe an inṭhenawm hnu-in, a kawmchhak zawk Rohrenga chu a pem ta a. An inṭhenawm lai chuan an inkawm ngeihin 'Kawmchhakpa, Kawmthlangpa' ti-a inko mai ṭhin leh a chhun a zana inlen tawn reng reng an ni a. Rohrenga pem hnu kum sawm laiah chuan, a kawm thlangpa Thangphunga chu Rohrenga te khua-ah chuan a va zin a. Khawlaia nula tuichawi hnenah chuan—)

THANGPHUNGA : Chemte, khawi i hi nge Rohrenga in?

NULA : Tu Rohrenga maw? Sakhi awk thei Rohrenga zawk nge i tih a, Pem-Rohrenga?

THANGPHUNGA : *(A han ngaihtuah leh hlek a, a kawmchhakpa chuan sakhi a awk theiha a hriat loh avang leh pem thar zawk ni-a a rin avangin...)* Pem-Rohrenga *(a han ti ngawt a.)*

NULA : Thlerpuiah hian chho zel la, dinglamah pum a lo awm ang a. Pum chhakah chuan peng a lo awm ang a. Chumi-ah chuan phei la, râp-in a lo awm ang a, chuta ṭanga chhiar chuan in lina a ni ang.

THANGPHUNGA : Chemte, a nih aw, ka lawm e, ka bo bil tawh lo'ng e.

(Thangphungan Rohrenga in a thlen chuan, Rohrenga chuan paikawng a lo tah mek a, a kawmthlangpa Thangphunga a hmu phut mai chu .)

ROHRENGA : Aw ! Kawmthlangpa lah ni reng mai ka ti ! Engti tiha heng lam lam rawn thleng ta che nge i nih? Khawnge chibai i han inbuk hial teh ang. Pawihai a awm ta chu a ni lo maw?

THANGPHUNGA : Zengmah pawi dang awm lo ve. Kan ṭinhmuh lohna nikhua a lo rei ta a. Chu-achhapah khawsakna sul a lam a tamin vah harh pahin ka lo zin khawthawng mai mai a nia Le, zin ve tak lemah si chuan, phurhhlan ilo leh vawkte te pawh kan lam pah a ni zel ang chu ka ti. Kawmchhakpa, hei in chhungkua chu in ṭhat lai a nia maw?

ROHRENGA : Tawng thu chhe lo, tunlai chu kan pang dam ve lai tak a ni. Tlem lai khan kan nu a thei lo deuh reng a. Mahse tunah zawng ani pawh a thei ve leh ta. Lamhnaiah vawkchaw a va la ve ta a nih kha. Nangni lam zawk, in chhungkua in theih tlan lai a ni em?

THANGPHUNGA : Keini pawh ṭawng-khawlo ni suh se, kan kum ṭhat kum tak a ni ve. Hritlang hnaptui fahran phei hi zawng mihring kan nih chhungin sawi thu cheng lo. Khum beta kan tluk loh phawt hi chuan ding chung nâ ngang hi a ni a, a zia-awm. Nikum zet erawh kha chu kan chhiat chhuah kum a chhuak a, nâ leh nâ hlirin kan inkahpupchaw zut mai a. Khua a var lovin kan kum lo teh asin.

ROHRENGA : A nih tak chu maw le ! A nih tun ei laiah hian hawp in thar em? In khawtlang eng nge in an?

THANGPHUNGA : Khawi lam riangvai-ah. Sawi leh sawi hnu, a vah laiin 'kan thiampuipa rulin chuk' tih ang maiin kan tlangval a han inherh phawt a. Nikum khua lah kha khati kha a ni a. Ruahtui tlak hma kum tak mai a lo ni nen, ni hluiah lo kan hal

hman ta si lo. Ni tharah mah chuan ni thum lek sa-ah kan rawh ve ta ringawt mai a. Sanghar ar rawh ang lekin, a vate fuk chu sawi loh, a chung pawh a hawl fai zo hek lo. Kan khawb chhuak zo ta lo va. Buh chi tlak loh kum tak mai a lo ni nen, ṭin thum chauh an phum thei a. Thlawh hunah kan monu-in nau no a han pawm zui ta. Kan nula, thlawhhma kan lak kep e kan tih lah chu, tum loh takin kan hralh lo thei si lo nen. An ṭul lutuk hlo thloin an riak a, ram riah an ngeih leh si lo chu sikserhin a pumthluk zui ta bawk si a. A ! nikum zet chu, 'Chhechhunga' kan ni ringawt mai.

Kan chhungte hlawm lah kan ti-hah na rawh. A khata khata inpuih zawhzai sen ni hek lo le. Pawhchhiat dawn lam hnaihah kaichhan kan la ta ringawt mai a Eng emaw ti ti chuan kan dah ve thei ta ṭawk a. A chu a chu thu dang, buh hri ṭha lo, kumthu bawhin a dum zul mai a. A hmin han ṭhazia ni hek lo, a arngeng nen, a sisawp a sisawpin kan beng liam ta mai mai a. A ram haw zawngin phur diat phur sawmnga emaw tur chu an chlawhchhampui ta a nih kha. Nangni zawk hi ei in nei em?

ROHRENGA : Eng ang bik suh ei. Thlawhhma lak uar lo khua kan nih ahnu-hmanah kan ram ṭhehin zir hek lo. Ram hi kan ei da tawh reng reng bawk nen. Thlawhbaw ṭulno kan khâwng a, ramchang leh tlema upa deuhte chu ni se, a enga pawh ni tur. Kan ram bawh enin han intodelhzia kan ni lo ve. Keini tak hi chu a zia-awm pawl kan ni ve mai ang chu, buh thar manna khawp zawng kan thar ve a. A khawtlang thu-ah chuan, han inthei sem ta diah ila, hlo thlawh chhung ei pawh kan thar lo vang.

THANGPHUNGA : A nih leh, in naute kha inmualvawm hrangin an awm ve hlawm tawh chêk ang a maw? Tunah hian engti khaw-sa nge in nih?

ROHRENGA : Awm ve tawh e. Mahse kan upa ber kha chu khiti lai Bahzar veng-ah khian 'Ka indang ve e,' a ti a. An chhargchhiat berh lai takin a nupui fanaute a thihsan hlauh mai a. A fate an la te si a, an nu ho chuan an khawsa ve naw naw a. A nupui chuan a fate chu a ṭulpui dawn ni maw kan ti a, kan theih ang tawk tawkin kan peizawn tlang a. A nupui chu hmeichhe hna zal mi tak mai a lo ni hlauh a. A fa tê ber pawh tunah chuan a fehsan theih ve tawh a, a upa ber chu tunah chuan se en rual zet a ni ve tawh e.

Tin, kha kan pem laia kan upa ber dawttu, thingṭang kuai rual vel a nih laia pem kan nih kha. Ani kha chuan pasal a han nei ve a. Mahse an inhamtawng lo a ni ber ang chu, sumchhuah a ngen fo mai a, kan chhuahsak ta nge nge a. Thisen pal hman lo-in an inṭhen hlauh a. Kum khat emaw kan han kawl leh a. Rei a len leh hma-in rawn duh der ve tawk an awm a, kan kaltir ve leh ta mai. Tunah chuan fa pawh an nei vc leh ta.

Tin, chumi nau leh chu, kha, lal pitarin ka pa sakei kah chawia a sak 'Kaphranga' kha a ni a. Kumin ṭhal khan nupui kan lamsak ve a. Fa an la nei rih lo va, an nupa-in an feh ve leh ta nih kha. Chumi nau leh chu nula kan kawl a. Ani pawh remchanga kal mai thei chu a ni tawh. Mahse zu duh mauh rih lo va. Kan phu loh tak tak pawh inleng a hmu asin maw le. Mahse zu duh rih hauh lo va! Chuti tê mai chu kan khawsa chu a ni a. Mahse ka sawi tawh ang khan, kan tute pa ho loh kan hnenah an cheng chawt hlawm a. Annin min tichhangchhe deuh e, tih thu lo-ah chuan, keini chhung khawsa ngawt chu kan hulhar tawh khawp. Nangni zawk kha, in naute kha an invawm darh ve tawh hlawm ang maw?

THANGPHUNGA : Tunah chuan keini pawh ek vuak pherh ang kan ni ta! Kha, kan upa ber kha chu in awm laia vai lem chang

kha a ni a. A nupui fanaute nen an awmna lamah an khawsa a. Tunah chuan belthum a kai ve ta a. Fa pathum a nei a, an awmna hmun pawh khawi nge maw an tih kha le, an vai khaw ram hming hi ka hrereng ve thei thin lo. Kha mi nau khi nupui neiin in-hrang a chang ve a. Kha, kan kawthmai Kungbawnga in hmunah khan an awm a. Chumi nau leh chu, in tlangval Kaphranga nena inrual chiah an nih kha. Kha mi kha a nia nikuma kan hralh e ka tih chu. Kan remtih chiah hma-in an lo laklawk ve tawh si a, han remti lo ngawt dawn ila, a chan chhe zawk tur kan ni dawn si a, kan kaltir ve ta mai. Midang chu kan la awmpui hlawm a. Famo kan nei a, fa pakhat an nei a. Kan tê ber chuan ram a la ṭang lo deuh.

ROHRENGA : A nih tak chu. Zu thawkawm khawp che u. Keini zawng kan tute pa nei lo hian min tichhangchhe em a lawm maw le !

THANGPHUNGA : A ni ve bawk ang chu, pi leh pu neih manah, an lo fahrah tâk si-ah chuan in mawh chu a ni ve miau si hek le.

ROHRENGA : A nih leh sialte kha in la vulh tluangtlum ta zel em?

THANGPHUNGA : A hming chauhin kan la vulh. Tunah tak hi chuan a pui no hruai lai leh a lá kan nei a. Tin, a pa 'khuang kan rual' tih ang hi kan nei bawk a. A dang chu kan tiriral zo tawh. Upa-in ranpui leh ran tê vulh kawp chu a hmuingil lo zawk a awm duh e, an tih chu ka lamrel khawp mai. Kokar a tawk fo mai a, a chang leh sapui kutah a thi bawk si nen. Chuvangin, tlem laia kan upa ber vailem chang chu a nupui fanaute nen an lo chuang chhuak a, inhmuh a khâtin chhungkaw kima inhmuh manah kan sechal chu kan talh a. Ram daia ring rawlh leh zan khat thila sarep chang thei mai ngang hi a ni a, kan ui phal ta lo mai.

Tin, a pui pakhat chu kan ei nei lovin kumin vahsan lak tirh

khan ṭambarah kan dek ral bawk a. Ngawi teh, Kawmchhakpa, ranpui vulh pawh an khap dawn emaw ni, kan la tihral zawh vek mai awm hi maw.

ROHRENGA : Chuti ni se, a nih kumin lam te, khawi lai ram kha nge in neih hlawm le?

THANGPHUNG : Keini tak chuan, kha i la hria ang a. Lal pitar thih kuma kan thirdeng lo hlui kha a pumin kan hlawm a. Kha mi bakah khan ram lam kawr kha kapin, a lu lamah therhlo hmun atan ngawpui khawng zet tawh kha tlem ka ṭuk belh a. A mawng lamah mual hlawm inzingzum buh-hak mual kha tlem ka hlep tel a. In lamah crawh chuan thirdeng lo ri hlui zelah hlai chhovin ar-lei han su-in ka invalh a.

Kumin zawng khua-in a zir a, kan hal fuh deuh bawk a, tunah le, buh mitmei a la lang chiah rih lo va. Tuna a lan dan maiah chuan a khawtlang thu-ah pawh, zuvaten zah a ngaih a, ruahtui lamin a zir bawk chuan, khual kai lo va khawtlang intodelh thei awm hmel zawngin kan lang e. Mahse buh hi zawng a seng a hun hma loh hi zawngin tichhe thei apui a tam a. Khua-in min rengdim thiam teh phawt se la le.

ROHRENGA : A nih khawtlang rorelna lamah te khan i la inrawlh peih em?

THANGPHUNGA : Peih loh theih pawh ni nghal lo chuan. Ka pha ngial chung pawhin min pêm buh bel leh chawt si ṭhin a. Zawhte upata upa, hotu tawng tur leh mi biang han be tur lahin mi an namseh zel bawk si nen. Ka pha zo ngang lo va, ka han ni ve leh ngawt ṭhin a. Mahse Kawmchhakpa, tunhma ang chuan ka phusa peih ta lo. Siali khaw mawiah ka ṭang ve mai mai chauh a ni. Upa tha ṭhum lam kan lo ni ta a, tunah chuan a serh thianah ka ti ve mai mai a ni. A thuhrimah keini ang rual tan zawng rorel thiam a harsa ta. Thangthar duh dan pawh kan

pha ta lo ve. Mi an awm loh aleiah 'lal a bovah hlcimualrang a lal' tih angin kan han ni ve leh rawih ṭhin a. Ka peihpui ta lo ve.

(Chutia an titi lai tak chuan Rohrenga nupui Thanghnuaii leipui kal chu vawk chaw tur phurin a lo hawng a. An thenawmpa Thangphunga a hmuh veleh ..)

THANGHNUAII : Aw, aw, âw! Tu pa roh chu, Dawla pa zu ni roh reng a!

(A phur chu an pan a chawi thlaksak a, a hnam chu tuium hun hmun hnaih ber bana sakhi ki-a a ban pah chuan...) Khawnge, i han inchibai teh ang. Engti zai ziaa heng lam lama i hmel te kan lo hmuh tak khiah chu?

THANGPHUNGA : Inchibai tuk e maw. Dam e, kan ṭhat ve lai tak a ni e. Thangdawla nu pawh tunlai chu a nulat ve lai tak asin. Kha chen lo inkawmchhak kawmthlang ve lem si kha, inhmuh te pawh a chakawm leh tawh a. Chhuanlam siamin ka lo zin khawthawng ve mai mai tak tak a ni. Vawkchaw i va han duhthawh ve, vawk vulh lai eng ang nge i neih?

THANGHNUAII : Sawi tlak ka vulh lo, a pui ka vulh a. Hmanni khan no a ṭheh a, pariat a hring a. Tunah chuan chaw an la ban lo deuh. Chu bak chu puahtu sum nga che che hi a ni leh mai. Dawla nu zawk, ani kha vawk a vulh thei a?

THANGPHUNGA : Ani pawh vawkpa a mal vulh a, tunah chuan sum ruk tualleng tih ngam zet hi a ni a. Ani rau rauah a vulh len ve chhun a ni awm e. Chu chu a lam maw le, kan rona a rei tawh si a. Hmeh hlum mai kan duh tawh a, a thlaktu vawkte kan nei si lo. Khawtualah lei tur a awm si lo va, vawkte zawn chhuanlamin ka lo zin ve rawih a. I vawkte chu lak hun tawh se awlsam mai tur.

THANGHNUAII : Teh tak e. Mahse vawkte zawng a awm ang, khawlaiah ka hmuh diah diah hlawm kha.

ROHRENGA : Thanghnuai, ar eng ang i ge i neih? Hei, Kawmthlangpa lo zin ve chhuna ar pawh a hlawh lohvin kan zin ve hun chin lo talh duh nang le!

THANGHNUAII : Talh tuk e, ani meuh meuh lo zin chu árpa chhiarkhuan nghal kan talh lohin.

THANGPHUNGA : Ar kan hlawh zo ngut ang maw? *(Chutih lai tak chuan an tupa a lo lut a, archhiarkhuan thu an sawi lai a rawn hre hman a.)* "Ka pi, ar i talh dawn chuan ka arpa kha chu talh hauh suh." *(a rawn ti a.)* Talh lah lo ve a, Mama, lo kal teh, hei hi maw in tupa chu? A kimtlang ka hmuhin i tupa a ni tih ka hre mai. Nangmahni lam a khawk a ni hi, a nu lam te ka hre hlei law, a pel reng a hraw mai. A pa naupan lai hlauh kha zu nia!

(ZAN MUT A LO HUN A)

ROHRENGA : *(An nula hmenah)* Siambawih, i pa hi mutna han siamsak ta che. Ani kal bah, bawh zal pawh a duh ang e. Puankawpte kha han khawn khawm la, i puan-thulkhungte kha.

THANGPHUNGA : Chung a ţul lo vang, khua a vawt lo, nanga zan khat emaw te chu, a vawh deuh tak leh tap kan kuan anga a ni mai.

(MUT HMUNAH CHUAN AN TITI ZUI ZEL A)

ROHRENGA : Kawmthlangpa, i lum ngut meuh ang maw?

THANGPHUNGA : Lum teh meuh ang, mi ngaihtuah suh u. Ngawi teh, Kawmchhakpa, hmanlai han sawi hi chuan lung hlui hi a leng thin e, ti rawh. Kan khua chu i rawn ngai ve viau thin lo maw?

ROHRENGA : E ......, ngawi teh, sawi thu cheng lo le! Kan pem

kum te phei kha chuan lo kir leh tak hi ka nâp a. Mahai pian leh murna hi zawng ngaih tih a reh dawn lo ve. Ka nu leh pa lu lumna hmuna ka lu a lum lo tur mawlh hi a sin ka ngaihngam loh chu ni. A mual leh tlang te, a kawr zai leh a ram chengker lai ber thleng hian ka rilruin a chhui a chhui thin a. Sawntlungêl leh bahra khur chenin a awmna rilruin a la hmai chuang si lo va. Heng lai ram zawng rilru-in a nêl tak tak thei lo.

THANGPHUNGA : A ni mawlh ang. Mi alaia mi ram dai ngam mi kha i ni si a. Ka rilru chang pawh hian ka ti lo, Thangdawla nu nena kan sawi chhuah nikhua chang pawh hian, 'Kawmchhakpa chu le, a han pêm ta poh chu a ni a. Nuam a ti ngut ang emaw chu le. A lung zawng a len ve chang a awm phawt ang,' kan ti fo thin che asin. Mahse, hei, tunah zawng i lo cheng ve rei leh ta a. Eng chen nge in awm ve leh tak chu le?

ROHRENGA : A rei ve leh dawn tawh mai Pang a dam hi zawngin kum khat hi rei mawlh hek lo. Tunah chuan kum sawm pakhat a ni tawh lawm ni chu le, a ni tawh ang. Tun vahsan lak hi a kum sawm pakhatna a nih chu. Kan inhmu lo rei ngar ngar hle maw? Kan inhmu tawh dawn lo l'al emaw ka ti a Mahse Pathian zarah 'Fam ta lo chu tawn lâ ni awm na ngai' an lo tih angin, thi ta lo chu hei, kan inhmu ve leh ta mai zawng a nih hi!

THANGPHUNGA : A ni e ti rawh, a dam hi han hauh phawt mai ila.

(AN NGAWI TA VANG VANG A, MUTHILH ZAI AN REL TA A.)

(Class VIII zir thin.)

—o-O-o—

29. NGAITHLATUTE LO HRIAT DAN

Zaimite hriat tur pawimawh zual eng emaw zat chu Radio-ah leh chanchinbu (Magazine) lamah te hre zawkten an sawiin an ziak tawh thin a. Chuti ang thil chu keini ang rual ziak ve chi a nih loh ahnuhmanah ziak tur pawh kan hre na hek lo. Amaherawhchu, an zai lo ngaithlatu lamin kan zaimite rawl kan lo man dan erawh hi chu eng emaw chen kan sawi ve thei ang chu. A dik emaw, dik lo emaw ka lo man dan tlangpui ka han ziak ve teh ang.

A hmasabera ka sawi duh chu : Midang aw pek dan (style) lak hi ngaih a nuam lem lo tih ka sawi duh. A mawi ve hle-in an thiam ve fu pawh a ni ta ve ang Mahse 've' a ni tawhin a dawttu bak hauh phak a nei tawh lo ve a. Chuvangin, hlutna leh ropuina a tlachhamin a satu khan le-loh a hlawh thei hial a, chin loh a tan a ṭha. A dawt lehah chuan - Sak mawi tum vang emaw, mahni-a tihdan brang (style) neih ve tum vang emaw-a mi hla thluk siam sa, a phuahtu thluk siam pela thluk kikawi leh a kawl chhuak pela thluk hi a intih vanvathlak hle in a ngaithlatu bengah a ri thei. A satu hlutna a paih hnam a, a phuahtu pawi a tawk phak bawk. Hei hi kan zaimite rawlin ngaithlatute min deh dan chi khat a ni. Tin, a phuahtu phuah ang phur chhuak zo lo va hla an sak hian a phuahtu sadai a ṭhiat phak tih hriat a ṭul leh. Eng hla pawh ni se, a satu rawl a chhiat leh a ṭhat chu thu dang, a phuahtu tum tilang zo chi-a sak thiam hi lo ngaithlatu tan a hahdamthlak ngawt bawk mai.

Hla nem lam sa chi siin mahni rawl mil zawng ngaihtuah bak sak lo va a sin sang chi an han ṭepui ve chiam mai hi chu, ngaithlatute thin a tirim rum rum thei hial mai. A nih loh a leh, Solfa thluka sa ṭhang leh kaihnem lam thiam meuh lovin hla nem leh thluk khamphei chi an han sa chang ngil ut mai hi chuan lunglen a hnawt ṭiau duh kher mai. Solfa thluk ro khawng ṭhuh mai chauh sa chi tan chuan ter chhin loh law law a ṭhain ka hria. Chuvangin, mahni rawl mil zawng hla thlan thiam hi mahni hlutna insiamna bul a nih bakah hmasawnna kalkawng a tling bawk. Tin, kawng dang leh chu : A phuahtu tum ang phur chhuak zawnga sak thiam hi a ni. Hla phur leh tho at chi sak dul

hnuk mai te, hla khamphei leh khawhar lam chi sak nun hru mai te chu a pawi a ni. He tia sak hian a phuahtu pawi a khawih phakin a satu thleng pawhin a in sak leloh phah hial theiin kan lo ngaithla ṭhin.

Tin, zaimite rawl atanga a lo ngaithlatuten kan lo ngaihthlak aṭanga kan lo zeldin theih chu : An hmel hmu pha hauh si lo hian an rawl atang ringawtin 'chapo rawl' a lang thei hi a ni Zai leh hla sa mai mah ni se, tin, a hla thute chu thu ṭha leh hla thuhnuairawlh tak pawh ni se, a satu rawlah khan chapo rawlin 'part' a pe tel tlatin a hriat theih a. A satu rilru leh mihring chuan belhchian a dawl fu pawh a ni ang. Mahse rawl aṭanga chapo rawl lang lo zawng tura sak chu a mawi zawk ang. Chapona tling lo mah se, chapo anga ngaih theih ngawt pawh hian atua-te pawh hi min hliah sam em em mai. Aw le, ka sawi duh leh pakhat chu – Mahni Mizo hla ngei si, Sap awphawia sak mawlh hi a ṃawi lo mai Mizo hla chu Mizo rawla sak a mawi ber kumkhuain ka ring Sapin Mizo hla an sa chu ni se thu dang Chu pawh chu ni se, a pai lo thei ang bera sak chu a la mawi zawk ang Chuti-a-lo va, Mizo hla dik tak si han sap awphawi puam vel hian Mizo hnam pum hi a mualpho phak ṭhin niin ka lo ngaithla.

Aw le, ka sawi hnuhnung ber chu, eng hla pawh ni se, rilru leh tihtak-zeta sak hi a ni. Pathian fakna hla lam a ni emaw, Love Song leh kan Mizo hmanlai hla leh eng lam hawi hla pawh ni se, a satu-in lungleng tak leh tih tak ze'a a rawl ṭhat ang ang a sak hian a lo ngaithlatute thinlung chu a hmin ber mai. Chuvangin, lungleng tak leh duh takin i hla sak apiang sa la, keinin tui takin kan lo ngaithla ṭhin dawn nia. A phuahtu tum mitthlaa hmu uar uar thei khawpa lungleng leh tih tak zeta in sa hi mawi kan ti ber e.

ZORAM AWITU, First Magazine of
Mizo Zaimi Inzawmkhawm, Mizoram. 1983.

—o—x✲x—o—

30. TLAWM MAKAH VANZEMA A THI

(Mikawlh sakawlhin pasaltha a puang zar)

July ni 19-a Tlangnuam nula Thanchhingi te pafa Serluia thu chu Mizo pangngai rilru-ah chuan thil naran mai a ni lo. A pa chu thi lova ruangin an chhan hman hram hram a. Mahse a fanu tleirawl duhawm tak erawh chu tuma bawisawm lohvin a liam ta. Mahse a ruang hmuh a la nih miau si loh avangin Tlangnuam tlangvalho chu a ni la la chuan a hria apiang an liam nghal zel a. Kei pawh a tuk ni 20 (July, 1983) ni chuan kan V/C President Pu Lalthanzauva nen kan thawk chhuak ve ta a. Tlangnuam dalah chuan an V/C hovin zarhliap hnuaiah an lo thu khawm laih a. Zan zu riak tawh lo haw an awm reng lalin tlangval thenkhatte erawh chu an liam reng bawk a.

Nula leh tlangval liam hnem tawhzia an ngaihtuahin kan hotute chuan ei leh barah harsatna an tawh an hlau a. Chuvang chuan nulâte phei chu lo haw nghal mai tur leh ei tur awm thei ang ang, Serlui Micro-Hydel Project thawktute buhfai chhek khawl pawh a tul anga ei mai zel tura tlangvalho zu ho khawm turin kan upate thu angin kei leh Tlangnuam V/C Member Pu Zakunga leh Pu Ngura chu kan kal ve ta a. Mahse kawng lakah chuan, a zawngtu zinga mi Tlangnuam tlangval Ronghinglova chu Lichenga a vanduai thu thlentu zualko kan tawk leh ta a. Chu avang chuan keini pathum chu kan kir leh rih a. Ro hran rel deuh pawh tul dawna kan hriat avangin kan upate nen chuan beng sikin kan ngaihtuah a. Tawngkhawlo ni hial suh se la, vanduai zel pawn thil awm thei a nih avangin tlema phanchang zawk deuhten an ho chu a tul ta deuh deuhin kan hria a. Tichuan, Tlangnuam V/C Member Pu Zakunga leh an V/C Secretary Pu Rala te nen chuan ruahpui-vanawn hnuaiah kan luai chhuak ve ta a.

Chawhnu dar hnih vel a ni a, ruah lah chu a sur reng mai si a. Kawng tluan chuan nula leh tlangval haw lam chu huh pial ang hlim hliam hian kan tawk phaman zut mai a An haw zo ta deuh a ni ang e tih mai tur hian an kawi zawih zawih reng mai a. A hmun kan zuk

thlen nak chuan le, khawi lam haw zawh te chu hnai lo. Mizo tlangval hlang hluk mai duai tam lo hmel za tam rual chu an lo la phu lui lui mai a. Tlangval Ronghinglova tlakna li, tui khawhthla chhumpui kara tlangval tuithiam che vel hmel ka han hmu leh, chu li-ah ngei chuan Tv. Ronghinglova chu a chesual tih ka han hmuh chuan, ka rilruah, "Tlawm makah Vanzema a thi a, mikawlh sakawlhin pasalṭha a p'ang zar" tih Mizo upate thufing dikzia chu a rawn lang uai uai a. A luidung tluan mai chuan tlangval tlawmngai sawm tam rual chu an phu lui lui a. Chung tlangvalte chuan hlawh an phut lo va, ropuina leh thiamna lah an zawng na hek lo.

Mizo nula leh tlangval vanduai ruang chu hnamin a bo pil a phal lo a ni. Vanduai chhungkuate hmakhua atan a ni mai lo va, a zawngtute hamṭhat nan lah a ni hek lo. Mizote hi khawvelah hnam anga kan awm ve chhung chuan, he kan pi leh pute thurochhiah leh hnam rohlu, ziak leh thupeka awm si lo, pianphung lalrila ziak ngheh tlawmngaihna aṭanga hnam tun din lehna hna hi Tlangnuam khaw bat bik a ni lo va, Aizawl khawpui mawhphurhna bik lah a ni hek lo. Mizo hnahthlak Duhlian tawng hmang tawh zingah chuan nunna hian a batin a ba a, a hun sen leh a man sawi hlek lovin, zamual liam lova ding reng a nihzia chu he Serlui kamah hlan par a rawn chhuang leh ta, a va han ropui tak em !

Ni 20 zan pawh chuan Mizo tlangval sawm tam rual chu Serlui kam khaw hnawng leh chirhdiak zingah ṭhian chhan thih ngamin, mangṭha chu sawi loh mang chhia pawh mang hman lovin tam lâkah an thi leh ta. Chumi zan chuan Khatla veng tlangval 80 rual zet chu zanlai dar hnih velah a rizikte rilṭam hlauvin chhungphut ip tlum kan hnem sa ekin an lo thleng leh ta rap mai a. Chungte chuan eng nge beisei an neih? A ṭul khua a lo var a, leilung lan tirh aṭangin veng dang tlangvalte chu inbriat sein loh khawpin an lo thleng inpuahman zut reng a. Serlui dung tluan mai chuan khawpui tlangval sang chuang rual chu kan phu ta lui lui mai a. A ṭhente chu Officer an ni a, a ṭhen Pastor, ṭhenkhat lah zirlai leh Office Babu an ni bawk a. Mahse Mizo

tlawmngaihna chuan nihna a thlir lo va rethei leh hausa, mi lian leh mi te a sawi hek lo. Mizo kan nih theuh zawkna chuan ang khatin ro min relsak a. Nihna leh in leh lovin awmzia a nei pha tawh lo va, lehkha thiamna leh zirsanna lamin kori a tu tawh hek lo.

Amaherawhchu, Mizo zinga ziak loh dan hmanga ro min rel saktu upatna erawh chuan kan zingah aw a neiin thupui hlapui a nei mai a ni. Tanpui ngaiin duhsakna an dawng a, mi chak lovin khawngaih an hlawh mai bawk a. Tlawmngaihna-in rorelna a pumhmawm a, chakna leh remhriatna chu hmanrua-ah a hmang thung a. Damchhung khawsak ngaihtuahna dah ṭha-in Mizo nun chauh chu 'lalber' a ni.

Nl. Thanchhingi leh Tv. Ronghinglova ropui nan a ni lo, an ropui lohna tur lah a ni hran hek lo. Khawvel mi zawng zawngin an mamawh, an neih ve ngai loh avanga a hlutna an hriat phak loh khawpa hlu, Mizo chauhin kan neih bik chu, lawmna ni chuan chuti tak chuan a mamawh lo va, ralmuang leiah leh vanneihna huangah chuti fakauvin a ṭul hek lo. He Mizote chanvo ropui bik hi vanduaina ni-ah amah leh amah a rawn inep aih chhuak a. A hun takah tu phut luih lohvin thih ṭih lohvin a rawn pen chhuak ṭhin. He Mizote ropui falna hi Krista ropui bikna pen han suih zawm nghet chiah phei ila chuan, mi-hringte damlai nun hi kan nei kimin damlai pialral kan siam ngei ang.

A ni thumani chawhma lam chuan Tv. Ronghinglova ruang chu a tlakna li-ah chuan Pu Mawia (Khatla) chuan a chhar ta a. Buatsaihtu indaih takten hawpui theiha an buatsaih hnu-in Rev. Rokhuma a ṭawng-ṭai a, tlangval za rual velin mawi takin an in lam an panpui ta a. Mahse Nl. Thanchhingi ruang-hmuh a la nih ve loh avangin an zawng ta zel a. Tv. Ronghinglova vanduaina chuan Mizo tlangval a cho riau niin an hria a ni ang chu, Aizawl veng tin ṭhalaite chu sawi loh, Sai-rang tuithiamte thleng thlengin an lo kal a. Tanhril lam lahin an ram zawn Tlawng luikamah 'tak dah' changin an lo mitmei tlaivar bawk nen. Aw..., he kan Mizo nun tak hi chu mahni hmasial thin tan chuan a va han ṭiahlak tak em !

Ni 22 leh ni 23, Nl. Thanchhingi ruang an chhar ni thleng phei chuan Serlui kam chu Mizo tlangvalin an ngap khat tlat tawh a. Heti ang vanduaina rapthlak han tawh nikhua meuh hi chuan, Mizo tlangval an hram hraih mai ka ti. Putar kum 80 dawn lai tawh te pawh an lo tlangval leh ta, lu-a kelsam par bak tawhte pawh, tlawmngaihna chuan châk takin a sawm chhuak a. Serlui lipuiah meuh pawh an chungu pialtlep tlak ṭhak thak mai. An chak tawk tawh lohna laiah tlawmngaihna chuan chakna 'petrol' a rawn thun khat leh a. Ni danga an zuam tawh loh leilungah chuan thih leh dam ṭhialin an rawn liam leh ta a ni, a va han mawiin a va han ropui tak em!

Tunah meuh zawng zaleng an kim ta. Nl. Thanchhingi vanduai ni aṭang khan ni nga lai a liam dawn ta mai. Mizo tlangval rilru beidawng duh lo thinlungah chuan, Tv. Ronghinglova vanduaina chuan khawihli hnai hun lo ang maiin a tur ut ut tawh si a. A luidung tluan chuan Chinrang pawh thisawn se kan hmu ang e ti-a mawiin an khawrh ngun ta a. Tha chu tha ngang ngang, ni 23-ah zawng lui mawng lamah Maubawk val-upa Pu P.C. Lawmthanga leh a ṭhianten an chhar ta hlauh mai. A ruang chu Maubawk lam aṭanga hawpuiin kawngtluanin mipui chhiarsenlohin an lo hmuak a. Ruahpui van-awn hnuaiah nula leh tlangval chu huh zawr hnepin Tlangnuam thlanmualah chumi zan la la dar 8-ah chuan an vui liam ta nghal a.

Nl. Thanchhingi vanduai chungchangah hian Mizo zepui a lang chhuak a. Upaten, 'Tlawm makah Vanzema a thi' a an tih ang leh 'Tampui mitthiin unau laina a kai chhuak a, mikawlh sakawlhin pasalṭha a puang zar' an tih ṭhin chu a dik ngawt mai. Kan nula leh tlangvalte hian kan duh thu an sam lohna laite chu awm bawk ṭhin mah sela, a vawr tawpah meuh zawng an la iai awm lo ve. Duh thawh avangin sit châng zawng an awm ang, mahse chu zawng ṭhahnemngaih vang a ni tih hria-in a chhana lak lo thiam se la. Hmanlai te angin mi tlawmngaite chawimawi leh duhsakna chhe tê mah siam a nih tawh loh hnu pawha heti taka an la fakawm hi zawng, Vanapa pawh kha lo tho lehin hmu ve se zawng, "Keini kha chuan lal upate chawimawina dawn

duhin mahni ṭanghma atan kan intihsiak ṭhin a. Nangni erawh chuan hnam hmakhua thlirin, mahni sanah ni lovin, thang lo kal zel tura tan in nun in pe a ni," min tihna chang a hre ngeiin ka ring.

Aw le, kan hnam nun mawi tak kan tlawmngaihna hian mual a la liam lo va. Hmanlai ang erawh chuan a hmanna hun a tam ta lo deuh mai a ni zawk e. Simeikhu chu khawvel hunpui lo inher danglam tur leh lal lo piang tur an awma a rawn inlar ṭhin ang hian, he kan tlawmngaihna pawh hi amah cho chi a rawn inher chhuah tik apiangah sal lovin a rawn inlar a, a hun takah Sawrkar Budget phak bakah a man chhiar sen rual loh chu a rawn leihbaw thin a ni.

ZIRNA ENG, September 1983

---

31. MITA HMUTU

(Eye Witness)

Akbara Court-ah chuan roreltu firg tak pakhat Birbala hi a awm a, an tia lawm. Akbara chuan, "Birbal, dawt leh thutak inkar hlat zawng hi eng chen nge?" tiin a zawt thut mai a. Ani Birbala chuan rang tak hian, "Zung li beng (bawk) chiah a ni, ka pu" a ti thuai a. Akbara chuan, "Engtin nge zung li beng a ni tih i hriat?" a ti a. Birbala chuan, "Mita kan hmuh hi thutak chu a ni a, benga kan hriat hi dâwt a ni thung a. Mit leh beng inkar hi zung li beng (bawk) chiah a ni," a ti e, an ti. Birbala chhanna chu a dik fu ta ve ang. Mahse mita hmutu chan hi chan duhawm tak a ni lo thung erawh hi chunn, thudik hretu nih hi a tichakawm lo zo vek ṭhin zawng a ni e.

Heti tak a ni ta—Pa pakhat daivak chuan luite dung hi a zawh chho a. Chu lui chakai chu a vak chhuak chiam mai a, a man a man chho ta mai a. Nakinah chuan chu luihnar kin tui chim chinah chuan tute emaw hian mi pakhat an lo that thar suah mai a. A nghawng chhem thelhin an sat a. Chumi thi bua tuiin a hruai thi thang rim hria chakai vak chhuak a man chu ni lekin. A chakai man sa pawh

chu a thinhrik leh ta si a, a chhuah leh ta vek a. Chu a thil hmuh chu a tih a ni hauh lo na a mita hmutu a ni tlat, Police-in an man phah ta a, a tuar loh tur a tuar ta a ni. Chhuah phei zawng an chhuah leh ngei mai, mahse mita hmutu a ni miau a lawm.

Nu pakhat pawh hian khaw nawm loh ni deuh hian dai bul maiah thing a phur a. Ruah a lo sur ta, tawm hul tumin a kiang puk chu a han bel dawn a. Chu pukah chuan a ṭhenawm hnai tak ve ve mi nu leh mi pa an lo laklawh lai tak chu a phawk ta chiah mai a. A hmutu hrilhhai ṭawng ngaihna hre mai lo chuan, "Khati khan in ti ṭhin a ni maw ?" a ti ngawt a. Anni lah chuan, pip e, pup e, an ti hlei law. Chuta ṭang chiah chuan a phawktunu leh chumite inkar chu a nuam lo ta hle a. Thenawm khawveng ṭha, inbe thiam mi tak an nih nak a laiin, a hmutu chuan engmah sawi lovin zep bo hlen ta mah se, a ruk tak chuan a nuam ta chuang lo. Tuma hriatpui lohin thenawm ṭha nih bo chuang si lovin a nuam lo tlat a ni. Mita hmutu a ni tlat a ni.

Nula pakhat pawh kamding neinung tak inah chhawmdawlin a awm a. Kum hnih kum thum lai a khawsak hnu-ah ṭum khat chu a pi chu a fate phai lama lehkha zira awmte hruai haw turin a zin bo a. Nula chu a pu nen chauh chuan in an nghak dun a. Ni khat chu Office chawlh a ni a, Chumi ni chuan nula chuan Bazar paha Cinema en turin a pu chuan pawisa a pe a. Mahse a Cinema enpui turte nen an inhloh tak avangin en lovin a haw leh ta mai a. In a thlen chuan a pu-in nula a tawmpui lai chu a phawk ta tlat mai a Mahse a phawktu zawk chuan a pu thiltih chu a hre hauh lo va. Mahse a pu zawk chuan an awmpui nula chu engkim hmu-in a ring a ni ang, reilote-ah chuan, "Hei, i pi lehkha ka hmu a. 'Kan naute ka rawn hawn dawn si a, kan hautak dawn em a mi awmpui hleithei kan ni dawn tawh lo ve, ani (nula) kha cheng zanga lo pe la min lo chhuahsan mai rawh se.' a rawn ti a. Chuvangin, naktuka chhuak turin insiam la, min lo chhuahsan rih dawn nia." a ti ta thut a. An fate awm kim lai kha chen lo awmpuitu si, tuna taka a chhuahtir ta mai

chu, mita hmutu niin a ring tlat atin a ni.

Tum khat pawh an nau, naupang te chuan hre lovin a pa lehkha chu an awmpui tlangval a pe a. Anin a'n chhiar nâk chuan, Contractor pakhat nen sum thua an inremsiam dan, thawh loh hlawh a hmuh leh tur leh a hmuh tawh ṭhin dan ziahna a lo ni si a. Tangka tam tham thila an inzawm ruk dan lehkha pawimawh tak a lo ni si a. Chu lehkha chu hmanhmawh thila Contractor ziak, a amah tak a awm si loh avanga an nau hnena a pek, anin an awmpui tlangval a pek leh tak mai si. Chu tlangval lah chuan a ta emaw ti-a en hlei lova a hawn tak mai a ni a. Chu lehkha chu an awmpui tlangvalin a pu a pek leh aṭanga rei vak lovah chuan, chu tlangval, Fourth Grade hna thawk meka chuan 'Transfer Order' a hmu ta mai a. A hmu ang chu, mita hmutu a ni miau a.

Chuti ang tak chuan mita hmutute hian fak aiin an leihnawn phah ṭhin a. Ngaihnat leh duhsak hlawh aiin mi malmak hlawhin an vahvaih phah chawk ṭhin a nih hi. Ni, khawvelah hian thudık chu fakin mah se, a neitu chu a leihnawngin a vakvai ṭhin. Miin min hre lo se kan tih kan nihna dik tak mita min hmutu chu tunge ngaina ngai le. Kan nihna dik tak min hmutu chu kan lawm ngai lo va, kan hmel âng chiaha thla la thiam lah thlalatu thiamah kan chhal ngai bawk hek lo. Mita hmutu chuan a thil hmuh avangin vavaih leh kawl bun thleng pawha a hlawh chang chu awm ṭhinin, mi ngainat leh duhsak dawn loh phah chång awm ṭhin mah se, zahawm erawh chu a hlawh ru ṭhin a. Mi hmusit lah a hlawh chuang hek lo. A thil hmuh chuan a taksa chu tuartir mah se, a hriatna erawh chu lungpui angin a nghet a, a hmuha te thinlungah pawh a chuai lovin a hmutu chu a mit leh mai mai tawh ngai lo. Mita hmutu a ni miau a lawm. Chuti ang bawkin Pathian thutak hmutute thleng hian an leihnawng ṭhin. "I chhandamna mi tin hmuha i siam kha, ka mitin a hmu ta e," (—Sumeona, Luka 2:30—31) ti theitu-ringtu hmasate pawh khan mita an hmuh chu an lo martar phah ṭhin a nih kha.

MEIÇHHER, June 1983.

32. KHAWVELA MI HNAWSAK BER

Mahni khawzawla Pathian zara damtea awm lai hi zawngin mi hrang tu han ngaih em em bik hi an awm chuang lova. Mahni khawbu han pel hlek ila, vengte hmel a nih tawh phawt hi chuan a tua-te pawh mai hian mi an hip nghal var ṭhin a. Tlema lam hla leh deuh Mizoram pelh hlawt Silchar ang lekah pawh khuan vengte chu sawi loh, hmelhriat nazah zawng pawh hi kan ngaina zo vek tawh mai ṭhin a. Tin, a aia hla leh tawhah phei chuan a Mizo hnahthlak ngainatin kan ngaina zo tawh a. Awmna inkar hlat tak aṭang pawhin kan inpan tawn vawr vawr tawh ṭhin. Mizo chu sawi loh, India Hmar-chhak tlangmi hmel hrim hrim pawh hian khawhar an hnem vek tawhin, Mizorama lo awm ve tawh CRP ngawt pawh hi zui zui kan nâp tawh ṭhin a ni.

Hei hi a chhan chu 'mahni' (self) hian min thunun em em avanga a ni. Heti ang taka mahni hnam ngaihnatna thinlung hi hnam tinah a awm a, Pathian min pek pawh a ni a. Chu avang chuan politics atan a pawi mawhin, heti ang thinlungpu lo tan phei chuan politics hi a tina tin chi a ni lo. Hnam tun dinna lungphum leh khawvela hnam an nih anga khawvel hriata an lo dinchhuah theihna bul pawh a ni. Mahse he rilru 'mahni' hnam hma chauh lak bikna hian hram dang a hnar sa nghal ṭhin avang erawh chuan, hnam leh hnam karah intualvuakna leh indona pawh a hring tawh ṭhin a, a la hring leh zel dawn bawk a. Mahse chu an indo nachhan 'mahni' hnam thinlung putna chu hnamte lungphum chu a ni si. He hnam humhimtu thinlung kulhbingsang hi, Mizote tan pawh hian a pawimawhin hman thiam ngai ber pawh a ni. 'Mahni' hnam intih bikna hian hnamte chu tung ding ṭhin mah se, hnam hrang hrangte nen indona a paw chhuak si ṭhin tih i hria ang u. Mahni hnam hmasawnna duhin Scientist-te chuan thil ropui tak tak an siam chhuah laiin, mahni hnam hmasawnna duhin Politician-te chuan indona an puang thung a. Scientist-te kutchhuak zawng zawngin a chhiat phah leh si ṭhin.

He hnam lungphum hmanraw ṭhaber hi Setana pawhin a hmanraw ṭha berah a rawn hman ve leh chiah a. Hnam pum huapa kan ta tur chu tu politician emaw chuan, 'mahni' ta bil (ownself) atan a hman

theih nan, a thinlungah 'mahni' invulhna sual a chawh thawhsak a. Mahni invulh duhna thinlung duhâm tak chuan hnam pum thlimin a hma a sial a. Tam zo sa lovin hnam pum ta tur chu, chu Politician chuan, dawngrawl tak a khua hmu lovin a pamhamtir ta ṭhin a ni. A tawpah phei chuan hnam phatsantu 'traitor' hial lo niin, mahni ram aṭanga tlanchhiat emaw, mahni hnampuite ngei kuta khaihlum thlengin an chungah a thlen phah thei. Khawvel politics aṭanga an hming nuai bova awm tate chu mi vannei tak an ni zawk. Thenkhatte phei chuan, kumkhua-in an hming chu a chhe zawnga sawi rik an hlawh phah ṭhin.

He ṭawng sipel panga chauh 'mahni' tih hi a ni khawvela mi hnawksak ber chu ni. Setana pawhin mihring hmazawna an en ran atan he 'mahni' hi 'target' atan a hmang a. Mihring damchhunga an kawng zawh ṭheuhah hian an hma-ah a tar kim vek a ni. Thu leh hla ziaktu-in a thu ziak Chanchinbua lo chhuak pawh, tu ziak mah a chhiar hma-in a thu ziak ngei chu a hriat chian ber ni tawh mah se, a chhiar leh rih hmaloh chuan midang ziak a chhiar tui ngai lo. Miin ṭhiante nena thla an lak pawhin ama thla a zawng hmasaber a, a hmuh phawt loh phei chuan ṭhiante thla a en ngun hmasa ngai hek lo. A lan ve loh phei chuan a tan thlalak hlu lo tak a niin a lei pawh a lei tui ve ngai lo. Mahni inngaisang ṭhintu e ti lo chuan, ka hmel ang chiaha thlalatu chu thla la thiamah ka chhal ngai lo va, dik taka ka chanchin sawitu lah ka lainâ-ah ka chhal ngai hek lo. Ka lan mawi duh vanga, 'mi â, misual' ka intih laiin mi min tih chu ka lawm leh si lo va. Kawmthlang tlangval a kawm chinah kan tlangval chuan zu in a ching ṭhin a. Mahse kawmthlangte chuan, 'kawmchhak tlangval a kawm chinah an tlangvalin zu in a ching,' an ti ve si. Chuti a nih chuan kan vai hian 'khawvela mi hnawksak ber' awm khawm kan ni phawt mai le.

Thenawmpa nena kan in hmun 'compound' buai reh thei lo te, thubuai hla buaia lal in kai khawpa kan inkhin bur bur nachhan te, manmi sipai leh sum tam senga lung-in an siam nachhan, tala leh chabi, inhauhna leh insualna mai pawh ni lo, a hnam a hnam, a ram a rama

indona thleng leh mup mup ṭhin chen hian 'mahni' ṭheuh vang mai a lo ni e. Pathian Thuhriltû kawng tihnawktu, Pastorte meuh pawh demawma siam ṭhintu leh Kohhran Upa tam berte pawhin an harsat nachhan hi, ṭhenawmpa vang a ni lo ve. Mizoram Sorkara kan ram hruaitu leh roreltute avang lah a ni hek lo. 'Mahni' hi kan indah hmasakber ṭhin vang a ni ngei ang Sap pawhin '1st. Person' an tih nachhan hi ni. Chhungkaw bawh darhtu, nupa inṭhenna thlentu leh khua leh khua, ram leh ram thlenga thubuai (crime) siamtu hi, tumah dang mawhchhiat suh aw. Chuvangin, he khawvela kan awm chhung zawnga kan ṭhanmawhbâwk ni kumkhua tur leh kan ropui tur anga min ropuitir thei lo va min hnuk thla leh ṭhintu hi tu dang an ni lo ve. 'Mahni' hian mahni lalṭhutthleng aṭangin 'no confident motion' kan lo in-move ṭhin lek a lo ni e. Chu avang chuan, keini ringtute chuan he KHAWVELA MI HNAWKSAK BER hi kan ngama kan hneh theih nan 'mahni' inhneh tawh Krista chauh hi kan inhnehna tur kan ralthuam awmchhun a nih hria-in zahngaihna lalṭhutthleng chu i hnaih ang u. 'Mahni' inhnehtu chu khawpui latu ai chuan a ropui zawk si a.

(THALAI KAWMTU, December 1983.
T. K. P. Rahsiveng, Lunglei.)

33. KUM 39 LAI A KAL TA

Kum 1945 March ni 12 kha ni ta zetin ka hria. Chawlhni a ni a. Kan Chokidar (Gurkhali) fapa Rama kan tih mai ṭhin Ramlal Jaisi nen Sialsuk Bangla-ah Sande Sikul inkhawm laiin kan awm dun a. Chutih lai hun chu Indopui Pahnihna vawrtawp dawn lam kha a ni a. 'Tangrual' (Allied) an tih British, America leh French inkawpho chuan German leh Japan an do rawn a, a hnu deuhah Russia pawhin a rawn zawm a nih kha. Japan dovin Tangrual thlawhna kha Mizoram chung-ah an thlawk hum hum chamchi reng ṭhin a. Chumi ni a thlawhna Bomb thlak chi Japan run hawng khawchhak lam aṭanga lo haw chhuk chu keini ṭhian dun chuan Sialsuk Bangla darthlalang lian tawk tak mai chuan kan lo en dun a. Kan rin ai daihin darthlalang en chu an lo ngai pawimawh chu lo niin. Thlawhna pakua ngawt mai chu Sial-suk khaw chung zawnah chuan an kual ṭhuau ṭhuau mai a.

Ka ṭhianpa Rama lah chu a u sipai Uniform hian sipai ang chiah maiin a induang zarh lehnghal a. Bangla chung zawnah hmiam tak maiah chuan mi chian tum tihhriat takin an rawn kual a. A kawngka-ah chuan Sap sipai kawr-uk ha hi an ding a, darthlalang bial tê tak tê hian min rawn phet ve zauh zauh ṭhin a. Keini darthlalang chu le a lian si a. A chhung eng uar uarin kan chhun reng mai a. Thlawhna pariat chuan min thlawh liamsan mai a, pakhat erawh chu a beidawng har bik a. Hniam em em maiah hian a rawn kualin Far kung phe lawp lawp khawpa hniamah hian a rawn kual ṭhin a. Thlawk liam dawna kan hriat veleh kan en zui leh ṭhin. Nakinah chuan a beidawng ta deuh nge ni, kan chung zawnah chuan rawn thlawkin thil engemaw-ni hi a rawn thlak a. Bangla chung tak chu a rawn deng a, tuidawn-ah a tâng a kan hawlh thla a.

Chu an thil rawn thlak chu, tawnzau chhia petrol rim nam tak hian an fun a. Chu chu lehkha thema pencila ziak leh Woodbine sikret bawm hnih hi a ni. Keini lah chuan intithei em em in sikret chu kan zu a. Lehkha thema ziak erawh chu kan chhiar thiam loh avangin kan Doctor Thuama (May He Soul Rest in Peace) kan chhiartir a. Ani chuan, "In awmna hi kan chhinchhiah e, Intelligence hnenah kan

Report ang," tihna a nih hi. a ti a. A tuk tuk leh Thawhlehni chuan min man turin Aizawl atangin Police pahnih leh ASI Laltluanga (Dahrawk Tluanga RIP) chu Bangla kar bawh kanin kutkawl nen an lo thleng ta mai a. Kei chu naupang ngang ka la nih avangin tun min hre lova. Ka ṭhianpa Rama erawh chu a thlaphang ngei mai.

ASI sawi dan chuan, "Niminpiah Chawlhni tlai dar li khan kan Bawrhsapin Message a hmu a, Delhi aṭanga lo kal a ni a. Chu Message chuan, 'Kan ral bei haw lam Aizawl aṭanga mel 40-a hla, khua aṭanga 'furlong khat' vela hla Bangla ṭha tak aṭangin sipai pakhat leh a ṭhui-hruai hian darthlalang mel singkhat en theiin min en a. Kan biak leh min chhang thei si lo. Sipai mangang an nih kan ring. Darthlalanga min en leh ṭhin avangin rei tak kan kual a. Tumhmun ban thei lo ṭhelhin Petrol pawh kan tlakchham phah a ni,' an rawn ti a ni," a ti. Kan thlawhna en kual avang chuan keini lah chu le kan uanpui vang-in a zepa zep rual lohin kan lo tlangthang hman tawh si a. Mahse kei zawng ka sawi tawh ang khan naupangchhia mai ngang ka la nih avangin min man ve ta lo va. Ka ṭhianpa Rama erawh chu kawl bun-in Aizawl lamah an hruai phei ta a. Mahse ani pawh chutih laia Bawrhsap McDonald-an a lo hmuhin a ât vang mai tih a hria a, a hau hrepa a rawn chhuah ve leh ta mai bawk a. Ka ṭhianpa Rama chu tunah hian DSP niin Assam Armed Police-ah Pension ṭep tawhin a la ṭang ta.

A ni tak a, ka ṭhianpa lah chu sipai emaw tih mai turin a u sipai Uniform-in a induang zarh mai si a. Vansang aṭang chuan sipai emaw tih loh rual a ni lo. ASI sawi ang chuan an rawn hre dik hle mai. Sialsuk lah chu Aizawl aṭangin mel sawmli chiah a ni a. Bangla lah khua aṭangin 'furlong' khat chiah vel a lo ni nen. 'Kan biak leh min chhang thei si lo' an tih chu, a ni tak a, darthlalang bial tê tak tê chuan min phet ve lap lap ṭhin tak a. Mahse keini lah chuan min fiam satliahah kan ngai mai bawk si a, a ât theih char char ngei mai. Indo lai kha zawngin Mizoram khawthlang lam aṭang khuan khaw-chhak lam pan khian thlawhna sawm tam rual hi an thlawk hum hum

reng mai ţhin kha a ni a. Tin, Japan lam thlawhna ni se, a za rual rualin khawthlang lam suasam turin van sang tak maiah khian van khar dangda diar hian an rawn thlawk thla ve bawk ţhin nen. Mizoram dung leh vangah ni se, Sap sipai rual hi khuangruang pem tur ang mai hian an sen ţhuau ţhuau chamchi bawk nen. Mahse tunah zawng kum 39 lai a ni leh ta.

(CO-OPFRATIVE TLANGAU, June 1984.)

---

34. SIKH

Mizote rilruah chuan 'Sikh' tih hi ram buai atang phei kha chuan a lar hle awm e. Tuna Punjab a lo buai ve leh tak chinah phei hi chuan khawvel chanchin benglut ber pakhat a ni ta. A hming ringawt hi chu bre lar fu tawh mahila, an chanchin bulfuk taka kan la hriat loh avangin tlem sawi tum ila. Mizo chuan Sikh hi chhipa sam zial an nih avangin 'Vai Pawı' kan ti a. Kristian Thuhriltu hmingthang tak 'India Paula' an tih mai ţhin 'Sadhu Sundar Sıngh' pawh kha he Sıkh hnam bawk hi a ni. Thisen lama an hnam tak chu : Aryan thlah, Hindu leh Mosolman sakhua atanga Guru Nanaka sakhaw hmuh chhuah thar 'Sıkh' an tih tâk zuitu an ni a, 'Sikh' tih chu 'Zırtır' tihna a ni. Sakhua chu hnamin a kal ta mai a ni.

Tunah hian India ramah Sikh-ho hi maktaduai sawm zet (India rama mi cheng 2%) an awm a. An chenna bial ber chu Punjab State-a District 11-a District nga-ah an bit bik a. Chungte chu : Amritsar, Jullundur, Patiala, Ludhiana leh Hoshiarpur-ah te a ni. Punjabi (ţawng) hmang an ni a. An ramah hian buh leh bal a mir em avangin India buh-zêm ber a ni. Sikh hi sipai hnam an nih avangin India sipai chi thum, Army, Navy & Air Force-ah hian nihna sang pui pui chelh an tam em em a. General hmingthang tak tak Lt. Gen. J. S. Aurora PVSM te, Lt. Gen. T. S. Oberoi te, Lt. Gen. S. S. Brar bakah pawh General tam tak an la awm. Tun Punjab buaia sipai Commander pakhat Lt. Gen. Ranjit Singh Dayal pawh kha Sikh hnam bawk a ni.

India ram thlawhna hotu ber Air Chief Marshal kai hmasaber Arjun Singh DFO leh tuna ṭang lai Air Chief Marshal Dilbagh Singh te bakah pawh 'Marshal' kai phak leh Navy lamah ni se 'Admiral' kai phak an kat nuk mai a ni.

India sipai huaisen tangkapui sangber PVC hmu hmasaber pawh Sikh sipai L/Nk. Karam Singh a ni nghe nghe. Ram rorelna lamah ni se, India President Gyani Zail Singh (tuna mi) bakah Central Cabinet Minister- Saldar Baldev Singh, Swaran Singh, G.S.Dhillon, Prakash Singh Badal leh Buta Singh bakah mi pawimawh tak tak an la tama sawi sen a ni lo vang. India Film Star hmingthang Neetu Singh pawh Sikh nula bawk a ni. Criket thiam hmingthang Bishen Singh Bedi te, inchai chak Dara Singh leh Asian Golf Champion Vikramjit Singh te, Tennis thiam, Davis Cup chuhna-ah pawh lar Jasjit Singh te hi Sikh an ni. India ram chang lo khawvela lehkhabu ziaktu hmingthang, 'Illustrated Weekly of India' Editor pawh lo ni tawh Khushwant Singh phei chuan a lehkhabu ziak 'Train of Pakistan' tih a ziahah US-a chuan 'Literary Award' an pe a Punjab State pawhin 'Robe of Honour' chawimawina sang an pe bawk a. India Sawrkar pawhin a 'Journalism' a ṭhat avang ringawtin 'Padma Bhusan' chawimawina ropui chu kum 1974 khan an pe leh a ni. Amah hi Indian Foreign Service bang, Cambridge University Inner Temple zir chhuak, 'Bar' tling leh Lahore High Court Advocate lo ni tawh ṭhin a ni.

Sikh sakhaw hmuchhuaktu Nanaka chu kum 1469 khan tuna Pakistan ram ni ta Sherikhupur biala 'Nanakey' khuaa piang a nih avangin a hmingah 'Nanak Chand' an sa a. Lehkha zir aia sakhaw lam lunglen tlat mi a nih avangin a naupan lai aṭang rengin an zirlai (text) ai chuan Hindu leh Mosolman sakhaw bu chhiar a tui zawk avangin a rilru chu sakhaw lamah a kal tlat a. A lo puitlin hnu-ah pawh chung sakhaw pahnihte zirtirna lak kawpa pawl pakhata luantir a tum ta a. A thih pawhin a ruang chu Mosolman hovin phum turin an chuh a, Hindu hovin hal ral an tum bawk a, an inchuh hial a ni. Chu avang chuan an hla chang pakhatah pawh :

'Guru Nanaka chu mithianghlimte Lalpa,
Hindu Hruaitu. Mosolmante LU'

an ti hial reng a ni. Ram a fang zau hle a, chhak lamah Assam a thleng a, chhim lamah Ceylon (Sri Lanka), thlang lamah Arabia ram Mecca leh Medina a thleng bawk a. Nupui fanau a nei a, a fapa pahnih leh a nupui chu Kartarpur-ah a dah a. Amah zuitu a zirtirte (Disciples) chu Sanskrit ṭawnga 'Shishya' an tih aṭangin Punjabi-in 'SIKH' an ti ta a, chu chu 'ZIRTIR' (Disciple) tihna a nih chu.

Nanaka chu kum 1539 AD-a a thih hnu-in a zirtir zinga mi 'Angad' chuan Guru hmingpu-in a thlak a. Ani chuan an hotupa zirtirna chu la khawmin a ziak a, chu a ziakna ṭawng chu 'Hotupa Tawng' tiin 'GURMUKHI' an ti ta a ni. Angada chuan Nanaka zirtirna inzirtir lehna hmun a buatsaih a. Sikh-ho inpumkhatna turin theihtawp a chhuah a. A thih hnua a aiawh turin Amar Das (1479-1574) a ruat a. Amar Das chuan a tupa Ram Das (1534-1581) chu 4th. Guru turin a ruat leh a. Ani hian Amritsar-ah Temple lungphum a phum a. A thih hnu-in amah thlaktu a fapa 5th. Guru Arjun Singh (1563-1606) chuan hmun thianghlimah a rawn puangin vawiin thleng hian an hmun thianghlim ber a ni ta zel a ni. Guru Arjun hi Guru Nanaka zirtirna la khawma a bu-a chhuahtu a ni a. Chu an sakhaw lehkhabu chu 'GRANTH SAHIB' an ti a, an ngai ropui em em a ni.

Guru Arjun hi Mughal lal Emperor Jehangiran a sakhaw zirtirna avangin a ngai thei ta lo va. Lahore-a a Governor chu a mantir a, chhuanlam tling lo tak behchhanin a thih thlengin a nghaisaktir ta a. Guru Arjun hi Granth Sahib ziaktu a nih bakah Sikh Martyr hmasaber a nih tak avangin an ngai ropui em em a. A thih hnu chuan a fapa Hargovind chu 6th. Guru niin a ai a awh a. Heta ṭang hian Sikh sakhua, sakhaw zaidam leh nuntlang zirtir ṭhin sakhua chu sipai anga cheibawl a nih tâkna chu ni. Chuta ṭang chuan Sikh reng reng chu sipai ang an ni ta a. 10th. Guru thlengin sipai hnam angin an inzirtir chho ta zel a ni. 9th. Guru, Guru Tegh Bahadur pawh Mughal Emperor-in Delhi-ah a lu a tansak a. A thih hma chuan lehkha thema

ziak, a nghawnga a lo phuar beh rûk, "Ka lu chu ka pe e, ka thuruk erawh chu ka pe lo," tih chu a chhiar chhuah hnuin a lu an tan ta a. A thih hnu chuan a fapa 10th. Guru Gobind Singh chuan a thlak a.

Guru 10-na phei hi chuan Sikh zirtirna chu sipai inzirtirna ang meuhin a zirtir ta a A pa thih hnuah kum kaw mi lek niin a pa ai awhin Guru chan a chang a. Mahse sipai General angin a khawsa thung a ni. An sakhaw zirtirna pakhat pawh :— "Chawngzawng chu mupui ngam turin zirtir la, mi pakhatin sipai za têl a hneh thei tih zirtir rawh," tih hi a ni. Guru Gobind Singh-a chuan kum 1699 April (Baisakh ni 1) khan Anandpur hmunah Sikh mipui a ko khawm a. An zinga panga Hindu leh Mosolman aṭanga lo tel vete chu 'Punj Piyaras' (Five Beloved) vuahin. Sikh sakhaw tana dotu sual kai lo mihring 'Khalsa' (Pure) ni turih baptisma a chantir a.

Chung mi pangate chu tui-thlum 'amrit' a intir theuh a, chu ta ṭang chuan an hming tawpah 'singh' (sakeibaknei) tih hi a telhsak ṭheuh bawk a. Chuta ṭang chuan Sikh mipa hmingah 'Singh' tih hi an telh ta ziah a ni. Chungte chuan thutiam panga a sipel bula 'K' tel ṭheuh (Five-Ks) te chunga rinawm turin chhia an chham leh a. Chung 'K' chu: Sam leh hmul 'Kesh' meh hauh loh. Luchhip samziala samkhuih 'Kangha' tawn reng. Banrek dinglama thir ngun 'Kara' bun reng. Kekawr 'Kutchha' pahnih hak reng leh englai pawha ngunhnam (sabre) 'Kirpan' pai reng te chu a ni. Chung Khalsa-te chuan thil dang chi li zawm ngei ngei tur an la nei leh a. Chung chu : Hmul meh hauh loh kha a ni leh phawt a. Chutah Juda leh Mosolman anga sa reh hlum sa ei hauh loh leh vawi khat chiah kutthlaka thi nghal sa chauh ei te, zuk leh hmuam lam chin loh leh zu in hauh loh te a ni. Heng Khalsa thutiam reng reng hi bawhchhiat thiang lova ngaiin Sikh-ho chuan an zawm ta vek a ni. Chu chu an 'Khalsa' tih chu a ni.

Khalsa baptisma an chan zawh hian mipui chuan, "Wuh Guruji ka Khalsa Wuh Guruji ki Fateh" an tirual dual dual a. Chu chu— 'Khalsa chu Pathian thlan, Pathian hnehna' tihna a ni. Khalsa chu an hnam pum nun sipai nuna kaihruaitu bul a lo ni ta a ni. An sakhaw hmunpui pawh Amritsar a ni hlen ta zel a. An sakhaw leh-

khabu thianghlim 'Granth Sahib' pawh Amritsar-a an biak-in 'Gurudwara' chhungah an dah a. Gurudwara hi 'Guru Kawngka' (Gateway of Guru) tihna a ni. Amritsar Gurudwara chu Sikh lal Ranjit Singh-a khan rangkachaka cheimawi ṭhattirin 'Golden Temple' hming a lo put phah ta bawk a ni.

Guru Gobind Singh-a chuan Temple pali, thianghlim bik chhinchhiah a nei a. Chungte chu — 'Lalṭhutthleng Thianghlim' 'Takht' an tih inhunna Gurudwara a ni a. A pianna hmun Patna leh Ambala bakah a ropui ber 'Tawp Ni Nei Lo Lalṭhutthleng' "AKAL TAKHT" inhunna Amritsar Golden Temple leh Deccan-a Hyderabad khuaa Nandeb-ah a ni. Sikh ho chu an Gurudwara-a an lnh dawn chuan an pheikhawk an hlip a, hmeichhe hovin puan lu an khum a. Pheikhawk an hlih nachhan pawh mithianghlim kal hmasate kea vaivut tla kha an rah bawlhhlawh an hlauh vang a ni. Chung vaivut thianghlim chu kal pah chuan an kuta chulin an chalah an chulh zel a. Granth Sahib awmna an thlen tikah a bula dingin an thilpek puana tuam chu an dah a. Zah takin ṭhingṭhi-in lehkhabu chu chibai an buk zawhah Granth hnung dinglamah mipa an ding a, hmeichhia veilamah.

Sikh-ho hian nulat tlangval chhinchhiahna (puberty) an taksaa a lo lan chuan 'pahul' an tih Baptisma an chang ṭhin a. A chang turte chu mipui hma-ah dingin 'amrit' an tih tui-thlum leh 'khanda' an tih khandaih hriam tawn nen, Khalsa rinna thu 'Jaap Sahib' hla thu hmangin chhia an chham a. He chhechhamna thu hi ring takin an chhiar a, anni baptisma changte chu remti tih entir nan Granth Sahib hma-ah an lu an bu a. Chumi hnu-ah tui-thlum 'amrit' chuan an hmai an phih pahin, 'Sri Wuh Guruji Ka Khalsa, Sri Wuh Guruji Ki Fateh,' tiin an chham a. Pahul an zawh hi chuan Amritsar Golden Temple Akal Takht thleng pawhin an lut ve thiang tawh a. Sikh Dan chhungmi, dan anga nupui pasal pawh nei ve thiang an lo ni tawh ṭhin.

Nupui pasal inneih hi Sikh-ho chuan hlimna sang ber 'Anand Karaj' an ti a. Mo chu sakawr chunga chuangin a nula thianten a nasal in

lamah an hruai a. A pasal farnu emaw, a nula thian vekte emaw chuan an lo chiau-auvin a kea dawm chungin in chhungah an luhpui a. Zanriah tui takin an buatsaih a. Inneihna chu a tuk khawvar hma ngeia zawh a nih avangin a tuk zing takah inneihna serh sang nei turin mipa in lam aṭang chuan Gurudwara panin zai chungin kawng an zawh ta mup mup ṭhin a ni. An inneih dawn zing tak atangin zaimite chuan zing pathian biakna hla 'Asa Diwar' an sa tukpum a. Innei turte chu Gurudwara-ah Granth Sahib hma-ah an hruai a. Chhechhamna an neih hma-in puithiamin fuihna thu a sawi phawt a. Chutah Granth bu-a inneihna hla a chhiar leh hnu chuan hmeichhia zawk chu mipa hnunga dingin mipa puan baha chelh chungin Granth Sahib chu vawi li an kal hual a. Chumi hnu chuan nupa an lo ni ta a ni.

Sikh-ho hming sak dan chu – Mipa an nih chuan 'Singh' an telh ziah a. Hmeichhia an nih leh 'Kaur' an telh thung a. Kaur tih hi Guru Gobin Singh-a ho, Rajput leh Gurkha indo miten hming atana an lo ruat ve reng a ni. Tin, khaw khatah mipa inang lo awm se, an ngaihpawlh loh nan an thil chin ṭhin angin an hming pawh a thleithlak theih nan an puitlin hnu-ah pawh an sawi hrang ṭhin a. An hming chu Pritam Singh ve ve lo ni se, pakhat chuan tarmit vuah ṭhin se, pakhat chu dulkiar tak lo ni ta ang bawk se, tarmit vuah ṭhin zawk chu 'Pritam Singh Ainki' an ti ang a, a dulkiar zawk chu 'Pritam Singh Dhiddal' an ti ve mai ang. Keinin 'Mawi Tarmita' 'Arro-Khuanga' te kan ti ang hian. Tin, an chenna khaw hming chawia hming sak pawh an ching ve hle a. An khaw hming chu 'Kairon' a nih chuan, 'Dilip Singh Kairon' te an ti ve mai a, keinin 'Hualtuliana' te Zotlang-thanga' te kan tih ang deuh hi a ni. Tin, hming chapo taka sak pawh an ching bawk. 'Sakeibaknei Simla tichhetu tur' ti anga an phuah chuan 'Simla Tor Singh' te an ṭi ve leh mai bawk ang.

Sikh-ho hian hming bula Pi/Pu kan dah thin ang hi, mipa hming bulah chuan 'Sardar' an dah a, hmeihchhia chu 'sardarni' an dah thung a. Hnam hnuaihnung zawk an nih chuan mipa chu 'Bhaiji' emaw 'Bhaisahib'. emaw an ti a. Hmeichhia erawh chu 'Bibiji' emaw Bhainji'

emaw an dah thin. Sikh chu Hindu ang bawka an thiha inhal ṭhin an ni. Mahse milem erawh chu an biak-inah an dah ve ngai lo. Mitthi vui dan an sakhaw zirtirna lam aṭangin engmah an nei lo va. An sawngbawl dan erawh chu— An bual fai a, an chei a, an sakhaw bua an duh lai châng chhiarin an chham hnan a. Chutah an halna hmun turah a thia fapa emaw, an laina hnai mipa tuin emaw a dep kai a. An vâp erawh chu a theih hram chuan Beas luiah emaw, Kiratpur luiah emaw paih an duh bik deuh ṭhin. An thih champhaphak 'Sradhs' an tih chu an serh ngei thung ṭhin a ni.

HRIATZAUNA, Kulikawn K. T. P. Magazine.
Vol.-I. 1984.

—xfj fjx -o- xfj fjx—

35. ENG KAN TIH ANG

Khang hun lai kha chuan Mizoram hi kan khawsak a la inchen ṭhem ṭhemin tumah nei bik leh sang bik lua pawh kan la awm rih lo a. A nei deuh pawh mahni kutkawih thlawh chhuah sa ringa an sum kawl ang ang pawh thûl mawnga u tûr vawn mai mai an ni rih a. Pa neinung leh tlangchhuak fanu fapate incheina leh keini michhe dai kil kara lo khawsa ve mai mai ṭhinte inchei dan nen pawh a lem chuang vak rih lo. Thiamna lamah leh zirna lamah ni se, a tuate mah chu han inchhuanga han induh bik vak tur chuang pawh kan awm na hek lo. Kan vaiin kawla ni chhuak chhiarin thlawhhma kawng kan zawh tlang ṭheuh a. Kan tuk zan ei rel ṭhin lah maian leh anṭam inkar thlakin tuk zan kan inhnangfak tlang ṭheuh bawk si a. A tuate mah lem chuang lova chutia suar khata kan tlat za dial dial avang chu a ni ang, keini ang rual pawhin tu kan awh tak bik pawh ka hre lo.

Mahse hun a lo kal zel a, khawvel hmasawna chuan zawi zawiin ṭhan a la hret hret a. Kei erawh chuan chuti anga lem chuang lova khaw vel hi hmang za kumkhua tur emaw ka intih lai chuan, khawvel nun

insiam chuan min lo nghak ve chuang si lo. Nula in leh feh kawngah te kei ber emaw inti-a ka nuih thler mai mai hlan chuan min lehpel zel bawk a. Ka hnu um thin nia ka hriat thenkhatte lah chuan min rawn tlar phak ta lah bo lo Mahse kei zawngin khawvel hmasawn dan umpha ve turin ke pen ve ta ngei ti hek lo i, a ngai te-in kum lo thar leh thin pawh chu ka heti kumkhua dawn emaw tiin ka hmang liam ve zel a. Mahni hlim hlima hlim chungin thi ta bik lo chuan khawvel hi ka hmang ve ta zel a.

Nakina khua ka han hawi zau nâk chuan le! Val hi, Kya karenga? Ka lo khawtlai lutuk ta. Maten khawvel par sum lawra khawbu pawh luah lum hman lo leka mawng pawh hung hman lo va rual an el laia ka lo uphuk lungmuan dan ka hmuhin phengphehlepa khua a tlai zo ta si. Maten thiamna zawnga Vai khaw ril thleng thlenga harsa chung chunga finna pûr an chawk lai te chuan, kei ve chu le, feh kawngah ral leh lam va-uk hram chhawnin luipui tlakah ka kuk tak ruih ruih a. Thenawm tlangval, keimah ang leka thiamna nei bik lo mawlmang ve tak taka ka ngaih te takngial pawhin Kashmir vur ram an ti, India ram chhim kil thleng thlengin an fang a. An zir tlemna lang miah lovin mi ngaihsan hlawhin an lo haw leh a. Kan phu loh leh cho phak loh nula tha tha chu an rawn thing ta zet zet mai si a. Tun hma kha chena ka nula mit latu, ka theih san ber lai pawha khek uar uar chunga tuikhura ka pawm kan vu vu theih chauh te kha ka lo khawtlaipui ve mai mai chu ni lekin. Mahse chu chuan hmasawnna a hril mawlh si lo.

Thenawm nau, mei laa ka tirh mai mai thinte lah chuan B.A., M A. an rawn zovin, thenkhat lahin sipaiah eng da'r da'r te emaw bakah Captain an ti, Major chenin an rawn bel chhuak ta bawk si nen. Thenkhatte lah chu Sawrkar thar sum fuan ruh tumin chhungkua kua-in Aizawlah an intawlh lut bawk a. Kei lah chu le, an nula duhthlanna hnukhawi bingbawlawl tê tê chu lo khawtlaipui ve-in hremhmuna kal phahna pawh ni se iai lo hrimin ka lo ramchang pawm ve ta mai mai a. 'Mi a fin a tlai' tih zawng zawng neih zovin, ka han thanharh ve

meuh chuan kum sawmli ral ka lo kai hman der tawh mai a. Lehkha zir leh hnuhnawh leh dawn ila, kei pachang tarsen tawhin 'Bi-a-ba' aṭang em chuan B.A. kan inchhiar kai zawh ka ring tawh si lo. 'Khawnge sipai lamah' ti ila, CRP-ah pawh min duh tawh awm bawk si lo. Kan bekah kel sam a ṭovin kan lu te pawh sakei ek ang maiin a hmuar uar tawh bawk si a. Upat hnua tihawm chi ber sumdawn lah chu sum bawk neih hmasak loh chuan 'Kaba?' a ni ringawt bawk si a. Kawng dang a awm thei ta lo, 'Thu a tawp e, Lumam.' Cheng sawm neih lai kan ngai rum rum tawh mai si a.

Tar alama chhangchhepa-in thlawbaw ram bua kan han khawng zet chu nupni fanau kan innun zo lo vang tih a hlauhawm ngei e. Mizopa thlawhhma lak dan aṭang ringawt hi chuan kan inthlo Millionaire har dawn zawng a nih hi. Kan V/C te lahin GR an ti, eng RR emaw ni, a dil theih zawng zawng min dilpui loh aram pawh a awm tawh lo, a pek lah min pe na rawh, mahse a zozai seng si lo. Mi kamṭhuah ruala kamṭhuah tur neih loh chang lah awm bawk. Thin thaw a veng lo ngei mai. Ka tihhgaihna hre lovin Aizawlah lut ve chawr mai ila, ka thenawmpa ka ṭhian ve ber ṭhin fapa kha eng Officer-ah emaw ni a awm ve a. A zarah Fawr Ret (4th Grade) tih ang reng te min lo ngaihtuah theih chuan, Officer kawngka biang nghenga ṭhu-in an dar hmeh rik lo sakuh ser nghah ve rawt mai ila, a hahdamthlakin a ziazang deuh mahna ka ti thul. Mahse keini ang rual tan tunlai chhanah Fawr Rer fahran pawh chu vana rah ang mai a ni si a. Chuti ang hna hmu thei turin tumah ka lawm zo bawk si lo.

Natnate lah chuan min hel chuang si lo va. Hel a hnehin a bawrhsawm sawm kan niin tlang hrileng mai mai pawh chekah chekah kan thihpui thawthang zel bik a. Ei neih loh leh thlawhhma ṭul mangan lai leh nu ber rai hram a han inrual thawm nen, damlai hrembmun reng reng chu a ni e. Kei, a pa ber lah chu manilomaha âwm nem nak a laiin, ka thawh luatah kâ rim tawng chu ka han na ve leh bawk si ṭhin nen. Aw......, khua a va han var lo tak em! Heng thilah hian inchhirin awmzia a nei phak tawh lo va, inchhir theih lah a ni hek lo.

Lung loha lak lah chu mahni inhremna mai a ni bawk si. Ka nu leh ka pa mawh pawh a ni bik ngawt lo. Anni chu mawl teh mah se, chutih laia tu nu leh pa mah chu an chuti lua bik lo. Lehkha zir tura min fuih ngawih ngawih lai khan ka lo duh lo va. Thian sual dangte nen he-heu mai mai chu thlangin ka hun ṭha ka lo khawhral ta zawk si a. Tih emah chuan tuna kan IAS Officer lian leh kan kâmding hote pawh hi an nu leh pa an chuti lua bik hlei nem. Ka nu leh pa ang lek an ni ve tho asin. He thilah kher kher hi zawng keima zir loh leh keimah thiam loh vek a ni e. Tuman mawh an phur lo.

Ka hun ṭhat lai zawng khan, kan khua bak kha khawvel dang awm lo ang hrimin ka khaw hawi a lo zim a. Ka rilru zawng zawng chu kan khaw chhungah chauh ka lo bilh a. Ar kho khuh ang maiin khaw dang hawi lo lekin, nu leh pa fuihna leh zilhna zawm duh si lo, mahni'n rilru nei si lovin ka tal mai mai atin a ni e. Eng kan tih ang? Mihring nun min hrut rual ṭhintu 'thihna' hi chauh thu ba rawh ah inhnem nan hmang mai mai tawh ila, chu lo chu mi ka an ve theihna kawng dang a awm ta lo ve. Amaherawhchu, hei hi hmuhchhuah ka neih chu a ni. I hma-ah zirna hun a rawn inhawng a nih chuan zir hram hram rawh, i tan a ni. Tin, zirna lamah i kal ta lo zo a nih pawhin kawng dangah i tan kawng a inkhar chuang lo. Nangmaha i tuina ber kawng thlang fuh chat phawt la, chu kawngah chiah chuan i ṭlat lai hun ngei khan chu kawng chu tihtak zetin zawh rawh. I hma-ah hlawhtlinna chu a lo kal mai ang. Pathian malsawmna hi thawktu chungah a thleng si ṭhin a.

HRIATZAUNA, Kulikawn K T. P. Magazine.
Vol.-II. 1984.

36. TAWNGKAM THA-IN SIAL A MAN

Mizo hnam nunah ṭawngkam ṭha leh tha lovin lei a rel em em a. Lei chhe chawina tling tur leh thubuai hla-buaia lak khawp thilah pawh thu thluk dan (diplomacy) a zirin lei a kuaiin a kuai lo thei chauh pawh ni lovin, inhmelmak kumkhuana leh inthian hlenna thlengin a hril kawp thei a ni. Hmanlaiin lal in rahna khawp tur humsual dai thulah pawh miin tlawm leh mâk nei hauh lo va thupha a chawi ngat chuan, dan sadai ṭhiata an pawi intawhsakna thuchhia chu thu leh awm lovin an inngaidam thei ṭhin a. Sial (sepui) chawina tling thuchhia an inngaihdam theih ṭhin avangin, 'ṭawngkam ṭha-in sial a man' an ti ta a ni. Hmanlaia an lei inchawitir ṭhin sang ber chu 'sepui chawi' a nih avanga he ṭawngkam hi heti ang khera hmang ta pawh an ni.

Mizote hian ṭawngkam phungthlu tak a, lampui chang khata intawh nikhua pawhа an ii b'ak ṭhin avangin, chu chuan an inkarah inhmel-hriatna te, inzahna te leh in-unauna te a thlen ṭhin avangin, a rul tawka inchhan ang chi hi an duh rgal lo. Biakna rul tawka chhang ṭhinte chu misual ni lo mah se, nelawm lo leh phungthlu lo, mi ngaihawm lo leh induhah an chhâl a. Tun thlengin chu chu Mizo rilru-ah a la lian em em a. Office a len nikhua chang a, kan thil zawh rul tawk chiaha min lo chhang chu a lawmawm lo hle-ah kan la ngai ṭheuh mai. Entirna han siam ta ila : "Hei hi chumi Office chu a ni em?" ti-a kan zawh a, "Ni e," ti ringawta min chhang leh, "Eng nge i duh, eng nge i mamawh tak?" lo ti seuh seuh ṭhin Office chu, "Ni e," ti rinawta min chhang ai chuan a lawmawm dan a zahawmin a thlamuanawm hlei ngawt mai. Chu chu Mizo rilru a ni si a.

Tin, khawlaia hmelhriat leh ṭhian hmuh nikhua changa inbiak seina tur a awm lem loh pawh a, "Khawi lamah nge?" han intih ngawt pawh hi, a chhan lehna chu, "He lamah hian," ti ngawt pawhin min chhang mah se, chu chuan kan inkarah inunauna a siam a, innelna leh hma-ngaihna thlengin a thlen thei. He ṭawngkam ngat phei hi chuan haw lam leh kal lam a zawt nghal a, a chhan dan azirin a kal lam emaw, a haw lam emaw a hriat theih nghal a. Chu chuan an in leh an veng

awmna kan hriat loh hmelhriat si kha an awmna veng chenin a ṭi-chiang thei a, a tihchian loh pawhin a 'lam pang' tal a tiṭiah thei a ni. Heng hi ṭawngkam ṭha sial man, phungthlukna ṭawngkam mawi tak, kan hnam ro, Mizo huahthlakte chin zel tlak a ni.

Tin, kan zin veivahna kawnga hmelhriat loh khual khawmi ve bawk emaw tawh leh hmuh nikhua chang a, "Khawi khua nge in nih?" ti-a kan han inzawt ṭhin te pawh hi, a hman zuina a tam kher lo thei e. Mahse phungthlûkna leh bengvarna mawi tak a ni a. A chhangtu pawhin. "Chumi khua" tih mai aia "Nangni" a han tilet khan ṭhat leh ṭhat kan inlawmin kan inkarah in-unauna a tuh ṭhin. Chuti ang chu a ni, pi leh pu pawhin, 'Lampui chang khata intawh nikhua pawhin inbiak chhiat ngai a ni lo ve,' an tihna chu ni. Tunge la inmamawha la inpui theitu tur hriat lâwk a nih loh avang leh, nakin lawkah inpêm tawnin ṭhenawm khawveng khat kan la ni thei tih inhre rengin heti ang thufing mawi tak hi an lo nei a. Chung thil chen chuan 'ṭawngkam ṭha sial man' a ni thei vek ta a ni.

Nichina kan sawi tawh ang khan, a rul tawka inchhan hi an chin ngai loh kumkhua a nih avangin, pi leh pu te chuan buh leh bal neih leh neih loh thu, "Kumin ei laiah eng nge in an? Hawp khawp in thar em?" ti-a an inzawh pawhin, "Nei," tiin emaw, "Nei lo," ti ngawt emaw-a an chhan chuan, a zawttu tan a lungawi loh thlak em em tawh ṭhin a. Chu zawhna chiah 'nei e' tih leh 'nei lo ve' tih chhanna chuan Exam-ra chu ni se 'Full Marks' a hmu ang. Mahse Mizo danah erawh chuan Mark bial '0' a ni tlat. A zawttu zah lohna leh Mizo nunphung aṭanga tehin hnam nun hre lo mihringah an ngai a, zawh leh tlakah an chhiar ngai tawh lo. An sawi lehna-ah pawh dik tak chuan an 'dem' viau ang.

Chuti ang zawhna chu hetiang hian an chang kim dap thin. Ei an neih loh chuan 'Kumin kan chhungkaw chhiat a chhuak a, lo en lalin kan ngal chak ber a bawksawp miau a. Mi hnuvaiah mi vah bakah kan

tlu ve ta mai mai a. Mahni retheih zep nâk emaw, kan buh ei neih loh kum a lo ni nen! A hat a lo hun a, kumin kan khua lah kha i hriat angin ruahtui nghal kum tak mai a lo ni a. Ni hluia hal theih lovin ni thlarah mah chuan ni thum lek sa-ah kan rawh ve ta ngawt a, kang thei hek lo, sanghar ar rawhna ang maiin a chung pawh a hawl kim si lo. Eng emaw ti ti-in hrai hmun emaw zet chauh chu kan khawh fai ve hram a. Chutah buh tuh laiin kan monu-in nau no a han pawm zui leh ta si nen. Kei lah chu upat nen ka lo thuah tawh bawk a, tha reng reng ka nei tawh si lo.

"Chutih nâk-a lai chuan hnuhhram thlawh laiin 'kan thiampuipa rulin chuk' tih ang maiin kan tlangval ngalchak berin phai sikserh a lak fuh a, thlawhhma kawng zawh thei reng reng lovin a naute-a theih lohnan leh ta si. Kan nula-in tlangval chak tha a han pei sasawi teh a. Pawhchiatah zawng thenawm khawvengte zarah kan dah ve thei ta tawk a. Kan thlawh nu-hah tûk em avang chuan a nih tur angin buh kung a inphut chhuak zo ta lo va. Chu bakah ruahtui tlak hma avang khan favang ruahtui a hut hun leh si nen." A hmin chhuar neih, eng emaw ti tiin a sisawp a sisawpin sawmsarih emaw chu an hlawhchhuahpui ta a nih kha. Rabbi a tleu laklawh tawh hi zawngin 'nakkum chu tiin tan lak tum ve bawk thin mahila 'pachhe kum tiam' tih zawng zawng kan neih zo va, a ngai bawk kan ni leh thin," tiin an chhungkaw dinhmun thu thlen danin a zir ang zelin an sawi tui tam duah thin a. Chu chu chhanna fakkim a ni tlat si.

Chuti ang chu Mizote inbiak dan leh inkawm dan tawngkam kalphung chu a ni. Tawngkam mawi leh tawngkam tha-in laina an siam a; Hmeltha aiin laina an duhawm zawk a. Thenawm khawveng an ngai pawimawh em avangin, 'thenawm do aiin khaw sarih do a tha zawk!' ti khawpin an ngai pawimawh a. An hunah ngat phei chuan — Thenawmte chu a thlum a al ei za, antêl invawma sa-um chingal indil tawn, chhiatni thatni-ah ni se, a chuangkai hmasa an lo ni bawk neh. Thiam inchhuantirna aiin mahni thiam loh inchhuantirna-in infeimaa a siam tlu an hre chiang em em a. "Thubuai hlabuai a veng khat leh khaw khat

inkhin an hreh em em avangin, a tra-te pawh chuan mi pawi an khawih palh thulhah pawh. kumkhuaa inhmuh hmai mawkna a nih dawna ai chuan, palai tirin emaw, a chang leh a thu a thu-in mahni ngei emaw kalin thupha an chawi a. Miin thupha an chawi tawh chuan, hreh rilru tak chung pawhin an thinur an beng hniamin an lo ngaidam hram hram ṭhin Chu chu a ni, 'tawngkam ṭha-in sial a man' an tih phahna chu ni. Chuti anga miin thiam lo inti a thupha a chawi hnua a lo ngaihdam duh loh ngat chuan, a thiama chungah, thiam lo zawkah khawtlangin an ngaih leh thung ṭhin avangin, vangtlang thiam loh nih ai chuan, hming ṭha taka ngaidamtu nih chu an duh zawk.

He Mizo hnam nun phungthlu tak hi bansan lovin, tunlai hunah hian mi tinin chhawm nung zel ila chuan, tunlai khawvel hmasawnna nen han hrual fip tlat mai ila, Mizo nih a va han nuam lehzual dawn em! Tunlaiah zawng mahni thiam inchantirna-in kan khat a. Chu avang chuan thubuai hlabuai a tam a. Compound inchuh thu-ah, pawlsa thlan leh Politics chenin, ram hmangaih tura inpe theuh theuhte inkarah inhmelmakna a chhuak a. Ram mipuiin an tuar phah a, Mizo hnam nun tundin tumte inkarah Mizo inngeih lohna a chhuah phah ta zawk hial em ni le. Kristianna aṭangin HMANGAIHNA kan inzirtir tam tawlh tawlh na a, hmangaihna a dai tial tial thung si zawng a nih bi. Hmangaihna mak tak chu a lo ni e

Annual Magazine 1984.
Modern English School,
Bara Bazar : AIZAWL.

37. KA THUTNA BUS SEAT-AH KHAN....

Lunglei aṭanga Aizawl pana ka haw dawn tuk chuan, Lunglei Bus Station-ah zing dar ruk hma hretin ka inkhai thleng ve hlawl a. Ka Seat chan chu ṭhian ṭha zarah a nuam lam, lut leh chhuak pal vel phak loh tukverh bul leh a hma lam pawl takah a ni a. Thenkhat chuan an ṭhut hmun an lo luah tawh a, ṭhenkhatte lahin an ticket aṭang chuan Seat nambar chiang tawh lo tak chu an en mil lawr dan dan bawk a. Kei chuan zawng buai lovin ka Seat chu ka luah nghal mai a. Ka kiangah chuan kawngtluana ka ṭhutpui tur, nula nge a nih nuthlawi, a nih loh a leh pawmlai nei em ni zawk pawh ka hre lo, chu hmeichhia nen chuan kan ṭhu dun bawk a. Kumkhuaa la inhmu ngai lo kan nih avangin inbiak zai pawh rel ta lem lo chuan kan ṭhu ngawi dun reng a. Hmeichhe intuai fai tak, kum 25 rual vel, lu buk arh laih mai leh kut ke tin pawh la sen ṭhah mai hi a ni a.

Bus kal a lo ṭan a, Aizawl pan tur a pumpa, Saiha lam zin tur ang hriimin kan chhim tlan ta vur vur a. Chanmari kan thleng a, Lunglawn kan pel zel a. Theiriat tlaklam kham chu zel phelin Hrangchalkawn kan thleng ta a. Chuta ṭang zawngin khawchhak lam hawiin kan tawlh chho ta duai duai a. Zobawk kan thlen chinah zawng kan chuanna Bus chuan hmar lam a kawk ding ta ngut a. Zobawk sipaiin min lo tihdina uluk vak lo va min en vel thuak thuak hnu chuan kal kan siam leh ta a. Kan chuanna Bus chu MST Bus, upa lam deuh tawh tak, Mizoram Bus zin kawng na na na chu chu tlan zing tawh tak hmel a pu a. Tin, a khalhtupa lahin Aizawl–Lunglei kawngpui na na na chu a hre hnehin kawngkam thing ding leh kawr kan tur leh kawng kawi chenin a hriat hmel tawh khawp mai bawk a. Kawng kawi apianga Motor dang lo tlan a awm leh awm loh melha a han thle kawi hâ hâ thin te leh a tumphit (horn) a han tum ri zish ṭhin te chuan ṭeini khualzin-ho chu min tingaih ṭha hual hual thei nia.

Zobawk kan tlan pelh hlawt aṭang chuan ka chuanpui ṭhenkhat chu an muthlu ta hlawm a. Thenkhat lah titi sawiin an ṭhutpuite nen

an phun bal bal hlawm a. Thenkhat chu zawi tea hla sa-in an zai bawk a Mahse keini pahnih ṭhu dun zet erawh chuan eng kan ti ve lo. Inhgheng châk vak si lo, inngheng lo thei si lo chuan kan ṭhu ngawi dun ngawt ngawt ringawt mai a ni. Kan hma lama nuthlawi emaw ni ṭhu-in tlangtlak tum fahran leh intinelawm hurha Driver meizial a han ṭankaisak leh nungchang sang tak nei bik lo tih hriat taka a han nui thler vel ṭhin melh leh zawh ṭhin mai lo chu ṭhenkhat chuan tihtur dang pawh kan nei lo. Chutia Zobawk aṭanga kan tlan chhuah leh hnu-ah chuan, kan Driver motor han dek vel chu ka en reng a. Chutih lai chuan ka rilru-ah he thil hi lo lutin ka ngaihtuah zui ta zel a. Tin, chu Bus zim tê chhunga chumi ṭuma mi sawmthum lek ṭhu pawh kan mi zia a inan loh turzia aṭangin chu ka ṭhutna 'Seat'-ah ngei pawh mi inang lo sa inang lo pui puiin mawng kan lo nghah tam tawh turzia te nen ka ngaihtuah ta zel a

Chu ka ṭhutna Bus Seat-a ni tina haw lam leh kal lam ṭhu ṭhin chu an intlhak zelin, chung mite chu eng ang mi nge an nih hlawm ang tih ngawt mai chu ka ngaihtuah ta a. Mid ing ṭhutna zawng ka ngaihtuah chang lo. Tin, Seat sawmthum chuang zeta ṭhu ni tin ṭhin turte pawh ka dawn seng lo. Keima ṭhutna chauha thu ve tawh mihring mi zia leh dinhmun tur chauh dawn chuan khaw dang hawi lo lekin ka dawn kawngtluan ta mai a. Chumi ṭuma ka thutpuinu nẹn pawh chuan la inhre ngai hauh lo, innei hman lova Aizawl lut dun tur chu kan han ni phawt a. Tin, nakin zela la ṭhu turte pawh ka ngaihtuah phak hek lo. Mahse lo luah ve tawh ṭhinte lamah erawh chuan ka rilru khalh dingin, dik maw dik lo maw, ka zeldin chho ta chiam a. Chu kan thut dunna Seat-ah chuan ni dangahte chuan ṭhian inkawmngeih em em te pawh an lo thu dun tawh ṭhin ang Tin, nupa inhmangaih em em te pawhin an lo luah dun tawh mahna. Nula leh tlangval inngaizawng tak emaw, keimahni ang bawka la inhre ngai reng reng loten emaw pawh an lo luah tawh mahna.

Thenkhat chu hmelṭha tak te pawh an ni ang, ṭhenkhat lah zai tiham tak leh rimawi ngaina fahran te pawh an ni mahna. Tin, Pastor emaw, thuhriltu (Evangelist) emaw, sumdawng emaw, a nih loh a leh Ṣmugg-

ler inthup laina kana kal tum ang a langte pawhin an lo luah tawh mahna. Thenkhat chu Officer emaw, kamding leh Contractor emaw te pawh an ni fahmiang. A changin zirlai kal velin an luah tawh ang a, a chang leh infiam mi haw lam kal lam pawhin ṭhut hmun an lo rem tawh ta ve ang. Chung hna sa hrang hrang thawktute lah chu mi ze inang lo pui pui - Thenkhat mi sakhaw mi tak tak an nih laia a ṭhen ni chhuak lam leh tla lam pawh hmu mumal lo va rui nileng ṭhin te, ṭhenkhat pawisak aram pawh nei lo, zu leh ṡa, nulat tlangvalna lama inhmang tak tak ṭe pawhin an luah tawh ta ve ang e. A ṭhente erawh chu, zu hmun sa hmun lam ti ṭem chuang si lo, mi huamhauh leh duham zet, mahni tan a ṭhat dawn phawt chuan zah pah pawh nei lova thuhnuairawlh fu chung si-a mi sei hlei pawh thlak tum ran mi pawh an ni ang.

A ṭhente erawh chu - Mi bum hlum pawh pawisa lo, dawta mi bum mi bum kual mai, kil tin kil tanga an lei batna te hmu ngam lo va thlim kawi zur zur reng ṭhin. A chanchin ṭa hre ngai lo hnena awih-awm fahrana insawi thiam si, hmel ena miaual hmel pu hauh si lo leh khawsa thei awm fu-a a rinawm tawka inchei nalh zuar si te pawh an ni thei e. Thenkhatte erawh chu lehkha thiam si, nungchang mawi tak, hawihhawm taka ṭhenrual chiau-au mi, mi inngaitlawm leh zuk leh hmuam pawh ti ngai lo, ngaihdan chu ngaihdana sawi ngam, rin dan pawh rin dan a nih anga sawi ṭhin, mi chhiatni ṭhatni-a hmakhalh hman leh khawpa bengvar te pawh an ni ang. Thenkhatte erawh chu, thatchhe si, mahni infak zut zut mi, chapo ve fu lawi si, eng emaw fin taka fing ve lawi fu si te pawh niin ka ring. A ṭhen zawng mi fiamthu duh leh phawk zet mai, tu huatthu mah sawi hlei thei lo khawpa milin mena an thlak, ṭhenkhat chuan an sawi ang sawi ve se, lei kual khawp tur, mahse ani a nih avanga an ngaihzam tak mai mai chi mihring te pawhin an lo luah ve pawh a ni ang e. Thenkhatte erawh chu mahni in chhung khur phu loha induang nalh zuar mai, nuamsa awm taka leng vel beih chian dawl si lo, awmawl leh ei tui tum ve si, aum duh si, mahse tlakchham avanga mahni taksa hlal phalrai ta mai mai te pawh an ni ang. Tin, khawtlang thila mi ṭangkai leh khual

chhawntu, puipun nikhua changa a kul atai a ṭang ṭhin leh khawtlang inthlana bang thei lo te an ni thei e.

Chung mi ze inaṇg lo tak tak te chu — A ṭhen kâmding awm hmun sawn tur phûr taka kal an nih laiin hrch taka kal an awm bawk ang a. A ṭhen mahni in chhuahsan rei tur lungleng tak emaw, a nih loh a leh an in an chhuahsan rei tawh avanga mahni in chhung lum pana phur taka kal pawh an ni mai thei. A ṭhente erawh chu, damlo mangang damdawi in lam pan rilru hah tak an nih laiin, a ṭhen damdawi in aṭanga dam taka chhuak, in chhung khur den hlan nghakhlel tak te pawh an ni ang. Thenkhat chu hmanhmawh taka tum hmun thlen thuai thuai châk tak an nih laiin a ṭhen thlen nghakhlel lo fahrana kal te pawh chu an ni thei e. Thenkhat motor chuang thei hauh lo, pen thum leka luak bawrh bawrh zel mai, chu ka Seat tukverh ngei ngei pawh chu lo luak khum chiam chiam tawh ṭhin an nih laiin, ṭhenkhat motor chuan hleka zai phet tum mi an ni thung ang a. A ṭhen erawh chu muthlu kawng tluan an ni mai thei, tia ka ngaihtuah lai chuan, kei pawh chu ka mutchhuak chuan min rawn zem ve ta chiai chiai a. Ka han harh chuan Hnahthial Hotel kawtah kan lo ding reng tawh a. Tukṭhuan ei turin ka chhuk ve ta a.

Teachers' Training Institute, Chaltlang, Aizawl.
ANNUAL MAGAZINE, 1984.

---

38. MIZOTE MAWH

Khawvel sawrkar ropui leh ram nei zau ber te, ram changkang (developed country) leh ram intodelh ber te dinchhuahna bul chu, a ram chhunga cheng mipuite-a innghat a ni a. Pawn lam leh chhung lam aṭanga tichhe theiṭu laka hnam humhimna pawh a ram chhung mipuite mawhphurhna bawk a ni. Indopui pahnihna huna Japan an tlawm khan, ralthuam leh sipai an tlachham ta thut a ni lo va. Tin, ei tur leh silhfen an nei ta lo a ni hek lo. Hiroshima leh Nagasaki-a Atom Bomb a tlak aṭang khan a ram mipui thinlungah an huaisenna a chuaiin an thinlung a zam ta tlat mai a. Chu avang zawk chuan, 'tlawmna thupuan' au chhuahpui a tul ta mai a ni zawk. Tin, mawhphurhna-ah rau rau chuan ram mawhphurhna hi a hautak bera a rit ber bawk ṭhin. Chuvangin, ram tana mawhphurhna chu eng nge a nih hre kar chunga mahniin mahni kova an innghah chawp loh chuan a tlo ngai lo, a puitlin hmain kawng lakah ram leh hnam an tluk chhiatpui chawk ṭhin a ni.

Kan Bible ken en chuan — Khenbehna 'Kalvari' kawnga Isua Krista krawa putpui tura ram lam aṭanga lo kal Kurini khua 'ami Simona' an man chawp kha, Bible min hrilh angin Isua Krista kraws putpuitu awmchhun niin a lang a. Mahse Apostol tumah rengin Simona fakna ri an chhakchhuak leh ta reng reng lo. He thilah hian a chhan ni-a rin theih chu — Simona khan Isua Krista a hmangaih leh lainat avanga a kraws kha putpui a ni lo va. Rom sawrkar phut luih 'kuli' hna a chunga a tlak vang chauha putpui a nih vang ni mai awmin a lang. Isua Krista crawh chuan a mawh chu a hre chiang em em a, amahin ama kovah nghatin a phur a. Chuvang chuan fakna hla pawhin : —

> *"Ka sual lungngaikhlak a kalpui,*
> *Ama tana inbelin,"*

a ti a nih kha. Chuti ang chu a nih avang chuan, ram leh hnam mawh hi bel luiha phurh chi a ni lo va, mahni ṭanghma sial nana lak chi lah a ni hek lo. Ram mawh latu chuan a ram leh hnam hmasawnna (development) aia a hma lak hmasak tur a awm a. Chu chu chiang

taka hria-in fimkhur takin a veng him tur a ni. Chung thil chu :—

(1) A ram (territory) a veng him reng tur a ni.

(2) A hnam sakhuaa humhim tur a ni.

(3) A hnam ṭawng a humhim (preserve) bawk tur a ni.

(4) Hnam knawsak kalphung (culture & tradition) a hloh tur a ni lo.

Heng thil palite hi hnam nunna lungphum (Survival of National Foundation) a nih avangin hnam hnarkaitu chuan a ngaihthah thian hauh lohte a ni.

(1) RAM (Territory) : Mizote hian ram chin kan nei a. Chu kan ram chenna ramri min hualtu chu kan zauh theih lo a nih pawhin ram ṭhenawmten an rawn zauh nan sah thlak tum rana ramri kham sawn an tum pawhin chumi ven him tlat chu Mizote mawh a ni. Sawrkar lian zawkte chuan an ram zauh tumin an ram ṭhenawm nekin indona hial an chawk chhuak thin a. An nek ram te lah thih thaa ṭangin thisen far chhiarsenloh sengin an lo ṭang ve bawk ṭhin. Tin, a indo lo zawng a, sawrkar fing zawk an nih hre rana sumdawnna thila chalhdelh (dominate) emaw, an ṭawng leh an sakhuana pawlh dal zawnga thiam taka an duhthlanna ngeia hneh dan emaw zawngin thiam takin zawi zawia chiah dal hret hretin an awp bet bawk thin. Chu chu tunlaia ralthuam lek lova an inhnehna hmanraw ṭhaber pawh a ni nghe nghe a ni. Chumi hriatthiam chu Mizote mawh a ni.

(2) SAKHUA : Sakhua hi hnam leh hnam thliartu, mihring nun thu-nun theitu pawimawh ber a ni a. Chu sakhuana chuan hnam inchei dan te, Culture leh khawtlang nun (Society) thlenga a siam avangin hnam chu a nun reng theih nan mahni sakhua ṭheuh humhalh tlat chu hnam mipuite mawhphurhna a ni. Sakhaw sadai ṭhiata hnam inpum-khatna tichhe zawnga chi thehtu an awm ṭhin a. Chung chu ram pawn lam leh a chhung lam aṭang pawhin a lo kal ve ve ṭhin. India zalenna chuan sakhaw bik awm lohna ram (secularism) zau takin a hawng a. Sakhaw pawl hrang hrang lah a dawm thiam na rawh bawk. Mahse chu zalenna chuan kan sakhuana palhuang pawn lam thlenga zalenna hrui chai chat a, chin tawk neih lohna ramah min hruai ṭhin avangin,

mahni sakhuana (Kristianna) tichhetu nih inhre hauh lovin kan sakhaw chhiatna a thlen thei tih i hria ang u. Kristianna chu hnam rilru tel lo chuan a pawnlang a. Mi zawng zawng tana Pathian min chhandamna chu changchawiin hnam hmelma thlengin sakhuana hian a lawi lut tel ṭhin. Hei hi hnam ralna hmawr a ni fo mai. Mahni sakhaw tana rawngbawl emaw kan intih laiin hnam ralna kawng sattu a nih theih hlauh a ni.

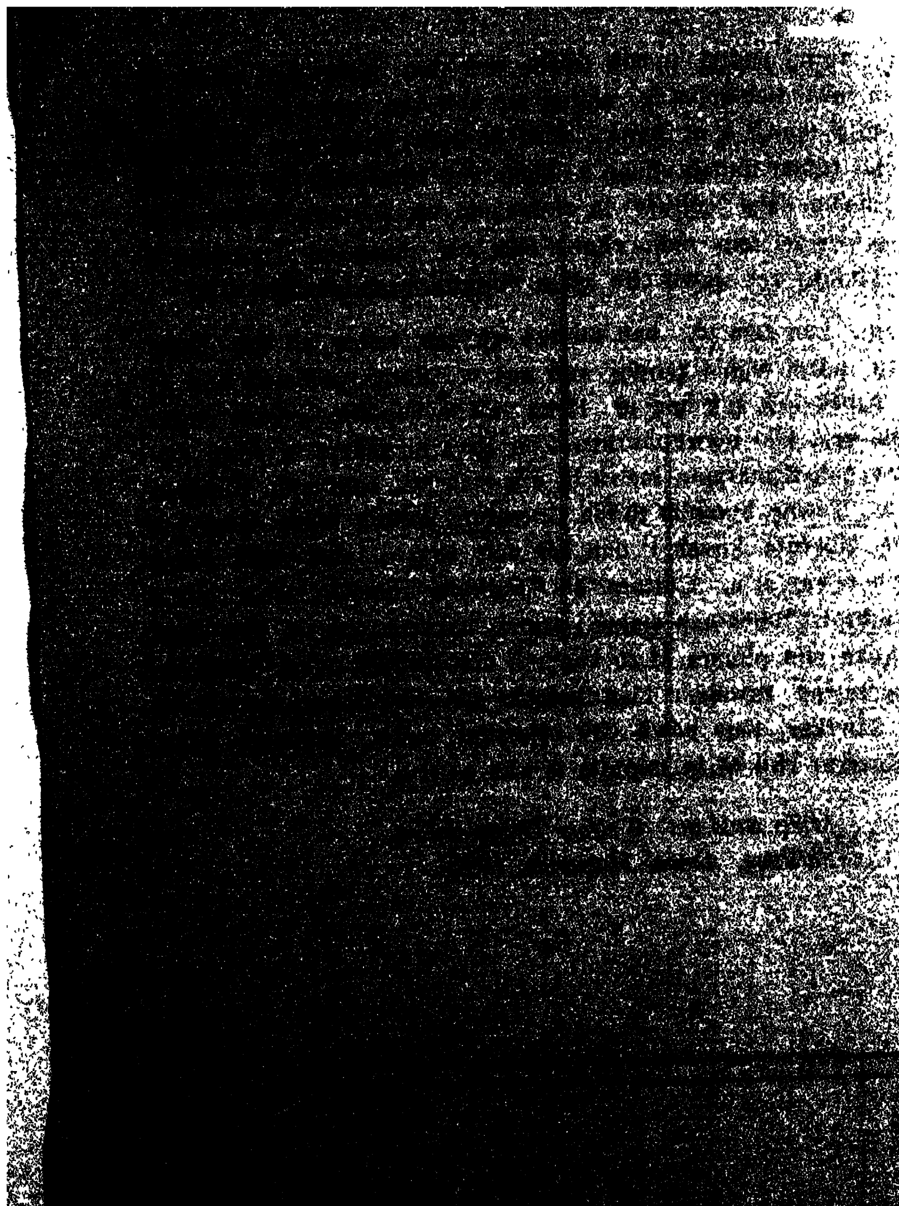
(3) HNAM TAWNG : Tawng hian sakhuana ang bawkin 'culture' a keng tel sam em em a. Ham dang ṭawng thiam viau chuan an ṭawng thiam te hnam sakhua leh culture pawh a seng lut sam em em ṭhin a. He thilah hian India ram hruaitute leh an mithiamte an entawntlak ngawt mai. Sap ai maha an ṭawng thiam zawkte ni hlawm mah se, Sap Culture leh an sakhuana chu an hnam leh anmahni mimalah an la lut duh chuang reng reng lo. An in chhung khur ṭawng hiala hmang tawh an tam. Tin, ni tina an silhfen inbel chena 'Western fashion' hmang chawt pawh an tam. Mahse an chal hnawih an bang chuang lo va, an 'sari' leh 'dhoti' tahna hmun 'mill' a lian deuh deuh tho zawng a nih hi. Entawntlak an va ni em! Chuvangin, keini pawh hian eng hnam ṭawng pawh lo ṭhiam ve ta mah ila, chung an ṭawng kan thiamte hnam sakhua leh 'culture' chu kan hnam leh keimahni mimalah takngial pawh hian i seng lut chuang suh ang u.

(4) CULTURE & TRADITION : 'Ham' ni ve si 'zia' nei lova hnam dang khawsak kalphung zuia kal hnam chu 'hnam bo' an ni tawh a, mimal an nih leh 'mi bo' an ni tawh tihna a ni. Tu hnam pawh hian mahni hnam khawsak dan kalphung kan nei ṭheuh a. Chu tak chu India Sawrkar pawhin mi vawn him (preserve)-pui a tum pawh a ni reng a. Chu kan hnam 'zia' chu hnam dangin min hmuh phata 'hnam dang' kan nih an hriat ran theihna ber hmuh theih langsar hmasaber pawh a ni. Chu chu — kan silhfen inbel chi leh bel dan te, zalen taka mi tin inkhawm ṭhin hnam kan nihna te, chhiatni ṭhatni a thleibik nei lova kan inphungbawm tlan dial dialna te, hnam ṭha bik len hnam chhia (caste system) nei lova inten hauh lova hlui khat kil

thei hnam, nupui pasala inneih pawlh vek thin hnam kan nihna hi thlah hauh lova tichangkang chung zel si-a kan vawn him reng hi Mizo mipuite mawh a ni bawk. Kan pi pute lo tih dan (Practical System) chu tunlai hunah chuan a hman vek thei tawh loh mai theih e. Mahse hnam dang 'culture' la chuang lo va, a 'tunlai' zawk si leh hnam hmasawn zel rem chho chung zela kan changtlun (promote & improve) chhohtir zel erawh chu Mizo mipuite mawhphurhna a ni.

Chuvangin, kan ram te, kan sakhua leh kan ṭawng leh kan hnam zepui hi tu lakah mah i zahpui suh ang u. Ram venhimna hna hi Sawrkar i papek hek suh ang u. Heng thil hi mipuiin Sawrkar kaiza veng chung zela kan mawhphurhna kan kova innghaṭ a ni si a. Sakhuana kawngah Kohhranin mawh la bik mah se, kan vaiin Kohhran kan ni si a. Tawng humhim thilah Literature Society hrang hrang leh kan lehkha ziaktute kovah i dah hek suh ang u, kan vaiin Mizo ṭawngin kan ṭawng si a. Culture leh Tradition humhalh thilah YMA emaw, Cultural Club kutah emaw i papek hek suh ang u, kan vaiin chu nun chuan min phuara Mizo kan nih min tinuamtu a ni tlang vek si a. Heng zawng zawngah hian Sawrkar mawhphurhna a ni vek lo ve. Tin, Sawrkar bera pawh chu keimahni bawk, keimahni siam, Mizoram Sawrkar chu Mizo mipuite hi kan ni si a.

Mizo Students' Welfare Organisation,
Shillong. Annual Magazine, 1984.

JAMES DOKHUMA : Ṣialsuk khuaah kum 1932 June ni 15 khan a piang a. A pian chhuahin ṭhlin a piang a. Hlamzuih phum dana bellâm chhunga an khung hmaa'an bual laiin a rawn thaw chhuak leh ta a. A naupan lai chuan nauṭang luhlul leh a tum tawh ṭhulh duh lo mi a ni. Lehkha a zir mumal lo. An khua-ah Middle Anglo Vernacular (M.A.V.) School-ah pawl nga thleng chauh a zir hnuin sipaiah a ṭang a. Sipai sipai zirtirtu a ni. A ban hnu-a Sorkar hna hrang hrang a thawh leh hnuin kum 1966-a Politics avanga Mizoram a lo buai khan man a ni a.

Jail-a a tan laiin lehkhabu pathum *Thla Hleinga Zan, Khawhar In* leh *Rinawmin* tih a ziak a. Lehkhabu 30 leh Essay 500 vel a ziak tawhin a lehkhabu ṭhenkhat leh a Essay ziak leh a hlahril (peom) phuah ṭhenkhat pawh College leh School-ah an zir. Seminar Paper tam tak a ziak tawh a. A lehkha ziak ṭhat avanga chawimawina a dawn tawhte chu :— *(1) Mizo Academy Award 1984. (2) Padma Shri 1985. (3) Best Writer Award 1984, 1986, 1988 & 1991.*

Mizo ṭawng a thiam em em a, ṭawng dang pawh ṭawng chi thum lai a thiam a. Mizo ṭawng a thiam avangin kum 1992 January ni 24 khan **Father of Mizo Lexicography** pek a ni a. Ramsa leh nungchate leka a ngilneih avangin 1995 March ni 15 khan **Friend of Animals** tihna hming ropui tak pek a ni bawk. A chanchin ziaktute ziak dan chuan — James Dokhuma hi 'Poet' (Hla phuah thiam), 'Essayist' (Thu ziak thiam) 'Orator' (Thu sawi thiam), Novelist' (Thawnthu phuah thiam) leh 'Debator' (Inhnial thiam) tiin an ziak.

Tunah hian 'Lok Adalat' (Mipuite Court)-ah 'Parmanent Conciliator'a ni a. 'Honoray Wildlife Warden' (Aizawl Dist.) a ni bawk a. Administrative Traning Institute-ah 'Guest Faculty'a nih bawk bakah Sorkar nena inzawm Board leh Committee hrang hrangah nihna pakua a la nei bawk.

July ni 3, 1995 — **Rev. C. Lalhmingliana.**